

Városthörténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

18. évfolyam,
2016. 4

43.

Alapítva: 1993

A V. E. L. E. első évi munkájának mossa-
 natait magában foglaló ezen I.-ső naplófüze-
 tet amidőn lezártuk, hálatelt szívvel áldjuk
 a Mindenható Istenünket, akinek erőssége
 és védő oltalma volt eredményes munkálko-
 dásunknak vesérlő fonala. Isten mindenek-
 előtt és mindenekben jelzővel haladunk to-
 vább neves célú övényünkön s akarattunk,
 bizalmunk readíthetetlen, mert: Erős vá-
 munk nekünk az Ur Istenn!

Veszprém, 1927 évi december hó 31.-én

Szell. Pirokai,
titkár

Gömöry Károlyné
elnök

Scheck Hedvig
főnöklány

Schäkler Lujza
elöljáró

Grasari Magda

Badlari Györgyi
könyvtáros

Wolke Györgyi

Csornay Emma

Laczi Mária

elöljáró
Gömöry Károlyné

TARTALOM

EMLÉKEZÉS – 100 ÉVES VESZPRÉMI VÁROS ZENEISKOLÁJA

Prológ – A Városi zeneiskola megnyitására – (Részlet)	3	Gubicza Lajos
Kecskeméthy Margit, a veszprémi zeneiskola alapítója	5	Molnár Jánosné
Válogatás a Veszprém Városi Zeneiskola megalakulásának dokumentumaiból	12	Márkusné Vörös Hajnalka
Zenei oktatás a 18–19. századi Veszprémben	29	M. Tóth Antal
Mozaik Veszprém gazdag zenei múltjából	39	Molnár Jánosné
A zeneiskola épülete	45	Molnár Jánosné
Zenei oktatás a veszprémi Piarista Gimnáziumban és a Városi Zeneiskolában az 1940-es években	51	Lechner László
TANULMÁNYOK		
„Ne félj, kicsiny nyáj...” A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület története (1927–1950)	62	Tölgyesi József
KÖZLEMÉNYEK		
Veszprém emlékjelei 2015.	98	Bándi László Zachár Zsolt
ÉVFORDULÓK		
Harmincegyes honvédek XIII. rész – eltérő életutak harmincegyes népfelkelő tisztből ellenforradalmi mártír, illetve csehszlovák miniszterelnök	101	Rainer Pál
KÖNYVSZEMLE	109	Mihalovicsné Lengyel Alojzia, Szabóné Vörös Györgyi, Sebő József, Nagy Balázs Vince, Csiszár Miklós
Évfordulónaptár 2017 – Veszprém	122	Vereskuti Klára Teiermayer Andrea

18. évfolyam, 4. szám 43. 2016.

Városhátréneti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
dr. Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Városhátréneti Közhasznú
Alapítvány

Székhely és levelezési cím:
8200 Veszprém, Baláca sor 10.

Felélős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felélős vezető: Szathmáry Attila
A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; †LECHNER LÁSZLÓ Budapest; MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA igazgatóhelyettes, MNL Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém; DR. MIHALOVICSNÉ DR. LENGYEL ALOJZIA ny. egyetemi docens, Veszprém; †MOLNÁR JÁNOSNÉ helytörténet-kutató, Veszprém; M. TÓTH ANTAL ny. egyetemi tanár, Veszprém; NAGY BALÁZS VINCE történész-levéltáros, MNL Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém; RAINER PÁL történész, muzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF irodalmár, középiskolai tanár, Veszprém; SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; TEIERMAYER ANDREA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VERESKUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; ZACHÁR ZSOLT Veszprém

Illusztrációk:

Lechner Judit, Rainer Pál, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata

**A Veszprémi Szemle 43. szám megjelenését
támogatták:**

dr. Földesi Ferenc, Poór Ferenc, Rainer Pál Veszprém,
Kiss Árpádné Kovács Ilona Öskü, Makra Ernőné dr.
Budapest

Veszprémi Szemle Városhátréneti
Közhasznú Alapítvány 73200189-11291268

A borító képei:

címlapon: Takarékkudvar épülete (Kossuth u. 1.)

2. oldalon: VELE Napló I. 153. oldal

*3. oldalon: A zeneiskola Szeglethy utcai épülete (fent);
A Pénzügyigazgatóság épülete (1910-es
évek (lent))*

*hátral: Az SZMT-székház (1970-es évek) (fent); A zene-
iskola épülete a 2015-ös felújítás előtt (lent)*

EMLÉKEZÉS – 100 ÉVES VESZPRÉM VÁROS ZENEISKOLÁJA

Prológ – A Városi Zeneiskola megnyitására –

(Részlet)

GUBICZA LAJOS¹

Oh! hány keserves, borzalmas estén
Zokogva száll a nap nyugovóra.
Véres vihar dúl s fájó szívekbe
Nem hoz nyugalmat egy boldog óra.
Vad gyűlöletnek sárkánya tombol
S űzi vihogva bőszi furiáit.
Shylok démonja kacagva táncol,
Szilaj szerelme aranyra áhít.

...

Lelkek fohásza remegve súgja,
Zeng-e közöttünk még örömeinek?
Hangzik-e újra csodás igéje
Lélekvárázsló szerafzenének?
Viharzó éjre hasadva hajnal?
Ágyubarázdán újul-e élet?
Lesz-e jövőd, melyben a munka
Örök virágzó tavasza éled?!...

Lesz! Sújja lelkünk! E fényes est is
Az új tavaszhoz varázsígéret.
Csillagszemekből ragyogni látjuk,
Ha alkotásnak ím, napja ébred.
Küzdő erők nagy, bűvös hatalma
Lobbantja vágját Veszprém szívének.
Rózsás ködön át felénk ragyogva
Templomja látszik dalnak, zenének.

...

S bár künn az élet vészes, viharzó –
Égjen szívünkben a munka láza...
A szebb jövődöt szimfóniákkal
Büszkén köszöntse a Múzsza háza.
S te édes álmunk: szent békehajnal!
Mosolyg felénk már rózsás vigaszban.
S ez ősi fészek kicsinyje-nagyja
Boldog legyen az új tavaszban...

(Megjelent a Veszprémi Hírlap 1916. december 17-i számában)

(Itt mondunk köszönetet Molnár János helytörténeti kutatónak, hogy a Veszprémi Szemle várostörténeti folyóiratban történő közreadásra rendelkezésre bocsátotta felesége, néhai Molnár Jánosné helytörténeti kutató következőkben olvasható munkáinak kéziratos anyagát. – Cs. M.)

JEGYZETEK

¹ Gubicza Lajos (Balatonkenese, 1862. június 23. – Veszprém, 1932. március 20.) tanító, író. 1889-től Veszprémben tanított a Szent Anna Római Katolikus Elemi Népiskolában, ezzel párhuzamosan 1905-től az egyházmegyei tanítótestület elnöki feladatait is ellátta. A helyi lapokban versei és elbeszélései jelentek meg, szerkesztette a Veszprémben megjelent Tanügyi Értesítő című, havonta megjelenő pedagógiai lapot, a Veszprémi Hírlap munkatársa, majd segédszerkesztője. Veszprém város testületének több cikluson át képviselője, a Veszprém Városi Zeneiskola megalakításának támogatója.

Bővebben lásd: MOLNÁR János: A Szent Anna Római Katolikus Elemi Népiskola. = Veszprémi Szemle 13. évf. 2011. 2. sz. 29–51.; MOLNÁR János: Emlékezés Gubicza Lajosra = Napló, 2012. ápr. 10.; GUBICZA Ilona: Gubicza családok évszázadai. Veszprém, 2012.; GUBICZA Ilona: Gubicza családok kapcsolódása Veszprémhez. = Veszprémi Szemle 15. évf. 2013. 2. sz. 38–53.

A Takarékosudvar Kossuth utca 1. számú épülete

Kecskeméthy Margit, a veszprémi zeneiskola alapítója

MOLNÁR JÁNOSNÉ

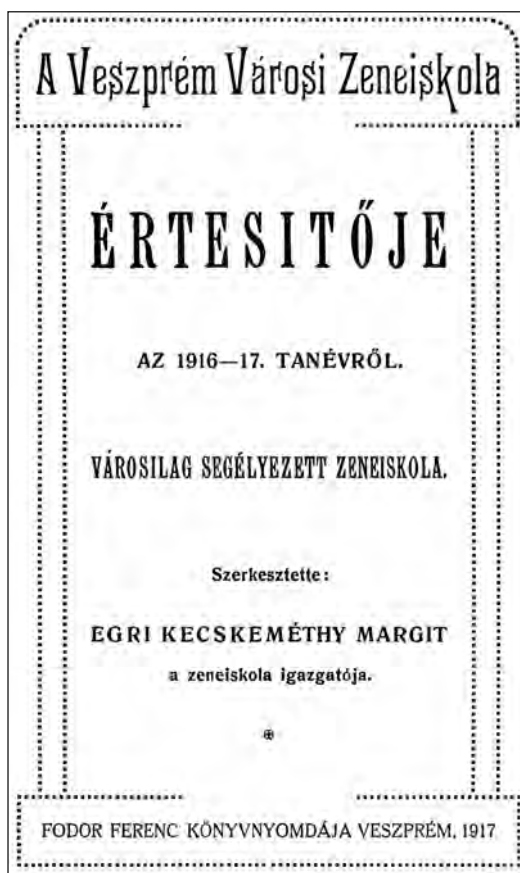
VESZPRÉM VÁROS GAZDAG ZENEI ÉLETÉNEK JELES NAPJA 2016. október elseje. Száz évvel ezelőtt ezen a napon nyílt meg a Csermák Antal Zeneiskola elődje, a megyeszékhely első zeneiskolája. Alapítása Kecskeméthy Margit nevéhez fűződik.¹ (Elődje, a székeskáptalan egyházi zeneiskolája 1886 és 1893 között működött.²)

Kecskeméthy Margit Sümegen látta meg a napvilágot 1871. július 14-én.³ Az özvegyen maradt Kecskeméthy Albert⁴ 1848/49-es honvédkapitány⁵ második házasságából született.⁶ Zala vármegye (Sümeg ekkor odatartozott) főmérnöke volt két ciklusban,⁷ majd adóvégrehajtó.⁸ Az 1880-as évek közepén költözött a sokgyerekes család Veszprémbe, vélhetően a gyermekek iskoláztatása miatt. A fiúk (István, Viktor, Albert) a piarista főgimnáziumba jártak,⁹ a két legidősebb leány, Margit és Anna¹⁰ az Irgalmas Nővérek Intézetének belnövendékei. 1887-ben a zárdában színelőadáson szerepeltek, melyben játékkal kitűntek.¹¹ Mindketten Budapesten tanultak tovább. Kecskeméthy Margit a zenei pályát választotta,¹² Anna húga pedig a fővárosban tornatanárnő lett.¹³

Kecskeméthy Margit a Nemzeti Zenedében zongorából és cimbalomból szerzte meg a tanításhoz szükséges képesítést,¹⁴ 1904 végén pedig a Zeneakadémián az énektanári vizsgát tette le „*fényes eredménnyel*”.¹⁵

Veszprémbe visszatérve 1898. december elején hozta tudomására a „*nagyérdemű közönségnek*”, hogy két hangszeren oktatást vállal.¹⁶ Megkezdte a tanítást, azaz reggeltől estig járt családtól családig fagyban, sárban, melegben óraadásra.¹⁷ Nyilvános szerepléseket vállalt, hogy megismertesse a veszprémiekkel zenei hozzáértését, gyakorlati tudását. Különböző egyesületi, illetve jótékony célú előadásokon zongorakísérőként szerepelt.¹⁸ Csengő énekhangjában, művészi cimbalomjátékában is gyönyörködhetett a veszprémi közönség.¹⁹

Az egyre szaporodó növendékeinek zeneestélyeket rendezett, hogy a zenében elért haladásukat bemutassa a szülőknek és az érdeklődőknek. Ismereteim szerint az első zenevizsgát 1901. március 24-én rendezte meg a Korona Szálló emeleti nagyszobájában. A színpadon három cimbalom, két zongora – ezek megszólaltatása bra-

vúrnak számított. Az alaposan felkészített tanítványainak sikere a zene-tanárnő sikere is volt. Művészi érzékkel állította össze műsorát klasszikusok és a modern/kortárs zeneszerzők műveiből. Az ún. zenevizsgát változatossá tette melodrá-mával (zenekísérettel előadott szavalat),²⁰ némajáték,²¹ egyfelvonásos vígjáték,²² bohózat előadásával.²³ Újíttása volt még a zenevizsgát követő késő éjszakába nyúló tánc.²⁴ Veszprémben kimagasló eseménynek számított az évenként megtartott zeneestély.²⁵

A tehetséges és arra vállalkozó növendékei hivatalos vizsgát csak Budapesten, a zenekonzervatórium-ban tehették le.²⁶ A növendékeket vizsgáztató tanárok Kecskeméthy Margitot a „*legszebb dicséretekkel halmozták el az eredményes tanításiért*”.²⁷ „*Sikerének titka, hogy nemcsak robotban tanít, nemcsak a pénz, a tanítási díj a vezető motívuma, hanem ambícióból, nemes*

törekvéssel igyekszik intelligenciánk gyermekeit a két legnemesebb művészet: az ének és zene, a szív művészeinek labirintusaiba bevezetni” – írta róla az egyik korabeli újság.²⁸

Kecskeméthy Margit zenetanári pályájának következő lépcsőfoka 1905. november 5-e, amikor is zenei önképzőkört alakított tanítványai fejlesztésének érdekében. Célja, hogy „... a zenében, szavalásban stb., a közönség előtti szabad szereplést minél jobban elsajátíthassák.” Fáradhatatlanul dolgozott, hogy kitűzött célját elérje. A tanárnő a kör díszelnökének megnyerte Veszprém vármegye kiemelkedő mecénását, dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselőt.²⁹

Zenei önképzőkörének nagy sikerű bemutatkozása az időközben felépült veszprémi Nemzeti Színházban (1920-tól Petőfi Színház) volt 1909. áprilisban.³⁰ Ettől kezdve minden év tavaszán felléptek. A változatos és tartalmas műsort zene, ének, szólótánc, melodráma, színelőadás töltötte ki. A színdarabok betanítását és rendezését is

Kecskeméthy Margit végezte. Minden alkalommal fényes sikert aratott növendékeivel, a közönségnek pedig kellemes estét szerzett.³¹ Az előadások bevételét jótékony célra ajánlotta fel: a főgimnázium segélyegyletének, a Színpártoló Egyesületnek,³² de nem feledkezett meg alma materéről, az irgalmas nővérekről sem.³³

Az első világháború kirobbanásakor a műzsák nem hallgattak el. Kecskeméthy Margit alkalmazkodott a körülményekhez. Az 1914/15-ös tanévben az egyéni oktatás helyett bevezette az „akadémiai rendszerű csoport tanítást”. Így kevesebb tandíjjal terhelte a szülőket. A kezdőktől havi 10 koronát kért, a haladók 12-öt fizettek heti két leckéért. Zeneelméletet, zenetörténetet is tanított, énekkart vezetett csekély díjazásért.³⁴ A zeneakadémiára való felkészítést is folytatta.³⁵

A népszerű zenetanár nő szülei halála után (1908,³⁶ 1915.³⁷) gondolt saját otthon teremtésre. A Veszprémi Takarékpénztár tulajdonába került Virág Benedek utca 6. számú házat tizenkétezer koronáért megvásárolta részletre.³⁸ 1915 augusztusára már itt rendezte be otthonát.³⁹

Kecskeméthy Margit pályájának csúcsa a városi zeneiskola létrehozása volt.

Előnye, hogy a szervezett, nyilvános-sági joggal felruházott intézményben a növendékek általános érvényű oklevelet, bizonyítványt kaptak miután vizsgakötelezettségüknek eleget tettek. Megkímélve tanítványait a budapesti utazástól, a szülőket a költségektől.⁴⁰ Régi vágyát 1916-ban, a háborús viszonyok ellenére meg tudta valósítani, mert segítőkész partnerekre talált. Az 1916. június 12-én benyújtott kérvényt⁴¹ a városi közgyűlés pozitívan fogadta: 600 korona évi segélyt szavaztak meg. (Ennek fejében négy növendéket ingyen kellett tanítani.) Az intézmény felvehette a Veszprém Városi Zeneiskola nevet. Igazgatásával Kecskeméthy Margitot bízták meg.⁴² A zeneiskola anyagi és erkölcsi támogatója, védnöke Óvári Ferenc, aki helyet biztosított az intézmény-

A Kossuth Lajos u. 1. számú épület

A tűztorony alatti panteonban elhelyezett emléktáblája

nek, ellátta a szükséges berendezésekkel és hangszerekkel. Szakmai segítséget az igazgatónő Gobbi Alajos hegedűtanártól, a Nemzeti Zenede igazgatójától kapott.⁴³ A tanerőkről az alapító gondoskodott anyagilag is.⁴⁴

Az első, 1916/17-es tanévre a beiratkozás még Kecskeméthy Margit lakásán történt,⁴⁵ de október 1-jén megnyílhatott a zeneiskola a Kossuth Lajos utca 1. számú ház földszintjén lévő volt rőfösüzletben⁴⁶ és egy kiürített lakásban.⁴⁷ Ebbe a nem éppen méltó bérleménybe költözött be a műzsa. Az öt helyiségben⁴⁸ a beiratkozott 115,⁴⁹ év végére felszaporodott 140⁵⁰ növendék zongorázott, hegedült, cimbalmozott vagy énekelt, ki melyik tanszakra jelentkezett. Zeneelmélet, zenetörténet, iro-

dalom, költészet tananyagot is itt szívták magukba.⁵¹ A zeneiskola növendékei tudásukról, előmenetelükről a veszprémi Nemzeti Színházban megtartott hangversenyeken adtak számot. Az intézet megnyitását a december 13-i díszes előadással tették emlékezetessé. Március idusának évfordulóját is zenés matinéval köszöntötték.⁵² Az első tanév elméleti vizsgáját 1917. május 24-én tartotta meg a négy tanár. Az iskolaévet a színházban díszvizsgával zárták le június 20-án.⁵³ Nem sokkal később a növendékek kezükbe vehették a zeneiskola igazgatója által szerkesztett értesítőt. Gazdag tanévet tudhatott maga mögött tanár és diák egyaránt.⁵⁴ A második tanévet épphogy beindította az igazgatónő, s máris néhány hetes szabadságra ment.⁵⁵ Már régóta küszködött beteg szívével. Budapesten hiába keresett gyógyulást.⁵⁶ 1918. január 14-én meghalt a fiatal generáció Margit nénije. Akinek csodálták munkakedvét, munkabírását: elismerték kiváló képességeit. Sajátos tanítási módszerével sok növendékébe beoltotta zeneszeretetét.⁵⁷ Ők mélyen gyászolták. A messzi vidék zeneiskoláinak részvéttávirata jelezte, hogy mennyien ismerték, becsülték Kecskeméthy Margitot, a zenetanárnőt.⁵⁸ Veszprém lakossága a temetésekor mutatta ki szeretetét, a gyászoló rokonsággal való együttérzést. Az alsóvárosi

Az alsóvárosi temető sírdombja

temető kápolnájából kísérték nyughelyére.⁵⁹ A korán elhalt húga és szülei mellé temették.⁶⁰

FORRÁSOK, IRODALOM

- BONA 1988 = BONA Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988.
 KECSKEMÉTHY 1917 = KECSKEMÉTHY Margit (szerk.): A Veszprém Városi Zeneiskola értesítője az 1916–17. tanévről. Veszprém, 1917.
 MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém
 MNL VeML V. 173.b = Veszprém város polgármesterének iratai
 MNL VeML VIII. 52 = A kegyes tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai
 MNL VeML XV. 15 = Mikrofilmgyűjtemény, Felekezeti anyakönyvek
 MNL VeML XXXIII.1 = Veszprém megyei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye
 MOLNÁR 2000 = MOLNÁR András (szerk.): Zala megye archontológiája 1138–2000. A Zala Megyei Levéltár Kiadványa, Zalaegerszeg, 2000.
 Népakarat, Veszprém megyei hetilap, 1898–1915.
 PFEIFFER–SZIGETI 1985 = PFEIFFER János–SZIGETI Kilián: A veszprémi székesegyház zenéjének története. München, 1985.
 SZIKLAY 1931 = SZIKLAY János: Veszprém város az irodalomban és művészetben. Celldömölk, 1931.
 VE = Veszprémi Ellenőr
 VeML VII.6. c = A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai
 VH = Veszprémi Hírlap

VK = Veszprémi Közlöny
 VN = Veszprémi Napló
 VV = Veszprém Vármegye
 VZ = Vörös Zászló

JEGYZETEK

- ¹ MNL VeML V.173.b: Veszprém város polgármesterének iratai. 8557/1916. A zeneiskolára vonatkozó iratok.
- ² PFEIFFER–SZIGETI 1985. 109–118.
- ³ MNL VeML XV. 15: Sümeg rk. anyakönyv, születés 93/1871.
- ⁴ VeML VeML XV. 15: Sümeg rk. anyakönyv, halotti 109/1865.
- ⁵ BONA 1988. 304.
- ⁶ MNL VeML XV. 15: Sümeg rk. anyakönyv, születés 93/1871.
- ⁷ MOLNÁR 2000. 431.
- ⁸ MNL VeML XV. 15: Sümeg rk. anyakönyv, születés 39/1877. Az előző gyermekeknél az apa foglalkozását nem írták be az anyakönyvbe.
- ⁹ MNL VeML VIII. 52: A kegyes tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai. A veszprémi rk. főgimnázium névkönyve. 1886–87. tanév: 1. oszt. 28. K. István, 1889–90. tanév 1. oszt. 25. sorszám K. Viktor, 1890–91. tanév 1. oszt. 19. sorszám K. Albert.
- ¹⁰ MNL VeML XV. 15: Sümeg rk. anyakönyv, születés 90/1873. május 25-én született Anna.
- ¹¹ VK 1887. február 27. 9/3.
- ¹² SZIKLAY 1931. 350.13
- ¹³ VN 1911. szeptember 24. 39/5.
- ¹⁴ SZIKLAY 1931. 350.; VV 1898. december 7. 49/8.
- ¹⁵ VV 1904. december 25. 78/4.
- ¹⁶ VV 1898. december 7. 49/8.
- ¹⁷ VH 1918. január 20. 3/3.
- ¹⁸ VV 1899. máj. 21. 20/6, 1905. május 7. 19/3, 1905. febr. 19. 8/4.
- ¹⁹ VV 1899. december 31. 52/4.
- ²⁰ VE 1901. március 16. 11/3; VV 1901. március 17. 11/5, 1901. március 31. 13/7; VV 1903. január 25. 4/4.
- ²¹ VV 1904. január 3. 1/3.
- ²² VV 1905. január 22. 4/3.
- ²³ VV 1905. január 1. 1/8.
- ²⁴ VV 1904. január 21. 6/4, 1905. január 8. 2/3.
- ²⁵ VV 1901. március 31. 13/7, 1902. március 30. 13/3, 1903. január 18. 3/3, 1904. január 21. 6/4, 1905. január 1. 1/8.
- ²⁶ VV 1901. szeptember 22. 39/6, 1902. június 29. 26/5, 1902. október 5. 40/4, 1903. február 1. 5/4, 1904. július 3. 50/2, 1904. december 25. 78/4; VN 1914. június 7. 23/3.
- ²⁷ VV 1902. június 29. 26/5.
- ²⁸ VV 1905. január 22. 4/3.
- ²⁹ VV 1905. november 12. 47/2.
- ³⁰ VN 1909. április 18. 16/4.
- ³¹ VH 1910. március 20. 12/4, 1913. ápr. 6. 14/5.
- ³² VV 1909. május 1. 18/5.
- ³³ Népakarat 1909. május 8. 592/3.
- ³⁴ VV 1914. szeptember 13. 37/2.
- ³⁵ VH 1915. augusztus 29. 35/5.

- ³⁶ VE 1908. május 30. 22/4.
- ³⁷ NL VeML XXXIII.1: Veszprém megyei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteményei. Veszprém, halotti 127/1915.
- ³⁸ VeML VII.6. c: A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai: Veszprém város telekjegyzőkönyvei No. 2344. Veszprém Körzeti Földhivatal, Veszprém: Veszprém telekkönyvi betét No. 771.
- ³⁹ VH 1915. augusztus 29. 35/5.
- ⁴⁰ VV 1916. június 18. 25/4.
- ⁴¹ MNL VeML V.173.b: Veszprém város polgármesterének iratai. Zeneiskolára vonatkozó iratok. 8557/1916.
- ⁴² VV 1916. júl. 16. 29/3, W 1918. jan. 20. /4.
- ⁴³ KECSKEMÉTHY 1917. 4.
- ⁴⁴ VV 1916. június 18. 25/4.
- ⁴⁵ VH 1916. szept. 10. 37/5.
VeML V.173.b: Veszprém város polgármesterének iratai. Zeneiskolára vonatkozó iratok. 8557/1916 Óvári Ferenc 1916. október 9-én írt levele/jelentése a polgármesterhez.
- ⁴⁶ VH 1917. május 6. 18/2.
- ⁴⁷ VZ 1919. április 5. 2/3.
- ⁴⁸ lásd 46. jegyzet.
- ⁴⁹ VH 1916. október 15. 42/5.
- ⁵⁰ KECSKEMÉTHY 1917. 6.
- ⁵¹ mint 51. jegyzet 12–22.
- ⁵² mint 51. jegyzet 6.
- ⁵³ VH 1917. május 13. 19/3, 1917. május 27. 21/4, 1917. július 1. 26/1.
- ⁵⁴ VH 1917. július 15. 28/3.
- ⁵⁵ VH 1917. október 7. 40/3.
- ⁵⁶ VH 1917. október 7. 40/3.
- ⁵⁷ VH 1918. január 20. 3/3.
- ⁵⁸ VV 1918. január 20. /4.
- ⁵⁹ VV 1918. február 10./3.
- ⁶⁰ Városi úti Temetőgondnokság. Temetőkönyv: Alsóvárosi temető 1800–1938. szerint 73. szám hely.

Válogatás a Veszprém Városi Zeneiskola megalakulásának dokumentumaiból

MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA

A SZÁZAD ELEJÉN MÁR FELMERÜLT AZ IGÉNY AZ INTÉZMÉNYES ZENEOKTATÁS BEINDÍTÁSÁRA. A Városi Zenede (a Csermák Antal Zeneiskola elődjének) megalakulását mégis a háború okozta nehézségek kényszerítették ki. A zeneiskola alapítója és első igazgatója Kecskeméthy Margit így fogalmazta meg a kor emberének életérzését:

„Az egész világot fogva tartó fájdalmas jelen nagy küzdelmei pusztulással fenyegetik a múlt időknek minden rendű kultúráját. Romokban hevernek az építészet remekei: festmények, szobrok, örökbecsű antikvitások pincék dohos rejtekeiben füllednek: a természet alkotta szépséges erdők faóriásainak ezrei estek áldozatul a háború molochjának és az isteni mestermunka: az ember, – milliányi tömegekben pihen jeltelen, néma sírokbán.

A romlás és enyészet lomha felhője üli meg az egész világot. Csak egy ami diadalmas főnixként újult erővel kelt életre a világégés káoszából: a költészet. Az emberi léleknek ezen istenadta drága ajándéka, mint ősforrás szakadt föl a szívekből és benépesíti a fájdalom, győzelem, lemondás és szeretet köntösébe öltöztetett gondolataival a világot.

Édes magyar hazánk hős fiainak egyszerű érzései, mint édes-bús katona-dalok szállnak haza hozzánk: és a költői lantok síró–reménykedő csodásan szép szava, zenéje az egyetlen, mi szívünkbe markol s azt megrázza úgy, hogy a szárazon égő szemből a bánat enyhe könnyűje megárad és új remény fakad a gyász sötét ölében.

A dal, a zene az a hatalmas varázserő, mely ezekben a vészes napokban is hű maradt önmagához és az emberhez.

A zene ezen ránk ható erejéből magyarázható meg, hogy a ‘ma’ romboló jegyében is él és virágozik a zenekultúra és erőteljes új hajtásokat hoz. Egy ilyen újonnan támadt hajtása a zenekultúrának a Veszprém Városi Zeneiskola is.”¹

Kecskeméthy Margit zongora-, cimbalom- és énektanár 45 éves volt az alapítás évében. 18 éves hiteles zenepedagógiai munkásság volt már mögötte. Nagy szervezőmunkát fejtett ki: szellemi energiáját, fizikai erejét, anyagi forrásait célja elérésére mozgósította. Kérvényeket írt (1. forrásközlés), újságban fogalmazta meg a zene-

iskola szükségességét (2. forrásközlés). Dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő vállalta a zeneiskola védnökének tisztségét és feladatait, és segítette a városnál a műzsák lakhelyét megszerezni. Külön beadvánnyal csatlakozott a zenetanár nő kérvényéhez. 600 korona évi segélyt kért az intézmény számára a várostól (3. forrásközlés). Annak ellenére, hogy Csete Antal városi ügyész félve a fenntartás kötelezettségétől, Komjáthy László polgármester felé aggodalmait fogalmazta meg (4. forrásközlés), a képviselő-testület megszavazta a kért segélyt és hozzájárult a városi zeneiskola nevének viseléséhez (5. forrásközlés).

Veszprém Városi Zeneiskola megnyitásának idejét és helyét Óvári Ferenc től fennmaradt írás pontosítja. 1916. október 1-jén kezdődött el a tanítás a Kossuth utca 1. számú épületben a volt rőfös (méteráru) üzlet helyén öt helyiségben. A Takarékudivarként ismert impozáns bérpalota öt földszinti helyiségét Óvári Ferenc vette berbe, és hangszereket vásárolt a zeneiskola részére.

Kecskeméthy Margit lelkes zenetanárokat vett maga mellé: Gaal Sándor énektanárt, Rengy Margit zongoratanárt (1917. február 1-től), Seefranz Irént, aki zongorát és zenetörténetet is tanított, Schönfeld Mór hegedűtanárt, valamint Babos Dezső alkotta a tanári kart az első tanévben. Az intézmény igazgatója Kecskeméthy Margit lett (6. forrásközlés).

A zeneiskola ünnepélyes megnyitására a mai Petőfi Színházban került sor 1916. december 13-án. Az új intézmény 115 beiratkozott növendékkel kezdte el munkáját. A várostól kapott 600 korona segély fejében négy növendéket ingyen tanítottak a tanárok (7–8. forrásközlés). A tanulók számának gyarapodása – év végére 140 fő – jelezte Kecskeméthy Margit népszerűségét, elismerését, ugyanakkor Veszprém lakóinak a zene iránti igényét. Neve garancia volt arra, hogy az általa vezetett intézményben kiváló munka folyik. S valóban, az első tanévet sikerrel zárták be 1917 júniusában. Az igazgatónő által szerkesztett értesítőt boldogan vitték haza a zeneiskola növendékei. A szülők és a tanítványok is számtalan jelét adták nagyrabecsülésüknek, szeretetüknek. A helyi újságok részletesen beszámoltak a zenei tevékenységről, hangversenyeiről méltán elismerően.

A második, 1917/18-as tanévet éppen hogy elkezdte, s máris néhány hetes szabadságra ment. Már régóta küszködött beteg szívével. Budapesten hiába keresett gyógyulást, 1918. január 14-én meghalt. Halála után Gaal Sándor vette át a Zeneiskola vezetését, aki 15 évig volt az intézmény igazgatója.

Forrásközlések

1.

Kecskeméthy Margit zenetanárnő kérvénye Veszprém Város Közgyűléséhez [a levél fakszimiléje a 15–16. oldalon]

Veszprém, 1916. június 12.

Tekintetes Közgyűlés!

Mély tisztelettel alulírott, – amint tudni méltóztatik, hosszú idő óta 18 éve foglalkozom zongora, cimbalom és ének tanítással. Tanítványaim száma 30-45 között váltakozik. Tanítványaim részére Zenei Önképzőkört is szerveztem, hogy a nyilvános szereplésre képezem őket, ezenkívül a zenével szoros összefüggésben levő zeneelméleti–zenetörténeti ismeretekre csoportban oktathassam őket. – Kérkedés nélkül említsem fel, hogy igen szép eredményeket értem el. Ezt a szülők és a fővárosi orsz. Zene Akadémia és Nemzeti Zenede² neves tanárai is több ízben elismerték. Működésemet és ennek eredményét városunk közönsége is megismerhette a tanítványaimmal évente megtartott nyilvános hangversenyeken.

Az is köztudott dolog, hogy tanítványaim közül már sok van olyan ki a Nemzeti Zenede v. O[rszágos] Akadémiát végzi vagy szép sikerrel végezte, sőt van Zeneiskolával bíró tanítványom is. – Több oldalról jött felhívásnak engedve elhatároztam, hogy városunkban zeneiskolát szervezek. A Nemzeti Zenede Igazgatósága örömmel üdvözölte a tervet, s amennyiben az iskola vezetése az én kezemben lesz, megígérte, s ennek nyilvánossá tételét megengedte, hogy évenként kétszer tanárikarából biztost fog kiküldeni, hogy ezáltal az iskola erkölcsi nivóját emelje, sőt Gobbi Alajos³ igazgató úr, a hírneves tanár, személyes jelenlétével emeli az iskola megnyitását és év végén a vizsgálatok megtartásán is résztveend.

Az iskolához szükséges tanerőket is a Nemzeti Zenede fogja ajánlani.

Az iskolához elsősorban helyiség kell, ezt azonban nem tudom megszerezni. Azon tiszteletteljes kéréssel bátorkodom a Tekintetes Közgyűlés elé járulni: – kegyeskedjék egy 3-4 szobából álló helyiséget rendelkezésemre bocsájtani s ennek fűtéséről és világításáról gondoskodni.

Az a teher mi ebből városunkra esik, sokszorosan megtérül azáltal, hogy városunkban is, mint a hasonló többi városokban, egy modern zeneiskola lesz, amelyben a növendékek sokkal olcsóbban nyerhetik el zenei kiképezésüket, mint most, mert a gyakori budapesti vizsgák sok anyagi áldozatot követelnek a szülőkötől.

Ismerve a Tekintetes Közgyűlésnek a jóért, nemesért, szépért eddig minden téren

Tekintetes Köszönet!

Mily hűszelűvel aludrott, — amint tudni méltóitól, hosszú ide óta Néve foglaltam zongora, cimbalom és ének tanítással. Tanítványaim száma 30-45 körül vándorolt. Tanítványaim részéről — Kései Cs. Rágháziék is — veszem, hogy a nyitányos szereplése képszerűen ölt, eredményt a zenei és zenei összefüggésben tanítási-módszer-tanítási-módszerrel szembeállítva meg kellene látnom őket. — Híltelűs nélkül említenem fel, hogy igen szép eredményeket értem el. Ezt a sikert is a jóváírás 1912. Éves beszámolója és Nemzeti Tanács neves tanárai is több ízben elismerik. Hittudományok és zenei eredmények vérszámát kétsége is megismerhette a tanítványaimmal érintve megfektetett nyitányos hangversenyeken.

De is kétséget keltező, hogy tanítványaim közül már ~~is~~ van olyan ki a Nemzeti Tanács s. b. beszámolójaiban végre nagy szerepet játszott, aki van tanítványaim közül ki tanítványom is. — Több okból jól feltételezhető engedélyelhető, hogy vérszámában zenei életet szerveztek. A Nemzeti Tanács igazgatósága örömmel látta a levelet, s a megnyitányos és iskolai vezetése az is kétséget keltő, megígérte, s zenei nyitányos' tevése megengedte, hogy évente kétszer tanári-tanulókat bízzak foglaltatni, hogy ezáltal az iskolai életben növekedjen, és a helyi igazgató is, a kétséges tanár, zenei helyi életével emeli az iskolai megnyitányos' is is végre a vérszámát megfektetett is résztvevő.

De iskolához szükséges tanárként is a Nemzeti Tanács fogja ajánlani.

A sikolatok elcsorban helyiség kell, ezt azonban nem tudom megmondani. Azon kívül
 helyi körkörösrel társítottam a Színhelyes Hozzájárulást a járulók: —
 Kégykedvelő egy 3-4 sorból álló helyiséget rendelkezésre bocsátani a
 ennek felállítását és megújítását gondoskodni.

És a helyen mi ekkor várocsinlás az, sokszorosan megértem azáltal, hogy váro-
 csinlás is, mint a hasonló többi várocsinlás, egy modern xeno-sikola lesz,
 amelyben a növendékek sokkal előbban nyújthatják el zenei kifejezésüket,
 mint most, mert a gyabari budapesti várocsinlás az anyag átadását követi
 késsel a színhelyes.

Természe a Színhelyes Hozzájárulást a járulók, nemcsak,
 azajánl. eddig mindentörén társított járulók, — nélkülözök meg
 anyagban azon semmilyen kifejezés, hogy kívülkötöljes körkörös megkelt
 gélásra lálat.

Hivatali tisztalattal

Veszprém 916 12/12.

Beosztott Hozzájárul.
 2. tanterv

tanúsított jóindulatát, – méltóztassék megengedni azon remény kifejezését, hogy tiszteletteljes kérelmem meghallgatásra talál.

Kiváló tisztelettel

Kecskeméthy Margit z[ongora] tanítónő⁴

*Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)
Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 8557/1916.*

2.

Kecskeméthy Margit: A városi zeneiskoláról

Veszprém, 1916. augusztus 24.

Évszázadok óta együtt munkálkodik iskola, és család a gyermekek oktatása és nevelése körül. Nevelve oktatnak, hogy fejlesszék a gyermek szellemi és testi képességeit.

A szellemi érzelmek kiképzésének feladata az ember lelki világának egyensúlyban tartása. A szellemi érzelmek főtápporrása a vallás és művészet. Míg a vallás főképpen az erkölcsi nevelésen alapszik és főtényezője a hit, addig a művészetek inkább az értelmi nevelésre vannak hivatva.

A zene az emberi természetben gyökeredzik: tény az, hogy a kisdéd is fogékony a zene iránt. Édesen szunnyad el a gyermek anyjának lágy dalolása mellett.

Tapasztalhatjuk számtalan esetben, hogy a gyermek játéka közepette dalolni kezd, ezzel bizonyítván örömét, – ösztönszerűleg a zenéhez, – dalhoz folyamodik, hogy kis szívének érzését kifejezhesse.

Pythagoras tanítványai alvás előtt ének által enyhítették a nap fáradalmait, s a reggelt zenével üdvözölték. – Sokrates úgy nyilatkozott: „jobb a zenét későn, mint soha meg nem tanulni!” – boldog az, ki a zenét ifjú korában sajátította el.

Saját tapasztalatainkból is látjuk, mily nemesítő hatása van a zenének: behatol a lélek legmélyebb rejtekébe, felszínre hozva az abban rejtve levő kincseket. Hosszú évek óta munkálkodom a zenetanítás terén, s meggyőződésem, hogy a zene az általános nevelésnek kiegészítő része, mert foglalkoztatja a lelki tehetségeket, a kedélyre nemesítő hatással van és helyes tanítás mellett kimeríthetetlen szellemi élvezetek forrása leend.

Zeneiskolánk azt a célt tűzte maga elé, hogy az ifjúságnak alkalmat nyújtson zenei intelligenciájának minél szélesebb mederben való kiképzésére. Erre a célra kitűnő oklevéllel rendelkező tanárok állnak az iskola rendelkezésére. S minden akaratérőm, tudásom oda fog irányulni, hogy az általános megelégedést kivívjuk.

Az érdeklődő közönség tájékoztatására közlöm, hogy kezdő tanítványok heti 3 órai oktatásban, a haladók 2 óra gyakorlati és 1 óras elméleti oktatásban részesülnek. – vonós zenekari gyakorlatok és kamarazene hetenként egyszer tartatnak. Zongora –, hegedű –, cselló –, ének – s cimbalom–tanzakokra lehet jelentkezni. Zeneelmélet, zenetörténet, kamarazene, vonós–együttes, karének tanítása díjtalan.

Bővebb felvilágosítással Virág–utca 6. szám alatt, hol a beíratások is történnek, szívesen szolgál

Kecskeméthy Margit,
Igazgató-tanítónő

(Megjelent a Veszprémi Hírlap 1916. augusztus 27., XXIV. évf. 35. sz. 3. old.)

3.

**Dr. Óvári Ferenc indítványa Veszprém város képviselő-testületéhez,
amelyben a Veszprémben létesítendő nyilvános zeneiskolához városi
támogatást kér**

Veszprém, 1916. június 9.

Városunknak zeneiskolája nincsen. –

Ilyen magas kultúrájú város mint Veszprém, zeneiskola nélkül alig képzelhető el. Aminthogy Kecskeméthy Margit okleveles zenetanárnő egy háromtantermes, 3 tanerővel ellátott zeneiskolát szándékozik 1916. évi szeptember elsejével megnyitni városunkban; minthogy a tanárnő 18 évi nagyszámú működése elég garancia arra, hogy ezen zeneiskola vezetése kipróbált, jó kezekre lesz bízva; mély tisztelettel bátorkodom indítványozni:

méltóztassék ezen zeneiskolát Veszprém városi zeneiskolának nevezni, hagyni, hogy az iskolát fenntartó tanárnőt fűtés és világítással, vagy ezek helyett 600 korona évi segéllyel ellátni.

Kiváló tisztelettel: Dr. Óvári Ferenc bizottsági tag

Végh[atározat]

A közgyűlés a bizottságok és az állandó választmány⁵ javaslatára elfogadja és kimondja, hogy a városban létesítendő nyilvános zeneiskolát erkölcsileg és anyagiilag támogatni kívánja. Megengedi ennél fogva, hogy az iskola a „városi” jelzöt használja és magát „városi zeneiskolá”-nak nevezze. Kimondja, hogy a létesítendő zeneiskolát alapítása idejétől, vagyis az 1916/1917 tanévtől kezdődően mindaddig, míg

az mint nyilvánossági joggal fölruházott intézet a bemutatott szervezési tervezet értelmében működik, évenként – azonban minden évben külön megszavazandó – 600 kor[ona], azaz hatszáz kor[ona] segélyben részesíti.

Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)

Veszprém város tanácsülési jegyzőkönyve (V.172.a): 66kg/1916.

Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 8559/1916.

4.

Dr. Csete Antal városi főügyész levele Komjáthy László polgármesterhez

Veszprém, 1916. július 7.

Tekintetes Polgármester Úr!

Folyó hó 10-én egy halaszthatatlan családi ügy miatt el kell utaznom és így sajnálatomra az ezen napon tartandó állandó választmányi és pénzügyi bizottsági ülésen részt nem vehetek.

Ezért és mert véleményem szerint az üléseken ezúttal nem szükséges feltétlenül jelen lennem, mivel folyó hó 12-i közgyűlés tárgysorozatának minden pontjára nézve már nyilatkoztam, kérem, hogy elmaradásomat kimentettnek méltóztassék tekinteni.

Egyedül a tárgysorozat 11. pontja az, amire nézve ez ideig nem volt alkalmam nyilatkozni.

Ezúton kérem tehát tekintetes Polgármester urat, hogy az alábbi észrevételemet a tárgyalások folyamán a bizottságoknak tudomására hozni méltóztassék.

A jogszokások kialakulását ismerve, bátor vagyok felemlíteni, hogy az ilyen természetű hozzájárulások kezdetben csak ajándék, vagy segély természetével bírnak, de később, midőn emberemlékezet-meghaladó időn át gyakoroltatnak, már kötelmi jogviszonnyá válnak és az illető javadalmas vagy jogutóda követelőleg lép fel.

Ennek előre bocsátása után tisztelettel megjegyzem, hogy én nem vagyok ellensége annak, ha a Város – amennyiben tehetségében áll – bizonyos közművelődési és kulturális célokat anyagilag is támogat, de kérem az igen tisztelt bizottságokat, hogy méltóztassanak megfontolás tárgyává tenni, hogy különösen a mai rettenetes állapotok között szükséges-e, célszerű-e, ilyen – hiába tagadjuk – állandó természetű segélyezéssel a város költségvetését megterhelni? A segélyezés állandó jellegét a cél indokolja, mert ha csak egy vagy néhány évre nyújtatnék segély, akkor az intézmény aligha létesülhetne. Végre is ha valaki zenét akar tanulni, arra annyi

alkalma van és a tanulás annyira megkönnyítve van, hogy a tanításnak állandó subventionálása akkor, midőn oly számtalan fájó seb kiált orvoslásért, nem látszik elsőrendű teendőnek.

Már pedig a 11086/II-c/1915 számú belügyminiszteri rendelet, a 147500/1914 számú rendeletre hivatkozással, a lehetőség legszélsőbb határáig érvényesítendő takarékoságot és a mellőzhetetlen kiadásokra nézve a tervszerű beosztást erőgyújtést és alapozást, a szükségletek helyes sorrendjének megállapítását a városok kötelességévé tette.

Mindazonáltal, ha a tekintetes bizottságok egy magán zenetanárnő subventionálását elsőrendű szükségletnek minősítenék, meg kell nyugodnom a bizottságok bölcsességében, mert végre is ez nem jogi kérdés, de óvást kell emelnem, hogy a subventionálással egyidejűleg a folyamodó zenetanárnő zeneiskolája városi címmel vagy jelleggel ruháztassék fel, mert ezen körülményből idővel a város iskolafenntartói kötelezettségét fogják megállapítani.

Ha az igen tisztelt bizottságok valamely állandó évi segélyt javasolnának, az iskola részére, ezen esetben is a hozandó javaslatban külön hangsúlyozni kérem, hogy ezen körülményből a város azon kötelezettsége, hogy az adományozandó segélyt évenként tartozik adni, vagy hogy a zeneiskolának akár egészben akár részben, akár a jelenben akár a jövőben, a város az iskola fenntartója lenne, következtetni nem lehet.

Tisztelettel

Veszprém, 1916. évi július 7.

Dr. Csete Antal városi főügyész

Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)

Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 8559/1916.

5.

Veszprém város Állandó Bizottmányának döntése a zeneiskola támogatásának ügyében

Veszprém, 1916. július 10.

A bizottságok javasolják, hogy a létesítendő zeneiskolát a város kérelemben és Óvári Ferencz dr. indítványában foglaltak alapján hatósági támogatásban részesítse akképen, hogy

1. engedje meg, hogy az iskolát „városi zeneiskolának” nevezzék.
2. Adjon a város évenként 600 korona segélyt az iskola céljaira mindaddig, amíg

az mint nyilvánossági joggal felruházott intézet a bemutatott szervezési tervet értelmében működik.

E segélyezés ellenében kikösse azonban a város, hogy

1. az iskola évenként legfeljebb négy növendéket, akiket a városi tanács fog kijelölni és az iskolába utalni tandíjmentesen, vagyis ingyen köteles oktatásban részesíteni, akármelyik tanszakon.
2. Az iskola ügyeit intéző bizottságban a városi tanács kiküldöttje részére ülési és szavazati jog biztosíttassék.

Azonban mindezen körülményekből a város azon kötelezettsége, hogy az adományozandó segélyt évenként tartozik adni, vagy hogy a zeneiskolának akár egészben, akár részben akár a jelenben, akár a jövőben a város iskolafenntartója lenne, következtetni nem lehet, mert a város már most kijelenti, hogy az iskola fenntartó jellegét és kötelezettségét semmiféle vonatkozásban nem vállalja.

Az évi segélyt a költségvetésben kell előirányozni.

Kelt Veszprém r[endezett] t[tanácsú] város állandó választmányának és pénzügyi bizottságának 1916. évi július hó 10-én tartott együttes üléséből.

Kiadta: dr. Horváth Béla városi főjegyző

Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)

Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 8559/1916.

6.

A Veszprém Városi Zeneiskola igazgatósága az iskola megalakulását, ügyrendjét és tanmenetét beterjeszti

Veszprém, 1916. október 9.

Tek[intetes] Polgármester Úr!

A veszprém városi zeneiskola f[olyó] hó elsejével Kossuth Lajos utca 1. szám alatt 5 helyiségben megnyílt.

Tanári kara áll: Kecskeméthy Margit igazgatónőből, Gaál [Gaal] Sándor⁶, Láng Ignác, Reiter Lőrinc és Bauer Etel tanárok és tanárnőkből.

Ügyrendjét és tantervét a csatolt alakban állapítottuk meg.

Felügyelő bizottságát óhajtánánk megállapítani, e célból tisztelettel kérjük: a város küldöttjét esetleg küldöttjeit velünk közölni kegyeskedjék.

A 4 tandíjmentes növendék helyének betöltése előtt szíveskedjék talán a beérkezendő kérvények kiadása mellett tőlünk ajánlási véleményt elfogadni.

3 zongora, 2 cselló, 4 hegedű és egy cimbalom állanak a tanulók rendelkezésére.

Kiváló tisztelettel

Veszprém városi zeneiskola igazgatósága
Dr. Óvári Ferenc védnök

A v[árosi] tanács tudomásul veszi a beterjesztett tanmenetet és ügyrendet.

A felügyelő bizottságba a város részéről Sándorfy [Sándorffy] Ignác v[árosi] tanácsost küldi ki.

V[eszprém] 1916. X. 31.

VESZPRÉM VÁROSI ZENEISKOLA

Társadalmi műveltségünk legmegbízhatóbb mértéke az a készség, mellyel a szép-művészetek cultiválva vannak. A szép megértése és cultiválása hozza meg a társadalom aranykorát és az egyének lelki kristályosodását. Ezt célozza az 1916. szeptember hóban megnyitandó városi zeneiskola, melyben ifjúságunk igen méltányos feltételek mellett, széles mederben nyerhet kiváló zenei oktatást.

Az intézet élén Gobbi Alajos a nemzeti zenede igazgatója, dr. Óvári Ferencz városunk áldozatkész országgyűlési képviselője és Kecskeméthy Margit okl. zenetanár-nő állanak a városunk képviselő-testülete által megválasztandó intéző bizottsággal együtt.

A nemzeti zenede igazgatósága és tanári kara tudomásával iskolánk szervezete és szabályzata a következően állapítottatott meg:

TANTERV

Zongora-tanszak. Tanfolyam előkészítő osztályon kívül 8 év.

Hegedű-tanszak. Tanfolyam 8 év.

E 2 tanszak tanterve teljesen egyezik a nemzeti zenede tantervével.

1488/1916

Maier Ede

VESZPRÉM VÁROSI ZENEISKOLA

Ügyleti szabályzat.

1. A növendékek beírása augusztus 29-ől szeptember 6-ig történik.
2. Beírási díj tanulónként 4 korona.
3. A beírt növendékek egy tanévre tanszakonként 120 koronát fizetnek. A kiművelési osztályokban 7-ik és 8-ik évfolyamra 200 koronát. Ének-tanulásra elfűkésztő tanfolyam tanulja 100 koronát.
4. A tandíj fizetése tekintet nélkül a beíratkozás idejére, egy félre kötelező. Az évi tandíj az iskolai megnyitástól, szeptember havától kezdve fizetendő.
5. Az összes kötelező mellékanyagok, u. m. zeneelmélet, zene történet, karének, zenekari gyakorlatok és kamarazene díjmentesek.
6. Karénekre felvételmek oly jelentézők is, akik főtanár-gyagat nem tanulnak; ezek havonként 2 korona illetve évenként 20 korona tandíjat fizetnek.
7. Tanulmányosságban 4 szegénysorsú, Veszprém város tanácsa által kijelölendő tehetséges tanuló részesül.
8. Félév végén a növendékek értsékeses tanuló részesül a szűk aláírással ellátva a legközelebbi tanórán az iskola igazgatójának visszaadandók.
9. Években a nemzeti zenede igazgatósága tanári biztost küld ki a növendékeknek osztályonként való meghallgatására.
10. Havonként egyszer nyilvános önkénteszenekari zene-előadásra rendezetik, belépődíj nélkül, ahol a kijelölt növendékek megjelenni és játszani tartozik.
11. Tanév végén tartandó nyilvános vizsgákat minden növendékre kötelező; ezeken az ébőkri tisztet Gobbi Alajos a nemzeti zenede nagynevű igazgatója, esetleg egy tanári biztos fogja beöltöteni.
12. Osztályulják fognak kitűzteni a legszorgalmasabb tanulók részére.

A városi zeneiskola előkészítő bizottsága.

Társadalmi műveltségünk legmegbízhatóbb mérése az a készség, mellyel a szépművészetek kultiválása vannak. A szép megértése, megszerzése és kultiválása hozza meg a társadalom aranykorát és az egyének lelki kristályosodását. Ezt célozza az 1916. szeptember hóban megnyitandó városi zeneiskola, melyben ifjúságunk igen mellányos feltételek mellett, széles mederben nyerhet kiváló zenei oktatást.

Az intézet élén Gobbi Alajos a nemzeti zenede igazgatója, dr. Övári Ferenc városunk áldozatkész országgyűlési képviselője és Kecskeméthy Margit okl. zenetanár állanak a városunk képviselőtestülete által megválasztandó intéző bizottsággal együtt.

A nemzeti zenede igazgatósága és tanári kara tudomásával iskolánk szervezte és szabályzata a következőkben állapított meg:

TANTERV.

Zongora-tanszak. Tanfolyam előkészítő osztályon kívül 8 év.

Hegedő-tanszak. Tanfolyam 8 év.

E 2 tanszak tantervezete teljesen egyezik a nemzeti zenede tantervével.

Ének-tanszak. Tanfolyam 3 év.

Gordonka-tanszak. Tanfolyam 4 év.

Cimbalom-tanszak. Tanfolyam 3 év.

Zene-elmélet, zene-történet, karének, vonós együttes, kamarazene mind a 8 évfolyamban tanterv szerint.

Ének-tanszak. Tanfolyam 3 év.

Gordonka-tanszak. Tanfolyam 4 év.

Cimbalom-tanszak. Tanfolyam 3 év.

Zene-elmélet, zene-történet, karének, vonós együttes, kamarazene mind a 8 évfolyamban tanterv szerint.

ÜGYVITELI SZABÁLYZAT

1. A növendékek beíratása augusztus 29-től szeptember 6-ig történik.
2. Beíratási díj tanulónként 4 korona.
3. A beírt növendékek egy tanévre tanszakonként 120 koronát fizetnek. A kiművelési osztályokban 7-ik és 8-ik évfolyamra 200 koronát. Ének-tanításra előkészítő tanfolyam tandíja 100 korona.
4. A tandíj fizetése tekintet nélkül a beiratkozás idejére, egy félévre kötelező. Az évi tandíj az iskolaév megnyitásától, szeptember havától kezdve fizetendő.
5. Az összes kötelező melléktantárgyak, u.m. zeneelmélet, zenetörténet, karének, zenekari gyakorlatok és kamarazene díjmentesek.
Karénekre felvétetnek oly jelentkezők is, akik főtantárgyat nem tanulnak; ezek havonként 2 korona illetve évenként 20 korona tandíjat fizetnek.
6. Tandíjmentességben 4 szegénysorsú, Veszprém város tanácsa által kijelölendő tehetséges tanuló részesül.
7. Félév végén a növendékek értesítőt kapnak, melyek a szülők aláírásával ellátva a legközelebbi tanórán az iskola igazgatójának visszaadandók.
8. Évközben a nemzeti zenede Igazgatósága tanári biztost küld ki a növendékeknek osztályonként való meghallgatására.
9. Havonként egyszer nyilvános önképzőköri zenedélután rendeztetik, belépődíj nélkül, ahol a kijelölt növendék megjelenni és játszani tartozik.
10. Tanév végén tartandó nyilvános vizsgálat minden növendékre kötelező; ezen az elnöki tisztet Gobbi Alajos a nemzeti zenede nagynevű igazgatója, esetleg egy tanári biztos fogja betölteni.
11. Ösztöndíjak fognak kitűzteni a legszorgalmasabb tanulók részére.

A városi zeneiskola előkészítő bizottsága

*Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)
Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 14886/1916.*

7.

**Anti Illésné levele Komjáthy László polgármesterhez a zeneiskolai
tandíjmentességért**

Veszprém, 1916. október 15.

Nagyságos Polgármester Úr!

Alulírott Nagyságodhoz azon tiszteletteljes kéréssel fordulok, hogy Veszprém városában jelenleg működő városi zene iskolába, melyben már 12 éves leánykám mint

tandíjas felvéve van, 10 éves fiamat pedig mint ingyenes, az engedélyezett tanulók közé 4iknek felvétetni kegyeskedjék.

Kérelmemet a következő indokok támogatják:

1. Hivatkozom szegény sorsomra, mely miatt felvételért esedező, zenéhezhajlammal lévő fiamért fizetni jelen körülményeknél fogva nem bírok, mert mint 2 gyermek anyja férjem bevonulása végett semminemű jövedelmem nincs. Ami csekély van is a jelen drágaságba az megélhetésre csaknem elégtelen.
2. Felvételért esedező fiam I. gimnáziumban jár, s eddigi iskoláit jó eredménnyel végezte. Zene tudomány után vágyik ahhoz láthatóan teljes kedve és tehetsége mutatkozik.

Alázatosan kérem Nagyságos Polgármester Urat nekem mint keresetképtelen anyának a felvételért könyörgő kis fiamnak azon alázatos kérését, hogy a zene iskolába mint ingyenes a folyó tanfolyamra való felvételét elrendelni kegyeskedjék.

Maradok alázatos tisztelettel:

Anti Illésné

*Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)
Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 3030/1916.*

8.

**Óvári Ferenc és Kecskeméthy Margit levele Komjáthy László
polgármesterhez
a zeneiskolai tandíjmentességre javasolt diákokról
[levél kéziratát lásd a 26. oldalon]
Veszprém, 1916. november 12.**

Tek[intetes] Polgármester Úr!

16301/1916 szám becses határozata folytán a városi zeneiskola igazgatóságához állott hat kérvény visszaszármasztatása mellett van szerencsénk véleményeinket és javaslatunkat a következőkben előterjeszteni:

Farkas Jánosné Sári lányának, Ruppeld János János fiának, Györek István Rózsi lányának és Anti Illésné Illés fiának ingyenes oktatásra való kijelölését, s úgy az ösztöndíjuknak 1916/17 tanévre ezek részére való átengedését véleményeztük, mert mind a 4 gyermek határozott zenei hajlamossággal bír és vagyoni körülményeiknél fogva is méltók az ösztöndíjra.

3030
1966

22. Jólparasztai M.

1930/1966 fenne becses határozata folytatás
a városi rendszere új-vidék elő-
tett határozat kivételével minden tekintetben
mellőzve a rendszert valamennyi tekintetben
és a rendszert a követhetőben elő-
terjedtem:

Farkas Jánosné Sári leányának,
Pappold János fiajának, Gyöngy
Fibria Rozsi leányának és Antik
Fleisné Flibi fiajának, megvesz
tatásukra való rájólásukat, a követhető
a rendszert, az elő-
ezzel részben való előterjedését
valamennyi tekintetben, azaz mind a
közvetlen határozat városi közbe-
vetésével bír és megvesz
rövidesen, a követhető
a rendszert:

Radosky Károly Károly fia meg-
vesz az elő-
vulni követhető: Károly, József városi
leány, az elő-
Károly a követhető
közvetlen határozat, az elő-
közvetlen határozat.

Károly a követhető
közvetlen határozat, az elő-
közvetlen határozat.

1966. évi XII. 17. határozat
1966. évi városi rendszert

János Farkas
gradus

(Károly József)
gradus

Radecky Károly Károly fia még csak második elemista, így ráér tanulni kezdeni. Kozák Géza zenei tudása vagy hajlama előttünk ismeretlen.

Kérjük az intéző bizottságba kiküldöttjének megengedését és tudomásunkra hozatalát.

Veszprém, 1916. XI.12.

Kitűnő tisztelettel:

Veszprém Városi Zeneiskola Igazgatósága:

Dr. Óvári Ferenc gondnok

Kecskeméthy Margit igazgató

*Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML)
Veszprém város polgármesterének iratai (V.173.b): 3030/1916.*

JEGYZETEK

- ¹ Igazgatói jelentés a „Veszprém Városi Zeneiskola” működéséről az 1916–1917. iskolaévben, fennállásának első esztendejében. = A Veszprém Városi Zeneiskola Értesítője az 1916–17. tanévről Veszprém, 1917. 3–4.
- ² A Nemzeti Zenede 1840-ben alakult meg Liszt Ferenc támogatásával a Pest Budai Hangász Egylet Énekiskolájaként. 10 évvel később már 200 növendéke volt és a korábbi ének, zeneszerzés és kórus szakok mellett megalakult a zongora, hegedű, gordonka, fuvola és klarinét tanszak is. A Zeneakadémia 1875-ös megalakulásáig a magyar zeneoktatás legrangosabb intézménye volt. 1948-ig egyesületi formában működött. Az államosítás után Állami Konzervatóriumként működött tovább, 1966-tól Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola néven. Bővebben: <http://www.konzi.hu>
- ³ GOBBI Alajos (Pest, 1842. december 24. – Budapest, 1932. július 27.) kormányfőtanácsos, hegedűtanár, karmester, zeneiskolai igazgató, zenekari igazgató és zeneszerző; Gobbi Henrik zongoraművész testvéröccse, Gobbi Hilda színésznő nagyapja. (Gobbi Alajost Pesten hegedűre az a Ridley-Kohne Dávid tanította, aki Veszprémben született.) 1872-től tanított a Nemzeti Zenedében, majd 1901–1918-ig az intézmény igazgatója volt. 1863-tól a Nemzeti Színház, 1884–1888-ig az Operaház zenekarában játszott, majd karmesterként és zeneszerzőként is dolgozott. 1910-től tagja volt a hegedűtanár-vizsgáló bizottságnak. Bővebben: Magyar Életrajzi Lexikon I. Főszerk: Kenyeres Ágnes Budapest, 1967.
- ⁴ KECSKEMÉTHY Margit (Sümege, 1871. július 14. – Budapest, 1918. január 14.) zeneiskolai tanár. Édesapja Kecskeméthy Albert, Sümege város főmérnöke, majd adóvégrehajtó. Az 1880-as évek közepén költöztek Veszprémbe. Középkorában a veszprémi irgalmas nővéreknél tanult, majd a Nemzeti Zenedében tanítói, 1904-ben a Zeneakadémián énektanári oklevelet szerzett. 1898-tól tizennyolc éven keresztül tanított Veszprémben zongorát és éneket. 1905-ben zenei

önképzőkört alapított. 1916-ban Óvári Ferenc támogatásával megalapította a város zeneiskoláját, amelynek első igazgatója volt. Sokat tett a város zenei kultúrájának erősítése érdekében. – Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata 2006-ban, a városi Panteonban elhelyezett táblával örökítette meg emlékét. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik.

⁵ A tanácsüléseken részt vesznek döntési joggal: dr. Komjáthy László polgármester elnök, dr. Horváth Béla főjegyző, dr. Csete Antal főügyész, Sándorffy Ignác városi tanácsos, Biczi Károly városi tanácsos, Schiller Samu városi főszámvevő, Hollósi János városi jegyző.

⁶ Nevét többször tévesen írják Gaálnak. Gaal Sándor (Noszlop, 1875. október 26. – Veszprém, 1958. március 11.) tanár, karnagy, zeneszerző, zeneiskolai igazgató. Tanítói oklevelét 1896-ban a győri tanítóképzőben, középiskolai ének-zene tanári képesítését a Zeneakadémián szerezte 1902-ben. 1896-tól élete végéig Veszprémben élt és dolgozott. Emléktáblája lakóházában, az Iskola utcában található.

Zenei oktatás a 18–19. századi Veszprémben

M. TÓTH ANTAL

A 18. SZÁZAD MÁSODIK FELÉTŐL (MINTEGY SZÁZ ÉVEN ÁT) Veszprém a hazai zenei élet egyik legdinamikusabban fejlődő városa volt.¹

Mind gyakrabban hangoztak el szimfonikus művek (a dóm kottatárának első, 1791-es átfogó katalógusa már 33 szimfónia teljes kottaanyagát tartalmazta). A székesegyházban oratorikus műveket adtak elő: kezdetben havonta, majd hetente, vagy még gyakrabban került sor vegyeskart igénylő zenekaros misék, gradualek, offertóriumok, litániák bemutatására.²

20-25 tagú fúvószenekarok jöttek létre a városban, amelyek mind igényesebb művek előadására vállalkoztak. Megindult a hangversenyélet, amely színvonalát jól mutatja az 1813. december 13-án, a Megyeházán rendezett zenei akadémia (ún. Musikalische Akademie) máig meglévő műsorlapja.³

Erste Abtheilung.	
Eine große Synphonie von	Bethhoffen.
Ein Chor, worinn Oesterreichs großer Kriegsheld besungen wird; in Musik gesetzt von	Kleinmann.
Ein Concert auf das Forte-Piano von	Mozart.
gespielt von Fräulein Amalie v. Bezeredy.	
Fortsetzung der Synphonie	* * *
Ein Flöten Concert von	Bayer.
gespielt von Herrn von Horváth.	
Ein (in ungarischer Sprache) National-Gedicht v. Herrn v.	Balogh.
in Musik gesetzt von	Kemény.
Zweite Abtheilung.	
Eine Synphonie von	Mozart.
Ein Fagotto Concert von	Klauscher.
gespielt von Herrn Kleinmann.	
Ein Duett aus der Schöpfung von	Hayden.
gesungen von Mademoiselle Csepinszky und Herrn Höppler.	
Ein Violin Concert von	Node.
gespielt von Herrn Rusitska.	
Zum Schluß, wird das Volkslied: Gott erhalte unsern König etc. abgesungen.	

Az 1813. december 13-i veszprémi hangverseny műsorlapja, közreműködő amatőr zenészek (Bezerédj Amália, Csepinszky kisasszony) nevével

Mindezekhez szükség volt a Veszprémben élő hivatásos muzsikuskok, vagyis a székesegyház zenészei és a városban állomásozó katonazenekarok fűvósai mellett zeneileg jól képzett amatőrökre is. Módosabb polgári és nemesi házakban terjedt főleg a vonósokra és a fuvolára-zongorára írt házi muzsika. Az első magyar zenetörténész-zenatudós, Mátray Gábor (1797–1875) e korszakot így jellemzi: „*Mintegy 30 esztendő előtt a klavír és hegedű csak professionisták s egyházi muzsikuskok, orgonistáknál találtatott, de már ma minden miveltebb házban lelhetni.*”⁴

Nagymértékben felértékelődött a zenei oktatás, hiszen minden korszak hangzó zenéjének színvonalát ez határozza meg: ha a zenei élet jó, e mögött jó zeneoktatást kell feltételeznünk. Ha ez gyenge, ez az oktatás színvonalát is minősíti.

Ismerve Veszprém gazdag zenei életét, önkéntelenül felmerül a kérdés: Kiknek volt igénye e korban egy 10 ezer körüli lakosságú püspöki székvárosban zenét tanulni, szimfonikus és fűvós zenekarokban aktívan muzsikálni? Hol tanultak a dóm kórusának énekes fiúi, a Scola Wesprimiensis diákjai, a klasszikus szimfóniákban közreműködni kész, versenyművek előadására is felkészült veszprémi polgárok, a fűvószenekarok nem hivatásos tagjai, vagy azok, akik otthonukban, kedvtelésből megpróbálkoztak egy-egy Mozart, Haydn, Pleyel vonósnégyes, kisebb zongora-, vagy fuvoladarab előadásával? Kik voltak a tanáraik? Általában milyen volt a zeneoktatás Veszprémben?

A karének oktatásáról

Kodály szerint „*mélyebb zenei műveltség mindig csak ott fejlődött, ahol ének volt az alapja.*”⁵ Ezért fontos kérdés, hogy milyen volt a tárgyalt korban, Veszprémben a gyermekek énekoktatása. Egyrészt énektechnikát tanítottak, másrészt zenei ízlést alakítottak. (Szintén Kodály mondta: „*Mondd meg nekem, mit dalolsz, megmondok, ki vagy. A bennünk továbbrezgő dallamok és foszlányaik olyat vallanak felőlünk, amit semmi lélekelemzés nem hoz felszínre.*”) Végül a gyermekek képzése része volt a város zenei közönségnevelésének is.⁶

A veszprémi énekoktatás a 18. század elejére nyúlik vissza. A törökök távozása és a kuruc-labanc háborúk után Veszprém nem csak városképileg, de kulturálisan (benne zeneileg is) megújult. 1711-ben Volkra Ottó János püspök letelepítette Veszprémben a piarista oktató rendet.⁷ Az idézett zenetörténész, Mátray Gábor egyik munkájában olvasható, hogy „*a piaristák kegyes intézete valóban a haza muzsikusainak dicséretre méltó plánta oskolója*” volt.⁸

A 18. század utolsó nagy püspök egyénisége, a 25 éven át, 1777-től 1802-ig, haláláig hivatalban lévő Bajzáth József alapjaiban szervezte újjá Veszprém egész zenei életét.⁹ A székesegyházban a betanító tanári munkára külön szakembert alkal-

*Pészaki Bajzáth József
(1720–1802) püspök, a veszprémi
zenei élet (benne a zeneoktatás)
18. századi megreformálója*

maztak. 1779-ben került Veszprémbe az énekes fiúk nevelésére Nagyszombatból Titz Gábor, aki 1784-ben fiatalon meghalt. Utóda a szintén nagyszombati Kollovratek János lett, aki a Kapuváry-házban létesült zenei kollégium (ún. tápintézet) diákjainak nevelőjeként működött.¹⁰ 1790-ben a püspök Kollovrateket kinevezte zeneigazgatóvá, így az énekes fiúk nevelését már nem tudta vállalni. Erre a feladatra került Veszprémbe Zágrárból Linzenpoltz Simon, aki 1797-es haláláig végezte az énektanári munkát.¹¹ A székesegyházban a századforduló környékén következetesen a legjobb szakemberekre bízta az énekkutatást.

A 18. század végén létrejött a veszprémi énekiskola (scola cantorum Wesprimiensis), amelynek első tanulói többségükben ismert veszprémi családokból származtak. A nevek között találhatjuk a veszprémi zenei élet vezetőinek, Kemény Ferencnek, Ruzitska Ignácnak, Linzenpoltz Simonnak a fiait, a későbbi

klarinétművészt, Handl Józsefet és testvérét, a nemzetközileg elismert zirci származású orgonaépítőt, Wilde Józsefet, a 19. század hazai egyházzenejében vezető szerepet játszó Menner-család valamelyik tagját. A Herrenberg (így) Ferenc név mögött a veszprémi kóruskarnagy, Herrnberger (Urhegyi) Alajos egyik rokonát tételezhetjük fel.¹² A nem-zenész származású kórustagok közül többen fontos szerepet játszottak a későbbiekben Veszprém közéletében.

Nyilvános zeneiskola nem volt a városban. A felekezeti (római katolikus, református és zsidó) iskolákban folyt énekkutatás, ez azonban elsősorban a liturgiai igényeket vette figyelembe. Pl. a veszprémi református elemi fiú- és leányiskolában elsősorban zsoltárokat énekeltek. Az énektanításban a 16. században élt Batizi András kis énekkönyvét és a kortárs Ivánka Sámuel (1826–1886) Sárospatakon kiadott Egyházi énektanát használták.¹³ Hasonló volt a helyzet a katolikus iskolákban is. Itt is a vallásos népénekeket gyakorolták, elsősorban Bozóki Mihály (1775–1829), pilismaróti kántor Vácott, 1797-ben kiadott, sok németes dallamot tartalmazó Katolikus karbéli kótás énekeskönyvét használták tananyagul. A század utolsó harmadában az először 1855-ben, majd bővítve több alkalommal kiadott Tárkányi-Zsaskovszky Katolikus Egyházi Énektára volt a legelterjedtebb egyházi népének gyűjtemény.¹⁴ A Veszprémi Izraelita Hitközség 1805-ben alapított iskolájá-

ban szintén nagy súlyt fektettek a zeneoktatásra, valamint a kóruséneklésre.¹⁵ A zsidó iskola dokumentációja, amiből következtetni lehetne az oktatás részleteire, sajnos szinte teljesen elpusztult.

A hangszeres zene oktatásáról

A veszprémi székesegyház korabeli, erősen szekularizált zenekari repertoárja részleteiben jól ismert.¹⁶ Alig feltárt azonban a 19. század eleje veszprémi fúvószenekarainak tevékenysége, amely abban az időben szinte egyetlen lehetősége volt a kevésbé módos veszprémi polgároknak, hogy aktívan részt vegyenek a közös zenélésben. Ez indokolja a téma részletesebb tárgyalását.

A 19. század elején két ún. formaruhás fúvószenekar működött a városban. A magyar együttes karmestere Ruzitska Ignác, a németé Kleinmann József, a dóm fagottművésze, későbbi zeneigazgatója volt.

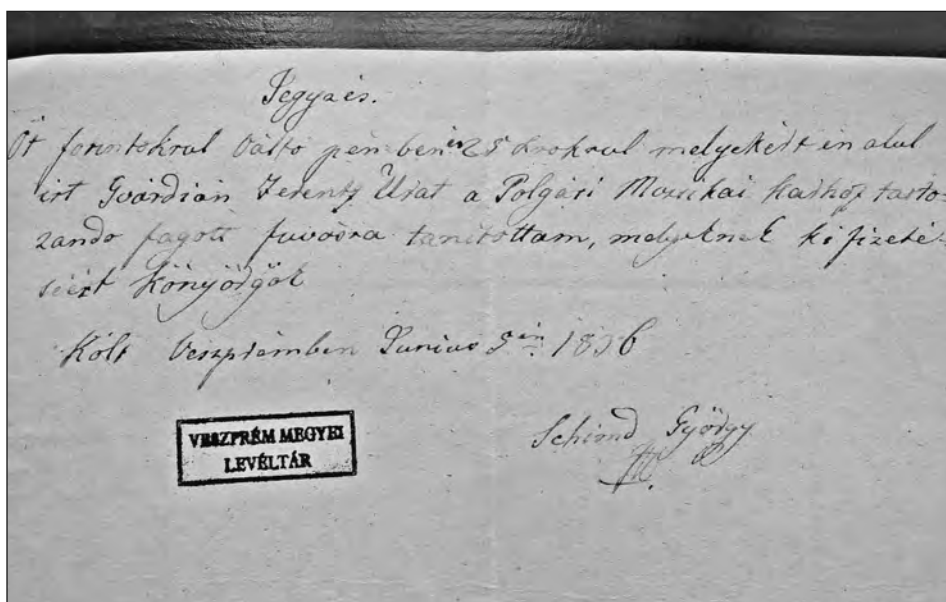
A Megyei Levéltárban található az a dokumentum, amely egyebek mellett az 1825. augusztus 7-i helyzet szerint tartalmazza „*a magyar companianak musikabeli eszközeit és nevök leírását, kinél mitsoda instrumentum vagon*”.¹⁷ Ennek rövid ismertetése azért fontos, mert jól mutatja Veszprémben e korszak felnőtt zeneoktatásának gyakorlatát.

A dokumentum szerint a magyar fúvós zenekar tagjai leltárilag az alábbi hangszereket vették át: Ruzitska Ignác (klarinét, 2 flaute, 2 pikula, 1 postasíp, 2 trombita, 1 nagydob, cintányér és csörgő), Handl József (klarinét), Hepler (Hoeppler) József (fagott), Sommer Péter (klarinét), Stirszky József (fagott), Beltsak István (klarinét), Horváth János (klarinét), Tomsits József (klarinét), Kováts János (postakürt), Magyar György (postakürt), Szakáts József (fagott), Vecsei József (fagott), Rotman János (trombita), Küss Ádám (trombita), Rostasi József (cintányér verő), Horváth János (dobok), Csiszár János (csörgő), Besenyő József (fuvola).

13 évvel később, 1838-ban már Sommer Péter volt a karmester. Ez év január 27-én készült az újabb jegyzék. Ebben több zenekari tag neve a korábbi listán is szerepelt. Néhányan hiányoznak róla. A zenekar új tagjaként tüntették fel Ludwig Ferencet, Schmidt Györgyöt, Gabriel Ferencet, Neugesen Józsefet, Toszek (máshol Foszek, Fouszek) Andrást, Markalt (máshol Markart) Jánost, Farkas Sándort, Posta Ignácot, Erenhoffer Ignácot, Vrits Ádámot, Diósi Mihályt, Rosman Józsefet, Molnár Pált, Skultéti Sándort, Tóth Józsefet, Gvárdián Ferencet.

A felsorolt tagok közül Ruzitska, Handl, Hepler, Sommer, Stirszky, Ludwig, Schmidt és Gabriel a székesegyház hivatásos zenészei voltak. A többi zenekari tag (esetleg családja) nevének jelentős része megtalálható Lichtneckert András „Veszprém város 1818. évi lélekösszeírása”, illetve „Veszprém város 1849. évi nép-

összeírása” című adatbázisában.¹⁸ Tomsits József, Vecsei József tobakos, Rostási József, Gvárdián Ferenc csapó, Markalt János csutorás, Posta Ignác szűrszabó, Diósi Mihály csizmadia, Skultéti Sándor fésűs, Beltsák János gombkötő, Tóth József magyar szabó volt. A gyakori nevek (Kováts, Szakáts, Magyar, Farkas, Molnár, Csiszár, Horváth stb.) pontosítása nem lehetséges, hiszen pl. Kováts nevű szabó, cserepes, molnár, takács egyaránt élt a városban. Ennek ellenére megállapítható, hogy a veszprémi magyar formaruhás fúvószenekar nem hivatásos tagjainak túlnyomó része a városban élő és működő mesterember volt. Ők nehéz mindennapi munkájuk mellett felnőttként tanulták meg egy-egy fúvós hangszer kezelését. Tanáraik a székesegyház művészei voltak.

Feljegyzés Schmid György székesegyházi zenész fagott tanításáért kapott tiszteletdíjáról

A zenekar dokumentumai között vannak olyan fizetési számlák, amelyeket „taníttásért” (így) állítottak ki. Pl. található egy 1836. június 5-én kelt jegyzés (így) „Schmid Györgynek 5 forintokról, melyekért Gvárdián Ferenc Urat a Polgári Muzikás Karhoz tartozandó fagott fúvására tanította”. (Schmid György a székesegyház egyik vezető művésze volt.)

A dóm muzikusai nem csak oktatták a hangszeres zenét a veszprémi kézműveseknek, de ezzel fontos szerepet vállaltak a város lakosságának zenei ízlés nevelésében is.

A német formaruhás polgárság irataiban is megtalálható a zenekari tagok neve (Musikstand der Löbl. Deutschen Bürger Corps unter der Direction des Herrn Joseph Kleinmann). Érdemesek a megismerésre:¹⁹

2	Jos. Neugebauer ^B	Cornua	Primarius
3	Wal. Foichtinger	Dr.	Dr.
	Ernhofner	Dr.	Scolar Dr.
	Ant. Fousek ^h	Trompet	et Posthorn
	Alois Hernberger	Tromp	et Dr.
	Jos. Kittl	Tromp	Scolar
	Johan Zwick ^h	Fagott	Primarius ^B
	Joseph Lorenz	Dr.	Scolar
	Jos. Braunstadter	Bébas	Fagott Scolar
	Peter	Scolar	Grosser Trommel

Részlet a német formaruhás fúvószenekar névjegyzékéből

Clarinetist primarius (első klarinétos): Joseph Sonschek, Clarinetist (klarinétos): Johann Kaspar, Stephan Bamer, Simon Gerlits, Michael Huber, Adam Scharnbeck, Flötist primarius (első fuvolista): Franz Michalovits, Flötist (fuvolista): Ernhoffener, Joseph Stadler, Nicolaus Wadler, Cornus primarius (első kürtös): Joseph Neubeuer (Neugebauer?), Cornus (kürtös): Foichtinger, Ernhofner), Trompet et Posthorn (trombitás és postakürtös): Anton Fousek, Trompet (trombitás): Alois Hernberger, Joseph Kittl, Fagott primarius (első fagottos): Johann Zwick, Fagott (fagottos): Joseph Lorenz, Joseph Braunstadter), Grosser Trommel (nagydob): Anton Bognar, Csinellen (valószínűleg cintányér és csörgő): Breyer, Genuesser (?): Libisch, Tamburin (csörgődob): nincs név feltüntetve.

A német fúvószenekar tagjai között (szemben a magyarral) veszprémi családnév sokkal kevesebb. Ilyen kivétel pl. „Alois Hernberger”, aki feltehetően azonos a 19. század jeles veszprémi muzikusával, a regens chori (zeneigazgató) Herrnberger-

Urhegyi Alajossal, vagy „Joseph Kittl”, aki Stirszky János orgonista-zeneszerző feleségének (Kittl Teréziának) lehetett a rokona. A zenészek többsége valószínűleg a Veszprémben állomásozó katonazenekar(ok) tagja lehetett. Zenei képzésüket tehát valószínűleg nem a városban szerezték.

*Bezerédj György (1779–1863),
Veszprém vármegye zenét
támogató főjegyzője,
Bezerédj Amália apja*

énekeskönyvnek).²¹ Neki a székesegyház orgonistája és zeneigazgatója, a francia származású Kemény Ferenc (Franciscus Gemin) volt a tanára, aki „bejáratos” volt a sok művészt, zenészt, reformkori politikust adó családhoz. Feltehetően nem Bezerédj Amália volt az egyetlen nemes kisasszony, aki többet akart annál, hogy spinétjén szentimentális dalocskákat, könnyű bécsi lendlereket játszogasson. Róla tudunk. A többi, hasonló, jó zenét igénylő reformkori „honleány” létezését okkal sejtethetjük.

Brodsky Ferenc zenetörténész, gordonka-művész, a veszprémi zeneiskola egykori tanára és igazgatója a Veszprémvármegyei Zene-társaságról szóló munkájában ezt írja: „A székesegyházi muzsikusok, valamennyien komoly képzettségű művészek, bejáratosak voltak az úri házakhoz is, s ott részt mint tanítók, részt mint közreműködők a házi muzsikában szerepeltek. Az ő működésük nyomán életszükségletté vált a házi muzsikálás. E téren vezettek a Bezerédj-, Márkus-, Stojanovits-, Kun-, és Tallián-családok.”²⁰ (A házi zenetanítás a módosabb magyar polgári családokban – a fővárosban és vidéken egyaránt – még a 20. században is általános gyakorlat volt.)

Erre példa Bezerédj Amália (1804–1837), aki az 1813-as zenei akadémián (nyilvános hangversenyen) 9 évesen Mozart zongoraversenyt játszott (Ő volt a szerzője a későbbiekben a Flóri könyve című első magyar óvodás

Veszprémi származású jeles zenészek oktatása

Külön témát jelent a kiemelkedő zenei képességű veszprémi gyerekek felfedezése, oktatása, további művészpályájuk figyelemmel kísérése. Ezt is az egyházi zenészek végezték. A csodagyerekként indult zongorista, Theindl Nepomuk János (1835) pályáját apja, a székesegyház basszistája, majd zeneigazgatója, Theindl Izidor

*Ridley-Kohne Dávid (1812–1892)
hegedűművész, a Nemzeti Zenede
tanára, Auer Lipót első fővárosi mestere*

egyengette. A Várpalotán született Ney Dávidot (1842–1905), a 19. század kiemelkedő operaénekesét, aki 16 évesen szabóinasként került Veszprémbe, a zsidó templom kántora (Ranschburg) fedezte fel, oktatta zenére és énekelte kórusában.²²

Valamennyi 19. századi, veszprémi származású, nemzetközi hírű hegedűművész első tanára a székesegyház egy-egy vezető művésze volt.²³ A zenei oktatás ebben az esetben általában a tanárok lakásán történt. A Nemzeti Zenede, majd a Zeneakadémia későbbi tanárát, a Nemzeti Színház koncertmesterét, Ridley-Kohne Dávidot (1812–1892) 12 éves koráig Ruzitska Ignác tanította hegedülni. A hegedűpedagógus Auer Lipót (1845–1930) első tanára, 8 éves koráig Liedl Lipót, a székesegyház másod koncertmestere volt (Auer ez után került a fővárosba Ridley-Kohnehez).

Liedl Ferenc hegedűművész (1855–1900) kezébe szintén Liedl Lipót adta először a vonót. A londoni konzervatóriumban működő Rónai-Róth Kálmánnak (1868–1933) a székesegyház koncertmestere, Raczek Frigyes volt első tanára, aki egyéb téren is sokat tett a 19. század végi Veszprémben a zenei oktatásért.²⁴

Századvégi események

A 19. század utolsó évtizedei (szemben az előző bő száz évvel) nem tartoznak Veszprém zeneileg leggazdagabb időszakai közé. Az ún. cecilianizmus terjedésével megváltozott a katolikus egyház zenei gyakorlata: igyekeztek minden világi elemet kiirtani a templomok kórusáról. A veszprémi püspökség már nem tudta (nem is kívánta) felvállalni az európai kultúra Veszprémbe telepítésének és a városban levő lehetőségek, kezdeményezések, szándékok integrálásának összetett feladatát. Kivonult a város lakóinak zenei oktatásából is.²⁵ De megváltozott a polgárosodni akaró kézművesség, a korábbi, reform érzületű középneemesség életformája, nyitottsága, a kulturális értékek befogadásának igénye. Mindez negatívan hatott Veszprém

zenei életére, mivel a város önállóan nem volt felkészülve sem a zene oktatására, sem annak művelésére.

A veszprémi püspökségen felmerült ugyan egyházi zeneiskola felállításának az igénye, amelyben ének és vonós hangszerek tanítása folyt volna, és amely előkészítette volna a talajt egy veszprémi gregorián énekkar számára. A zeneiskola 1886-ban elkezdte működését, de az 1888-ban hivatalba lépő új püspök, báró Hornig Károly nem látta az iskola működését célszerűnek és gazdaságosnak, ezért azt 1893-ban megszüntette.²⁶

A város egyházi és világi zenei élete, amely hosszú időn át sikeresen együtt haladt, az új társadalmi közegben szétvált, és megpróbálta saját útját járni.

A századfordulóra a város korszerű zenei oktató intézet nélkül maradt. Ebben a helyzetben indult a 20. század, amely azonban már egy másik történet.

IRODALOM

- Brodsky Ferenc: A Veszprémvármegyei Zenetársaság (1823–1832). Veszprémvármegyei Múzeum, Veszprém, 1941.
- Kun Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. Veszprém, 1932.
- LICHTNECKER = Lichtneckert András honlapja: Adatbázisok (Veszprém város 1818. évi lélekösszeírása, Veszprém város 1849. évi népösszeírása).
- M. TÓTH 1998 = M. Tóth Antal: Újra hallom szép szavát. Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig. Új Horizont, Veszprém, 1998.
- M. TÓTH 2007 = M. Tóth Antal: A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje. Veszprém Érseki Könyvtár, Veszprém, 2007.
- M. TÓTH 2016 = M. Tóth Antal: Kóruséneklés a 18–19. századi Veszprémben. In: A hatodik évtized. Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve. Veszprém, 2016.
- Mátray Gábor: A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások. (reprint kiadás). Magvető, Budapest, 1984.
- MNL VeML VIII. 223. (Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, továbbiakban MNL VeML) A veszprémi református elemi fiú- és leányiskola iratai.
- MNL VeML V. 107. A Veszprém városi magyar formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- MNL VeML V. 108. A Veszprém városi német formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- Murányi Róbert Árpád: A veszprémi székesegyház kottatára. In: OSZK Évkönyve, Budapest, 1978.
- PFEIFFER–SZIGETI 1985 = Pfeiffer János – Szigeti Kilián: A veszprémi székesegyház zenéjének története. Auróra, München, 1985.
- Rakos Miklós: Egy veszprémi hegedűs családfa ágai. Sempre, Veszprém, 2011.
- Varga Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009.

JEGYZETEK

¹ M. TÓTH 1998.

² PFEIFFER–SZIGETI 1985.

- ³ M. TÓTH 1998.
- ⁴ Mátray Gábor: A Muzsikának Közöséges Története és egyéb írások (reprint kiadás). Magvető, Budapest, 1984.
- ⁵ M. TÓTH 2016.
- ⁶ M. TÓTH 2016.
- ⁷ PFEIFFER–SZIGETI 1985.
- ⁸ PFEIFFER–SZIGETI 1985.
- ⁹ Varga Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009.
- ¹⁰ PFEIFFER–SZIGETI 1985.
- ¹¹ M. TÓTH 2007.
- ¹² Murányi Róbert Árpád: A veszprémi székesegyház kottatára. In: OSZK Évkönyve, Budapest, 1978.
- ¹³ MNL VeML VIII. 223. A veszprémi református elemi fiú- és leányiskola iratai.
- ¹⁴ M. TÓTH 2007.
- ¹⁵ LICHTNECKERT
- ¹⁶ M. TÓTH 2007.
- ¹⁷ MNL VeML V. 107. A Veszprém városi magyar formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- ¹⁸ LICHTNECKERT
- ¹⁹ MNL VeML V. 108. A Veszprém városi német formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- ²⁰ Brodszky Ferenc: A Veszprémvármegyei Zenetársaság (1823–1832). Veszprémvármegyei Múzeum, Veszprém, 1941.
- ²¹ M. TÓTH 1998.
- ²² Kun Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. Veszprém, 1932.
- ²³ Rakos Miklós: Egy veszprémi hegedűs családfa ágai. Sempre, Veszprém, 2011.
- ²⁴ PFEIFFER–SZIGETI 1985.
- ²⁵ M. TÓTH 1998.
- ²⁶ PFEIFFER–SZIGETI 1985.

Mozaik Veszprém gazdag zenei múltjából

MOLNÁR JÁNOSNÉ

VESZPRÉMBEN AZ IPAROSOK, A KERESKEDŐK, A HIVATALNOKOK tömörülései mellett volt jótékonsági egyesület, torna- és korcsolyaegylet is városunkban. Azonban a XIX. század végi Veszprém 13 ezer lakosának nem volt olyan kultúregyesülete, amely a zene művelőit és kedvelőit összefogta volna. Pedig bőven élt a városban zenélni tudó ember! Hisz a székesegyház rendelkezett ének- és zenekarral, az Önkéntes Tűzoltó Egylet is szervezett zenekart, de működött a főgimnáziumban is ének- és zenekar. A zenészek tanítványokat is vállaltak. A káptalan zeneiskolát tartott fenn. A fővárosból érkezett művészek hangversenyeit lelkesen látogatták a helybeliek. A főgimnázium tanulói évente hangversenyt adtak. A tűzoltók egyleti zenekara a nyári ünnepnapok estéin térzenével szórakoztatta a városlakókat. A jó hírekre sokat adó vendéglősök (Löbl, Vég) zeneestélyeket rendeztek vendéglőjükben. Kurtz Gyula zongorakészítő és -hangoló mesternek nemcsak Pápán, hanem Veszprémben is volt raktára, ahonnan bérelni is lehetett zongorát.¹

Már csak olyan lelkes személyek kellettek, akik felismerik a város gazdag zenei életében rejlő lehetőségeket. El is jött erre az idő 1892 őszén.

„Vármegyénk tisztviselője Kruspér Pál m.[megyei] főmérnök, az államépítészeti hivatal főnöke, akit megirigyelhet a megyétől az énekművészet muzsájának bármelyik felszentelt temploma. Szép tenorhang birtokosa Kruspér és szenvedélyes koncerténekes. Mikor Veszprémbe helyezték (ezelőtt pár hónappal történt), behajtatott az egyik veszprémi fogadóba, az eléje siető vendéglőssel minden „jó nap!” és bevezetés nélkül a következő párbeszédet folytatta:

– Van-e ebben a városban dalárda? A fogadós nagy szemeket meresztett, azt hitte, valami kóbor énekes az idegen.

– Nincs – felelte kurtán.

– Hát zeneegyesület van-e?

– Az sincs.

– Az istenért, de csak énekelnek itt is az emberek?

– Hát hiszen ha becsipnek az urak néha, dalolnak eleget akár reggelig – fakadt ki a vendéglős.

– Bravó, megvan! Akkor lesz minden! Szobát kérek.

És két hét múlva Kruspér megalapította a veszprémi zenekedvelők egyesületét.”²

A Pesti Naplóban 1893 áprilisában megjelent adomában van némi igazság. A Veszprémi Zenekedvelők Egyesületének megszervezése három ember: Kruspér Pál megyei főmérnök, Mátrai László székesegyházi karnagy és Magyar János kanonok nevéhez fűződik. Tagtoborzóként már megalakulásuk előtt tartottak bemutató hangversenyt a Korona Szálloda nagytermében (ma Hungária étterem).³ Az egyesület megalakulására 1892. november 10-én került sor a városháza (Kapuváry-ház) tanácstermében. A 64 zenekedvelő ekkor mondta ki a megalakulás szükségességét, s itt fogadták el alapszabályukat. Nemes célt tűztek ki: „*a zenét a felnőtteknél s conservatóriuma útján az ifjú generációnál fejleszteni*”. Ennek érdekében évenként több koncert, dalünnep, báli estély rendezését tervezték. Zenekart, dalárdát alakítottak. Tervükben állt egy zenekonzervatórium felállítása az anyagiak függvényében. Megválasztották az egyesület ideiglenes intézőbizottságát. Elnöke Kruspér Pál lett, zeneigazgató Mátrai László – ők ketten az egyesület fennállása alatt mindvégig ebben a pozícióban maradhattak. Jegyzőnek Kováts Gyulát, pénztárosnak Fodor Gyula ügyvédet választották meg.⁴ Az egyesület működési szabályzatát a belügyminiszter 1893 júliusában hagyta jóvá. Ezzel vált hivatalossá a Veszprémi Zenekedvelők Egyesületének tevékenysége.⁵

Az egyesület összetételére a helyi újság tesz valós megállapítást. „*Különbözők egymástól minden tekintetben: korban, nemben és rangban: de egyek egyben – a zeneszereteten, az ihletben, a műérzékenben: a legfőnségesebb s legdemokratább művészet hivatásos ápolásban.*”⁶ Valóban: a hivatalnokok (Vikár Lajos városi főjegyző, Kletzár Ferenc főszolgabíró, Kenessey Móric közjegyző) mellett képviselik magukat szép számmal a kereskedők és az iparosok, de jó néhányuk belépett a működő zenekarokból is (Pekárdy Pál, Schönfeld Mór), mások pedig csak egy-egy szereplésre vállalkoztak (Pólinger Kata, Valentin Erzsébet, Ligeti Imre).⁷

Egyleti helyiségüket a Veszprémi Takarékpénztár épületében (ma Óváros tér 7.) rendezhették be, itt folytak az énekkari és zenekari próbák. Helyileg közösködtek a káptalani zeneiskolával. Ennek megszüntetéséből (1893. július) a városnak kára származott, az egyesület viszont nyert: a zeneiskola felszerelését Hornig Károly püspök nekik ajándékozta, és több helyiséghez jutottak.⁸

A zenekedvelők fennállásuk ideje alatt tíz hangversenyt adtak: egyet télen, egyet pedig tavasszal. A zeneestélyek méltó helyszíne a vármegyeház díszterme volt. A koncertsorozatból érdemes kiemelni különlegességénél fogva az 1896. május 20-án tartott díszhangversenyt, mely „*művészi niveau tekintetében méltó volt a millennium ünnepeléséhez.*” Neves művészeket hívtak meg: Valch Vilmos és Bély Hermin énekeseket, akik a budapesti, illetve a hamburgi operaház tagjai voltak éveken át: és a fiatal Horváth Elek zongoraművészt. A műsort nagyrészt magyar szerzők műveiből állították össze. Külsőségekkel is növelték a hatást. „*A nagyterem a nemzet a vármegyé és a város színeit feltüntető zászlókkal volt díszítve.*” Bély Hermin pedig

Veszprém. Főtéri részlet a veszprémi takarékpénztárral és a tűzoltó toronnyal.

„fényes díszmagyar öltözékben jelent meg”. Valch Vilmos „tünemény szerű baritonja”-val „valósággal bámulatba ejtő a mélyen meghatott közönséget”, Bély Hermin „hangja a legmagasabb fekvésekben is kristálytisztá üde és olvadékony”, meg is hódította a hallgatókat Horváth Elek zongoraművész „kápráztató virtuozitással” játszott, „előadásának [...] bája és melege a legédesebb érzéssel töltte el szíveinket”. Az est befejezéséül Mátrai szerzeményét, a Millennium indulót adta elő a zenekar.⁹

A zenekedvelők hangversenyeik repertoárját a zeneirodalom széles köréből állították össze. Ismert, és ma már kevésbé ismert szerzők műveiből válogattak. Legkedveltebb volt számukra Mozart zenéje, hisz hat hangversenyükön csendült fel a muzsikája. A klasszikusok

közül többször beiktatták Rossini, Schubert, Mendelssohn és Wagner egy-egy művét. A magyar neves zeneszerzők közül Liszt, Erkel, Egressy alkotásaiból szóltattak meg. A kortárs szerzők (a prágai születésű Popper Dávid, ifj. Johann Strauss, Zeller, a spanyol Sarasate, Hubay Jenő stb.) műveiből is adtak ízelítőt a hallgatóságnak.

A hangversenypódiumon a zenekar, a vonósnégyes, a férfiak, a szólóénekesek mellett megszólalt a zongora, kísérettel a hegedű és a fuvola. Programjuk változatoságához hozzájárult az esténként elhangzó egy-egy szavalt is.

A közönségnek zenei élvezetet nyújtó sok névtelen szereplő – a zenekar és az énekkar tagjai – mellett gyakori fellépéséért kiemelkedő Scherer Gyula székesegyházi zenész, aki szóló hegedűszámaival szerzett magának dicsőséget; Kohl Antal zenetanár, aki a székesegyházi zenekar tagja is, többféle vonós hangszeren játszott,

énekes is; Ritter Lőrinc, a székesegyház orgonistája, aki szintén több hangszernek mestere. Az egyesület egyik lelke azonban „*a nemes lelkű, fáradhatatlan, szorgalmas, demokratikus lelkületű zenekedvelő*” Kruspér Pál, aki a szervezés mellett hét hangversenyen állt a hallgatóság elé, hogy „*gyönyörű érces hangjával*” sokszoros tapsot nyerjen. Az egyesület másik mozgatója Mátray László székesegyházi karnagy, zeneszerző, öt hangszer biztos megszólaltatója. A zenekart, az énekkart vezette, de ha kellett, a szólószámokat kísérte zongorán, vagy beállt a vonósnegyesbe. Nem volt olyan hangverseny, amelyiken ne szerepelt volna. A negyedik hangversenyéről írt kritikában ez áll róla: „*Mátray Lászlóról, a zeneigazgatóról nem beszélünk. Mindnyájuk érdeme az övé is. Aztán nem is szereti a nyomdafestéket.*” Kettőjüknek köszönhető, hogy a szereplők köre állandóan bővült. A városban élő zenélni tudó hölgyek közül egyre többet beszéltek rá fellépésre (ének, zongora, szavalat). „*Az egyesület iránti szívességből*” működött közre pl. Köves Béláné és Keresztes Józsefné (zongora).¹⁰

A Veszprémi Zenekedvelők Egyesülete a városon túl is megismertette magát. 1893 nyarán a veszprémiek és a fehérváriak fürdőhelyén, Péten adtak jól sikerült hangversenyt. A következő év nyarán Mátrai már csak néhányadmagával lépett fel Devecserben, Zircen, Enyingen.¹¹

Az egyesület anyagi bázisát a működés és a pártoló tagok tagsági díjai jelentették. Pénzalapjukat csak a hangversenyeken befolyt összeggel tudták gyarapítani. A belépődíjknál csak egyszer volt felülfizetés, amikor jótékonysági hangversenyt rendeztek az 1893. ápr. 13-i helyi tűzkárosultak javára. Az egylet pénzügyi helyzetébe – az egyes hangversenyek bevételeinek közzétételével – ritkán engedtek bepillantást.¹²

Mi lehetett az oka, hogy öt évi működés után feloszlott az együttes?

Az egylet labilitása korán jelentkezett. 1893-ban, a megalakulás második évében felröppent a városban a hír, hogy befejezik a koncertek adását. Ugyanez megismétlődött a második évben is. S végül két év múlva, 1896. december 31-én megtartották az utolsó fellépésüket. Majd az egyleti tagok többszöri sikertelen összehívása után, végül is az 1897. február 7-én tartott közgyűlés mondta ki a Veszprémi Zenekedvelők Egyesületének feloszlását.¹³

Az okát a korabeli újságíró is inkább csak sejtí, mint sem tudja. „*A közönség nagyobb pártolását remélhette az egylet, mint a minőben tényleg részesült?*” Pedig nem félig megtöltött terem előtt muzsikáltak. „*A közönség a nagy terem minden zugát betöltötte*” – szól az 1894. decemberi hangversenyéről a tudósítás. S mégis azzal fejezi be az újságíró beszámolóját, hogy „*a közönség teljesen érthetetlen közönye miatt legközelebb feloszlik*” az egyesület.¹⁴ Mily okok bujkálnak az ellentmondás mögött? Ma már talán lényegtelen is. El kell fogadnunk az egyesület megszűnésének tényét.

Azonban hamar akadtak „*merész vállalkozók*”, akik átnéztek „*számos akadályon*”, és a „*közönség megszokott közönye*” ellenére létrehozták már 1897 márciusában az új zenetársaságot, a vonósnégyes társulatot, s készültek az első fellépésükre.¹⁵

Mily jó, hogy mindig voltak olyan személyek városunkban, akik a kudarcot feledve nemes törekvéssel tudtak újra kezdeni, ismét tenni azért, hogy a zene szerepét, értését minél több emberbe beoltsák.

FORRÁSOK, IRODALOM

- MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém
 MNL VeML V. 173.b = Veszprém város polgármesterének iratai
 MNL VeML VII.6. c = A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai
 MNL VeML VIII. 52 = A kegyes tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai
 MNL VeML XV. 15 = Mikrofilmgyűjtemény, Felekezeti anyakönyvek
 MNL VeML XXXIII.1 = Veszprém megyei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye
 PFEIFFER–SZIGETI 1985 = PFEIFFER János–SZIGETI Kilián: A veszprémi székesegyház zenéjének története. München, 1985.
 SZIKLAY 1931 = SZIKLAY János: Veszprém város az irodalomban és művészetben. Celldömölk, 1931.
 Veszprém múltja és jelene. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXVI. nagygyűlésének Veszprém város nevében felajánlja báró Hornig Károly veszprémi püspök. Veszprém, 1912.
 VeML VII.6. c = A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai
 VFH = Veszprémi Független Hírlap
 VH = Veszprémi Hírlap
 VK = Veszprémi Közlöny
 VN = Veszprémi Napló
 VV = Veszprém Vármegye

JEGYZETEK

- ¹ VESZPRÉM MÚLTJA ÉS JELENE 1912. 114–115, 126–128, 129, 132–133, 136. old.
 PFEIFFER–SZIGETI 1985. 108–119. old. VFH 1894. okt. 27. 43/? , VFH 1893. jan. 21. 3/3, VFH 1892. jún. 10.? , VFH 1894. máj. 26. 21/2, VFH 1894. szept. 1. 35/3, VFH 1892. aug. 27. 35/2, VFH 1893. jún. 10. 25/3 (tűzoltók térzeneje), VFH 1892. nov. 19. 42/2, VFH 1897. szept. 12. 37/
² Pesti Napló 1893. ápr. 30. 123/18 (Az idézeteket eredeti helyesírással közlöm.)
³ VFH 1892. nov. 5. 45/1
⁴ VFH 1892. nov. 12. 46/3
⁵ VFH 1893. júl. 29. 32/3
⁶ VFH 1892. nov. 5. 45/1
⁷ VFH 1892. nov. 12. 46/3, VFH 1894. dec. 1. 48/3, VFH 1895. dec. 14. 51/2
⁸ VFH 1892. aug. 27. 35/2, VFH 1892. nov. 12. 46/3, VFH 1893. febr. 11. 6/3, 118. old
⁹ VFH 1896. máj. 23. 21/2

- ¹⁰ VFH 1892. okt. 29. 44/2 ~ VFH 1892. nov. 5. 45/1, VFH 1892. dec. 3. 49/3 ~ VFH 1892. dec. 10. 51/3,
VFH 1893. ápr. 29. 19/2 ~ 1893. máj. 13. 21/3, VFH 1893. dec. 16. 53/2 ~ 1893. dec. 23. 54/5,
VFH 1894. ápr. 28. 17/1 ~ VFH 1894. máj. 5. 18/2, VFH 1894. dec. 1. 48/3 ~ VFH 1894. dec. 15. 50/2,
VFH 1895. máj. 18. 21/2 □ VFH 1895. máj. 25. 22/2, VFH 1895. nov. 30. 49/3 ~ VFH 1895. dec. 14. 51/2,
VFH 1896. máj. 23. 21/2, VH 1896. máj. 17. 20/5 ~ VH 1896. máj. 24. 21/6–7, VFH 1897. jan. 2. 1/3
- ¹¹ VFH 1893. júl. 15. 30/2, VFH 1894. máj. 19. 20/3, VFH 1894. jún. 3. 25/2,
- ¹² VFH 1892. nov. 12. 46/3, VFH 1893. máj. 13. 21/3
- ¹³ VFH 1893. dec. 16. 53/2, VFH 1894. dec. 15. 50/2, VFH 1897. jan. 2. 1/3, VFH 1897. febr. 6. 6/3
- ¹⁴ VFH 1893. dec. 16. 53/2, VFH 1894. dec. 15. 50/2,
- ¹⁵ VH 1897. márc. 21. 12/5

A zeneiskola épülete¹

MOLNÁR JÁNOSNÉ

A 100 ÉVES VESZPRÉMI ZENEISKOLA 1982 decembere óta működik a Megyeház tár 5. szám alatt.²

A jelenlegi épület története a 18. század végéig vezethető vissza. Az 1700-as évek végén épült különálló, eredetileg egyemeletes, testes épületet németes, magas tető fedte, rajta két sorban hét házikóformájú, manzárd szerű tetőablak volt. Kis udvart fogott közre az épület. A déli szárny földszintjén árkádos udvari folyosó, méteres vastag falak, bolthajtásos helyiségek az épület ódonóságára vallottak. Földszinten, a középpüti kiugró falrészénél helyezték le a boltíves nagy kaput, tipikus kaszárnyaajtót, zsalugátérszerű deszkaburkolással. Ezen jártak ki-be a katonák. Mert az 1820-as években már József-kaszárnya névre hallgatott. Egyes kutatók a névadót József nádorban vélik felfedezni.³ Az épület közelében a temető mellett az ún. lőpor-toronyban tárolták a robbanó anyagokat. A Puskaporos-dombot a tanács csak 1890-ben romboltatta le.⁴ Egykoron lovas katonáknak adott szállást az épület. E feltételezést valószínűsíti, hogy az 1850-es évek végén a kaszárnya helyszínéül a Lovarda teret jelölték meg, és az 552. népsorszámot viselte.⁵ Az 1860-as években a császári és királyi vadászrezdébeli katonaság lakta a kaszárnyát. A kiegyezés után megalakult magyar honvédségből gyalogságot vezényeltek ide. A haza védelmezői 1875-ben hagyták el végleg a kaszárnyát.

Érdekességgént megemlítendő, hogy az 1860-as években a bakonyi betyárok elszaporodása idején statáriumot hirdettek. A József-laktanyában ítélkezett a statáriális, talponálló (rögtönítelő)bíróság. A halálraítélteket az épület udvari, keleti szárnyán kialakított komor cellából, az ún. siralomházból vitték a vesztőhelyre.⁶

A telekjegyzőkönyvben feljegyzett Lovarda tér neve az idők során változott. Nem hivatalosan, de a korabeli sajtóban megjelentek szerint Lövölde, ill. Késmárky (József) térnek nevezték, utalva a polgári és honvédségi lövészegyre és annak elnökére.⁷ A főispáni lak szomszédsága miatt az 1880-as évektől Főispáni térre hallgatott.⁸ 1907-ben, az utcanevek és házszámzás reformjakor Erzsébet térnek nevezték el,⁹ majd 1950 körül Lenin liget,¹⁰ jelenleg pedig Megyeház tér.¹¹ A ház számzása is változott a hosszú évtizedek alatt.¹²

Az 1875-ben üresen maradt épület földszintjét a Mértékhtelestítő Hivatal, az emeleti helyiségeket pedig 1876-ban a Vármegyei Árvaszék foglalta le. 1887-ben az

elkészült vármegyeházba áthelyezték az Árvaszéket, a Mértékhitelítő Hivatal helyiségei is felszabadultak. Most sem maradt üresen a volt kaszárnyaépület: földszinten a Királyi Adóhivatal, az emeleten pedig a Királyi Adófelügyelőség rendezkedett be.¹³ A Veszprém vármegye tulajdonában lévő ingatlan 1885-ben csere útján került a Magyar Királyi Kincstár kezébe.¹⁴ 1889 nyarán a pénzügyi közigazgatást átszervezték. A továbbiakban a pénzügyigazgatóságok látták el a pénzügyi igazgatóságok és kir. adófelügyelők teendőit. Hatásköre az egész megyére kiterjedt.¹⁵ Az 1889. évi XXVIII. törvénycikk¹⁶ kihirdetése után Veszprémben is megtörtént az átszervezés.¹⁷ A volt laktanyából tehát Pénzügyigazgatóság lett, ahol 1944-ig működött. Az intézmény élén kb. tizenegy pénzügyigazgató váltotta egymást a több mint ötven év alatt. Az első pénzügyigazgató Harabasevszky Henrik, az utolsó pedig dr. Dely Ferenc volt.¹⁸

Az ósdi épület kevésbé felelt meg az új funkciónak: „igen rozzant állapotban van s helyiségei szűkek”. Bővítéssel, átalakításokkal segítettek ezen.¹⁹ 1894-ben a főhomlokzat feletti részre felhúzták a második emeletet.²⁰ A tetőzete alacsonyabb lett, s egyszerű pártafalat kapott, a kőművesek eltüntették a kaszárnyakaput. A bejárat a épület déli oldalára került.²¹ A hivatali személyzet növekedésével 1898-ban a déli földszintes szárny is emeletet kapott.²² Ugyanebben az évben a főispáni lak bővítésekor adta oda a város a vármegyének a két épület közötti területet. Ekkor szűnt meg a két ház közötti közlekedés.²³

A pénzügyigazgatóság 32 hivatalos helyiségében²⁴ a tisztviselők az ügyfeleket nyaranta reggel 7 órától délután 1 óráig, télen 8 órától délután 2 óráig fogadták.²⁵ Az emeletráépítéskor (1894) a pénzügyigazgatónak hatszobás fényes, előkelő lakást alakítottak ki, a hivatali helyiségek maradtak továbbra is „sötét odúk”. Az irodaszol-

ga „búzös, penészes barlangban” lakott az udvari toldaléképületben.²⁶ (Ez talán újságírói túlzás.) 1914-ben komoly veszély fenyegette a földszinten az adóhivatalban és az állampénztárban dolgozókat és az ügyfeleket. A boltozatos mennyezet hónapokig gerendákkal volt alátámasztva, míg végre kijavították.²⁷

1926-ban a hivatalnokok 29 irodában szorgoskodtak, melyhez tizenkét előszoba tartozott. Az épületben ekkor két lakás volt: három- és négyszobás.²⁸ Az egyik a pénzügyigazgató, a másik egy magas beosztású személy szolgálati lakása volt.²⁹ A háború előtti utolsó alapos renoválást 1928-ban végeztették el.³⁰

A II. világháború bombatámadásai során súlyosan megrongálódott a pénzügyigazgatóság épülete. Lakhatatlanná vált az ablak és ajtók nélküli helyiségeivel. A hivatalokat a város ideiglenesen bérlakásokban helyezte el.³¹

1946 őszén a pénzügyminiszter megtekintette a romos épületet.³² Úgy döntött, hogy a Pénzügyminisztérium a régi helyett háromemeletes palotát építtet a Honvéd (ma: Egyetem) utcában, a püspökség tulajdonában lévő szérűskertben. Idővel a tervek megváltoztak. A pénzügyi palotának indult épületből egyetem lett.³³ A lepusztult Lenin ligeti épületet pedig szakszervezeti székháznak hozták helyre másfél milliós költséggel.³⁴ A Veszprémi Magasépítési Vállalat kezdte el a munkát 1950 tavaszán.³⁵ Nagyon leegyszerűsített formában építették újjá. A boltívek csak az alagsorban maradtak meg. A pártafalat timpanon váltotta fel.³⁶ A belső átrendezésekor tanácskozótermet, klubhelyiséget és könyvtárat alakítottak ki.³⁷ A zárt udvar helyén négyszáz személyt befogadó színháztermet építettek.³⁸ 1951 tavaszán már az SZMT-székház előtti terület rendezése folyt.³⁹ Tíz szakszervezet megyei titkársága költözhetett be.⁴⁰ A középület a szakszervezeti tevékenység mellett helyet biztosított a Kisfaludy Művelődési Háznak és a város különböző kulturális programjainak.⁴¹ (A színház még romos állapotban állt.⁴²) Ismeretterjesztő előadásokat, kultúresteket, különféle versenyeket, táncestélyeket szerveztek ide.⁴³ 1954-ben átvette az SZMT a Bakony Együttes művészeti csoportjait.⁴⁴ Az egyetemisták sikeresen adták elő a nagyterem színpadán a Kőszívű ember fiait. Pallós János tánctanár igencsak igénybe vette a székház nagytermét tanítványainak a koszorúcskára.⁴⁵ Sokunk számára felejthetetlen esteket szervezett a Művészklub vezetője, dr. Bakács Tibor.⁴⁶

1982-ben elkészült a Budapest úton az SZMT új székháza. Az intézmény elhagyta a ligeti épületét. Az üresen maradt hatalmas házban zenei központot szándékoztak kialakítani zeneiskola, zenei együttesek részvételével. Végül másképp alakultak a dolgok.⁴⁷ Elsőként a Csermák Antal Zeneiskola költözött az épületbe 1982. december 15-én, de a Szeglethy utcai régi helyüket is használták.⁴⁸ Míg a második emeleti termeket a zenei szakközépiskola tanulói vették birtokba hangszeres óráik megtartására.⁴⁹ Egy-két év múlva a helycsere után, kizárólag a zeneiskola összes tanulójának, kb. ezer diáknak ez lehetett a zene otthona.⁵⁰

A zeneiskolában 1983. január elején megkezdődött a tanítás. Az első tanévnyitó ünnepséget 1983. szeptember 2-án tartották.⁵¹

Az átköltözés idején Káté István hegedűtanár volt az igazgató. Szűkebb pátriáján kívül országosan is elismert hegedűművész és tanár igazgatóként is magas színvonalú munkát végzett.⁵²

Az első nyilvános program stílszerű volt: hangszerkiállítást szervezett a nagyterembe a KOMFORT.⁵³ Bár nem zeneiskola részére készült ez a ház, a kis helyiségeivel megfelelt az egyéni és csoportos foglalkozáson alapuló zenetanításnak. Az igényeknek megfelelően folyamatosan történt, történik belülről az épület alakítgatása, csinosítása. Legjelentősebb az 1990-ben felújított hangversenyterem.⁵⁴ Az intézmény egyre nyitottabbá vált. A zene mellett egyéb művészeti ágak (fotó-képkiallítás, 2001–2006. a Pannon Várszínház) is megjelennek e falak között. Ötvös Károly magánénektanár, majd Ucher Bertalan jelenlegi iskolaigazgató irányítása alatt is tovább fejlődik az intézmény. Zeneegyütteseik, szólóénekesek, -hangszereseik egymás után aratják a babért: önmaguknak, iskolájuknak és a városnak hozzák a dicsőséget. A lelkes és igényes zenetanárok programjaikkal gazdagítják a megyeszékhely zenei életét.⁵⁵

(Márkusné Vörös Hajnalka MNL VeML igazgatóhelyettesnek itt köszönjük meg a Veszprémi Szemle jeles szerzője, néhai Molnár Jánosné helytörténeti kutató jelen folyóirat-számban olvasható publikációinak megjelentetésre történő előkészítését, beleértve azok jegyzetapparátusának a közreadását is. – Cs. M.)

FORRÁSOK, IRODALOM

- A veszprémi Csermák Antal Zeneiskola 85 éves jubileumi évkönyve, Veszprém, 2001.
 Az 1889-dik évi törvények gyűjteménye. Budapest, 1889.
 BALOGH 2002 = BALOGH Gyula: A régi Veszprém képeslapokon. Veszprém, 2002.
 GUTHEIL 1938 = GUTHEIL Jenő: Egy régi veszprémi középület = Veszprémi Hírlap, 1938. 02. 13. 7/3–4.
 HUNGLER 1988 = HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
 KECSKEMÉTHY 1917 = KECSKEMÉTHY Margit (szerk.): A Veszprém Városi Zeneiskola értesítője az 1916-17. tanévről. Veszprém, 1917.
 KOROMPAY 1957 = KOROMPAY György: Veszprém. 2. átdolgozott, bővített kiadás, Budapest, 1957.
 MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém.
 MNL VeML V. 173.b = Veszprém város polgármesterének iratai.
 VeML V. 177 = Veszprém város mérnöki hivatalának iratai.
 MNL VeML VIII. 52 = A kegyes tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai.
 MNL VeML XV. 15 = Mikrofilmgyűjtemény, Felekezeti anyakönyvek.
 MNL VeML XXII.101-102 = Veszprém város közgyűlési jegyzőkönyve.
 MNL VeML XXIII. 652 = Veszprém Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai.

- MNL VeML XXXIII.1 = Veszprém megyei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye.
 MOLNÁRNÉ 2007 = MOLNÁR Jánosné: Mesélő házak: A zeneiskola épülete. = Veszprémi7Nap 2007. március 9. 9.
 Népakarat, Veszprém megyei hírlap 1898–1915.
 Somlyó Vidéki Hírlap
 SZIKLAY 1931 = SZIKLAY János: Veszprém város az irodalomban és művészetben. Celldömölk, 1931.
 VeML VII.6. c = A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai.
 V = Veszprém
 VFH = Veszprémi Független Hírlap
 VH = Veszprémi Hírlap
 VmN = Veszprém megyei Népújság
 VK = Veszprémi Közlöny
 VNé = Veszprémi Népszava
 VV = Veszprém Vármegye

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány rövidített formában 2007. március 9-én jelent meg a Veszprémi7Nap-ban *Mesélő házak: A zeneiskola épülete* címen. Jelen tanulmány annak az írásnak a kiegészített, jegyzetekkel ellátott változata.
² A veszprémi Csermák Antal Zeneiskola 85 éves jubileumi évkönyve, Veszprém, 2001.13. old.
² GUTHEIL 1938. 02.13. 7/3–4
⁴ VFH 1890. 05. 31. 23/2
 VFH 1890. 06. 14. 25/3
⁵ VeML VII. 6.c. A Veszprémi Járásbíróság mint Telekkönyvi Hatóság iratai Veszprém város telekjegyzőkönyvei No. 325
⁶ GUTHEIL i. m.
⁷ V 1875. 12. 25. 30/2
 VFH 1890. 05. 31. 23/2
 V 1879. 05. 04. 18/3
 (Késmárky József törvényszéki elnök—V 1877. 06. 10. 23/2)
⁸ VFH 1887. 07. 16. 34/2
⁹ HUNGLER 1988. 280.
¹⁰ VeML XXII. 101–102: 34.kgy/1949 (VI. 24)
¹¹ Megyeház tér 5.
¹² VeML VII.6.c: No. 325. 552. népsorszám, Főispán tér 552. VeML XXXIII.1: Veszprém születés 78/1900 Erzsébet tér 2. VeML V. 177: Veszprém város mérnöki hivatalának iratai. Veszprém város háztulajdonosok jegyzéke 1926. 66. old. VeML V. 177 Veszprém város mérnöki hivatalának iratai I. építési napló 24. kötet 8/1951.), Megyeház tér 5., majd Lenin liget 3.
¹³ GUTHEIL 1938. i. m.
¹⁴ VeML VII. 6.c: Veszprém város telekjegyzőkönyvei No. 325.
¹⁵ VFH 1889. 02. 16. 10/3
 VFH 1889. 07. 27. 34/2
¹⁶ Az 1889-dik évi törvények gyűjteménye. Budapest, 1889. XXVIII. tc. 296–331. old.
¹⁷ VFH 1889. 07. 27. 34/2
¹⁸ VFH 1889. 07. 27. 34/2 (Harabaseszky Henrik)
 VH 1943. 01. 13. 4/2 (Dr. Dely Ferenc) (Karg Károly: V 1892. 03. 19. 13/3., Kaczvinszky

- Kálmán: VFH 1897. 06. 05. 23/2., Langer Alajos: VV 1906. 09. 30. 39/3., Fauszt Elek: VV 1911. 05. 28. 22/2., Horváth Iván: VH 1922. 12. 24. 91/4., Szakáts Gyula: VH 1922. 12. 24. 91/4., dr. Csiba Mór: VH 1934. 04. 15. 15/7., dr. Róbert Lajos: VV 1938. 08. 28. 35/4., Szerdahelyi Vilmos: VeML XXXIII. 1: Veszprém, halotti 456/1940., Dely Ferenc: VH 1943. 01. 13. 4/2.)
- ¹⁹ Somlyó Vidéki Hírlap 1897. 12. 19. 51/2–3
- ²⁰ GUTHEIL 1938.
- ²¹ BALOGH 2002. 80. old.
- ²² GUTHEIL 1938.
- ²³ VV 1898. 10. 12. 41/3
VV 1898. 11. 23. 47/3
- ²⁴ VeML V. 177: Az épületek építészeti és közmű ellátottsági jegyzéke 1889 (?) 552. házsám.
- ²⁵ Veszprém megyei Lapok 1897. 06. 20. 23/4.
- ²⁶ Népakarat 1903. 08. 01. 32/1–2.
Népakarat 1903. 08. 22. 35/1–3.
- ²⁷ VV 1914. 09. 13. 37/2.
- ²⁸ VeML V.177:Veszprém város háztulajdonosok jegyzéke. 1926. 66. old.: Erzsébet tér 2.
- ²⁹ VeML XXXIII. 1: halotti 456/1940, születés 78/1900. pénzügyőri szemlélsz, születés 111/1920, pénzügyi segédíttkár.
- ³⁰ LDM műemléki adattára. Rosenthal Sándor: Veszprémi pénzügyigazgatósági épületére vonatkozó adatok
- ³¹ Veszely Géza városi főmérnök: az újjáépülő Veszprém. = Bakony–Balatoni Kalendárium az 1948-ik emlékévre. Veszprém, 113–114. old.
- ³² Veszprémi Népszava 1946. 11. 09. 12/3
- ³³ Veszprémi Népújság 1947. 02. 23. 8/5
Veszprémi Népújság 1947. 07. 13. 28/3
- ³⁴ VmN 1950. 04. 16. 16/3
- ³⁵ Veszprémi Népújság 1950. 12. 17. 87/4
- ³⁶ A szerző tapasztalata.
- ³⁷ VmN 1950. 04. 16. 16/3
- ³⁸ KOROMPAY 1957. 197–198. old.
MNL VeML XXIII. 652: 1951. 03. 16. 127/8443–13/1951
- ³⁹ VmN 1951. 03. 28. 72/4
- ⁴⁰ VmN 1950. 04. 16. 16/3
- ⁴¹ Kisfaludy Művelődési Ház
- ⁴² MNL VeML XXIII. 652: 1954. 03. 05.
- ⁴³ A szerző tapasztalata. Veszprém megyei Népújság 1952. 10. 26. 252/6
- ⁴⁴ MNL VeML XXIII. 652: 1954. 07.
- ⁴⁵ A szerző tapasztalata.
- ⁴⁶ Bakács Tibor: A Veszprémi Művész Klub történetéből. = Új Horizont 1996. 01–03. XXIV. évf. 1. számú 52–82. old. A szerző tapasztalata.
- ⁴⁷ Napló 1982. 12. 03. 284/5
- ⁴⁸ Lendvai Györgyné (Tatai Marika) Veszprém, Haszkovó u. 25/A alatt lakó közlése.
- ⁴⁹ Napló 1983. 09. 15. 218/5
- ⁵⁰ Lendvai Györgyné közlése.
- ⁵¹ Napló 1983. 09. 01. 206/8
- ⁵² A veszprémi Csermák Antal Zeneiskola 75 éves és 85 éves jubileumi évkönyvei alapján.
- ⁵³ Napló 1983. 09. 20. 222/8
- ⁵⁴ Jubileumi évkönyvekből leszűrtek.
- ⁵⁵ A szerző tapasztalata.

Zenei oktatás a veszprémi Piarista Gimnáziumban és a Városi Zeneiskolában az 1940-es években

LECHNER LÁSZLÓ

A GIMNÁZIUMBAN RÉGI MÚLTJA VOLT A KÖZÖS ÉNEKLÉSEK-NEK, ezek közt a többszólamú karéneklésnek is, amelyhez az első három osztály tantervében szereplő énekórák adtak felkészítési és kiválogatási alapot. Az énekórákon ugyan nem volt bővebb zeneelméleti oktatás, de a legfontosabb zenei elemeket, a dallam utáni kottaolvasást és az előadási jelek közötti eligazodást gyakoroltuk. Több énektanár hegedűjátékával segítette ezt az osztálytermi foglalkozást, ahol más hangszer nem volt. Az iskola egyetlen zongorája a díszteremben állott és volt még egy harmónium a VI. osztály tantermében, ahol a karének-próbák folytak. A diákok közül többen a városi zeneiskolában tanultak valamilyen hangszeres zenét, az ő ismereteik is hozzájárultak a zenei alapok elsajátításához. Alapvetően a közös éneklés élménye útján történt a zene elsődleges megkedveltetése, ami mindenki számára felüdítően hatott. Közös éneklések a diákmisékkbe is be voltak iktatva a kórusének számai között, sokat énekeltünk a cserkészletben és minden más iskolai együttlét alkalmával is.

Ez a módszer megfelelőnek bizonyult arra, hogy a diákok általában közeledjenek a zenéhez, megérezzék annak léleknemesítő tartalmát, megismerjék a zene jó kedvre derítő vagy emelkedett hangulatra készítő hatását, méghozzá a mindig kéznél lévő saját hangszerük, a *vox humana*, az emberi hang dallamformáló érzékifejezésével. Ennél a visszaemlékező résznél igazoltnak látszik Bárdos Lajos később halott mondása, miszerint énekelve, vagy a zene élvezetébe bekapcsolódva nem lehet rosszat tenni, haragudni, vagy másoknak ártani, valójában tehát jobb emberré válik mindenki, amikor ezt teszi. Tudatosan vagy ösztönösen iskolánk nevelői is rátaláltak erre az igazságra, és hasznosították lelkivilágunk fejlesztésében.

Célszerűnek mutatkozott az énekórák három évre terjedő beiktatása a 10-13 éveseknél a tehetség felszínre emelkedésének segítségével is, mert az egyszerű közös éneklés élménye további vágyat ébresztett a muzikálisabb diákokban a karéneklés és a hangszeres zeneművelés iránt is.

*Magyar Karácsony éjszakája.***HANGVERSENY****A SZÉKESEGYHÁZBAN**

december hó 10-én, pénteken délután 5 órakor.
(1943)

Műsor:

1. *Megnyitó*, mondja Babics Endre kanonok-plébános.
2. Gruber: *Pastorale*, orgonán előadja Kecskés Lajos egyházzenei igazgató.
3. *Unnapi bes-éd*, mondja Teller Frigyes az egyetemi templom karnagya.
4. *Korális*, éneklí a papnövendékek énekkara, vezényel dr. Börzsey János teol. tanár.
5. Bárdos L.: *Ó gyönyörű szép...* éneklí az elemi iskola énekkara, vezényel Endrődy Alfréd tanító.
6. Deák-Bárdos Gy.: *Pásztorok*, éneklí az irgalmas nővérek intézetének énekkara, vezényel Kovács E. Brigitta irg. nővér.
7. Kertész Gy.: *Leszállt a földre...* éneklí az angolkisasszonyok képzőjének énekkara, vezényel Gaal Sándor ny. igazgató.
8. Demény D.: *Puer natus...* éneklí a piarista gimnázium énekkara, vezényel Helyes László piarista tanár.
9. Bárdos L.: *O gloriosa...* éneklí a papnövendékek énekkara.
10. Franck Cézár: a) *Pastorale* (Op. 19.) b) *Karácsonyi koralfantázia*, orgonán játsza dr. Teller Frigyes.
11. Kodály: *Rossz a Jézus kis csizmája*, éneklí az elemi iskola énekkara.
12. M. Praetorius: *Karácsonyi köszöntő*, éneklí az irgalmasnővérek intézetének énekkara.
13. Kozáky I.: *Midőn a Szűz Magzatát...* éneklí az angolkisasszonyok képzőjének énekkara.
14. Demény D.: *Adeste fideles...* éneklí a piarista gimnázium énekkara.
15. Péter J.: *Szép violácska...* éneklí a papnövendékek énekkara.
16. E. Gebhardi: *Glória...* összkánon, vezényel dr. Teller Frigyes.
17. Hesse: *Praeludium és fuga*. Orgonán előadja Kecskés Lajos.

Belépődíj: Ülőhely 3—2 P, állóhely 1 P, diákjegy 50 fillér.

Jegyek az Egyházmegyei Könyvkereskedésben kaphatók.

Iskolai énekkarok részvételével tartott karácsonyi, egyházzenei hangverseny meghívója 1943-ból

Korábbi előzmények ismerete nélkül a gimnáziumba kerülve tapasztaltuk, hogy 1940-ben diák szimfonikus zenekar működött, amelyben már 12 éves kortól kezdve játszottak tanulók. Abban az évben 16 vonós, 4 fúvós és 2 ütős játszott a zenekarban, vezető karmesterük Brodszky Ferenc, a városi zeneiskola igazgató-zenetanára volt. Sokoldalú műsorokat állítottak össze, s a művek egyszerűségükben is képviseltek művészi értéket. A választék egyaránt tükrözte az európai klasszikusok, a korábbi és modern magyar szerzők, a nemzeti és népi zene megismertetését, de figyelemmel voltak a helyi vonatkozásokra is. Ma is helytállóan tetszene egy iskolai zenekar műsorában az akkori évkönyvekből vett következő műsorszám-válogatás:

Händel: G-moll Szvit, Mozart: C-dúr Symphonietta, Erkel: Magyar tánc a Bánk bán-ból, Hubay: Szóló a Cremonai hegedűsből, Bartók: 4 szám a Gyermekeknek c. sorozatból, Bihari: részlet a Veszprém megyei Nótákból, Csermák: Magyar induló, Kemény Ferenc (veszprémi székesegyházi karnagy 1800–1825 között): Benedictus, Magyar népi táncok az Ethnographiából stb.

A szimfonikus zenekar az iskolai énekkarral együttesen is szerepelt nagyobb rendezvényeken. Ilyen fellépésük keretében hangzott el többek között iskolai előadásban a Himnusz, Beethoven: Isten dicsősége és Arnold–Kisfaludy: Füredi nemzeti ének. Az énekkarnak iskolán kívüli önálló fellépései is voltak, főleg ifjúsági kórushangversenyeken. Ilyen szereplés emlékéét őrzi egy 1943-ból fennmaradt meghívó, amelyen a december 10-i, Nagykarácsony éjszakája című, a székesegyházban tartott hangverseny műsora olvasható.

Szólnunk kell a diák orgonisták közreműködő munkájáról is, tekintettel arra, hogy kizárólag ők látták el a diákmisék zenei kíséretét, és segédkeztek az énekkar betanító próbáin is. Ezek a fiúk rászolgáltak arra, hogy név szerint is megemlékezzünk róluk, hisz akkor is felnéztünk rájuk. Az 1940-es évek elején Valu József, majd több évig Simonkay Ferenc, később a fiatalabb Pataki László és a háborúnak áldozatul esett Bauer Tamás voltak az orgonisták. Időnként és helyettesítőként Mohos Zoltán is besegített az orgonálásba, de neki rendszeresebb volt az énekkari próbákon teljesített harmóniumkísérete, úgyszintén Simonkay Sándoré is, aki később kísért bennünket az énekkari próbákon. Visszajáró orgonista vendégünk volt még alkalmilag Wéber György diáktársunk, aki felső osztályos tanulmányait más iskolában folytatta, de piarista öregdiák kötődése idős koráig megmaradt. Zakariás Oszkár 14 éves korában vette át az orgonálást, és azt négy éven át érettségéig bezárólag, egyre magasabb színvonalon művelte. Kiemelkedő tehetségével abban is segített, hogy az énekkar igényesebb feldolgozása, orgonakíséretes művek (Bárdos: Ó gyönyörű szép, Kodály: Pange lingua, Mozart: Ave verum stb.) előadására is vállalkozhatott.

Kisdiákos emlékek fűződnek az orgona fűjtatásához is, mivel akkor annak még nem volt villamos hajtása. A meglehetősen nagy, kétklaviatúrás hangszer fűjtatása két ellentétes mozgású lábpedállal történt, ami létramászáshoz hasonló folyamatos

testmozgást kívánt meg. A nem kis erő kifejtést igénylő műveletet két kijelölt fiú felváltva végezte, ügyelve arra, hogy az elégtelen pumpálás miatt ki ne fogyjon a levegő a puffer légszákából, mert akkor az orgona szép zengése szálnalmas hangú leszuszszanással megszakadt, majd újrapumpálásra felvonyító hangon tért vissza. Ez ritkán fordult elő, de annál botrányosabb volt, ha megtörtént. Az ilyen rendzavarás többnyire azonnali helyreigazító intézkedést vont maga után, ami Helyes tanár úrnál a kórus hátsó ablakmélyedésében, áhítat közben kiosztott pofon is lehetett, Balogh igazgató úr pedig fogai közt sziszegve mondott magázó megszólításban néhány vészjósló szót, majd szelíd mosolyú emelkedettségben beintette a soron következő művet. A fújtató hátsó környezete egyébként pajkos diák lazításokra, a szertartástól való elkalandozásra csábító zug volt. A templomokban sokszor ma is látható kisgyerekes rosszalkodás késői maradványai törtek fel néha ebben a sarokban. Ezek bizonyítékai ma is fellelhetők a veszprémi piarista templom kórusának félreeső falfelületein és az orgona deszkaborításán, ráfirkálással és bicskás faragással készült „művek” formájában. Néhányuknál ma is megnevesíthető a monogram vagy a „szerzői jel”.

Fúvós zenekar is működött a gimnáziumban. Úgy tudjuk, hogy korábban a cserkészkeretében művelték ezt a zenei ágat, ami aztán a mi időnkben diákkezdeményezéssel éledt újjá. Az 1942–43. tanévben, az akkor VI. osztály tanulói, élükön Dénes Lajos diákkal, elkérték a hangszereket és osztályzenekart alakítottak. A következő tanévben megkeresték és bevonták az érdeklődőbb fiatalokat. Így kerülünk mi is néhányan korosztályunkból a fúvószenekarba, ami akkorra már a gimnázium zenekaraként működött és lépett fel ünnepélyeken. Emlékezetes élményünk volt az 1944. március 20-ra tervezett, Kossuth ünnepségre való felkészülésünk a Magyar Egyveleg és a Gárda induló című számokkal. Közben az történt, hogy március 19-én, az előadás előtti vasárnapon bevonultak Magyarországra a német csapatok, és a gimnázium egy részét is azonnal lefoglalták. Ma sem tudni pontosan, hogy miért, de a diákságot egyszerre valami nagy nemzeti lelkesedés töltötte el az idegen megszállók árnyékában, és a következő napon megtartott ünnepségen óriási sikerrel, többszöri újrázással adtuk elő a betanult műveket. Tanáraink óvatos csillapítására volt szükség ahhoz, hogy mérsékeljük magunkat a kokárdák megkezdett kitűzésében, ami kellemetlen következményű provokációs vádakra adhatott volna okot a megszállókkal szemben.

Fúvószenekari tagságunk táplált bennünk egyfajta hősködő tudatot is 13-14 éves korunkban. Szorgalmasan gyakoroltuk szólamainkat, ami bizony gyakran felverte lakásunk csendjét és szüleink nyugalma. Ezért összepróbálásra többször kimentünk az „Ördögárok”-ba, ami akkor egy felhagyott téglagyári agyagfejtő volt a mai Hóvirág-lakótelep helyén. Azt már igazi büszke produkciónak tartottuk, amikor közeli ródlipályánkon a Dohány utcában (mai Móricz Zsigmond utca), ahol több

A városi zeneiskola 1947. június 24-én tartott, évzáró növendék hangversenyének szereplői tanáraikkal.

Hátso sorban állók: Kelemen Ilona, Szerencse Rózsa, Kupcsik Sarolta, Mózes Éva, Endrődi Katalin, előttük állnak: Csabai Márta, Lechner László, Szokolovszky Magdolna, Zakariás Antal, Herczeg Valéria, Németh Zsigmond (?), Zoványi Aranka, Zakariás Oszkár, Keszthelyi Edit, Lakó Sándor, Tóth Erzsébet, Zámbo István, De Chatel Ágnes, Domonkos Tibor (?), Lakó Márta, előttük álló két fiú: Rohonyi Béla, Simon Péter, ülő sorban: Mózes Gizella, Jenei Alice, Oberrecht Mária, Ocsovszky Aranka tanár, Orsolya Mária tanár, Kecskés Lajos igazgató, Unger Ilona tanár, Pekárdy Magdolna, Molnár Sarolta, Nagy Izabella, Kuti Éva, térdelő sor: Koháry Éva, Bauer Ferenc (?), Jády Sarolta, Koháry Zoltán, Jüttner Eszter, Solymosi János, Földy Miklós (?), Karikás Ildikó (?), Tekeres Miklós, Viczena Gizella, Tatai Gyula, Vastl Hilda, Solymosi József, Farkas Tamás, elől törökülésben: Németh Erzsébet, Böcskey Hajnalka, Jáger Ida (?), Rózsa Márta, Regenye István, Karikás Lenke, Károly Róbert, Földy János, Filka Judit, Kiss Ervin (?), Lechner Ágnes. (A kérdőjeles megjelölések megerősítésre szorulnak.)

ismerős leány is lakott, összekötöttünk öt szánkót, és azokra ülve siklottunk lefelé hangszereink zenéjétől kísérve. Korosztályunkból öten, a fúvósok, valamennyien a környéken laktunk, szerencsénkre a hangszerkiosztásunk is megfelelt a zenekar főbb szólamarányainak, ezért külön kis zenekart alakítva, többször zenével masíroztunk a próbákról hazafelé a Honvéd (ma Egyetem) utcában. Játszottunk, muzsikáltunk, sportoltunk és büszkélkedtünk a lányok előtt egyszerre, hogy is értünk volna rá ott-hon unatkozni?

Jó kapcsolat volt a gimnázium és a városi zeneiskola között, ahova többen jártunk hangszeres zenét tanulni. Meghitt közelségbe kerültünk tanárainkkal, magam részéről előbb Mihályi tanár úr feleségével, Elza néniel, majd Ocsovszky Aranka tanárnővel, akik szinte anyai szeretettel foglalkoztak velünk. Aranka néni egyedül élt, gyermektelen volt, s határozott, karakteres természetével jól értette és kezelte a fiúgyermek lelkivilágát. Gyakorlatias is volt, túrázott, úszott, horgászott, utazgatott, és volt neki egy kormányozható ródlíja, amelyet kölcsön is adott nekünk. Hozzá járt a legtöbb fiú a gimnáziumból, valószínű ő is részes volt ebben, jó érzékkel irányította a tehetségesebbeket, mint Lakó Sándort és Zakariás Oszkárt, de szeretettel foglalkozott mindenkivel. Oszkár osztálytársammal együtt jártunk hozzá zongoraórákra, amelyek többször dupla időtartamúra nyúlottak, mert a leckék után szinte barátkozással provokálta és hallgatta végig diákkalandos beszámolóinkat. Mosolyát elfedő komolysággal hallgatta, s már várta is, amikor Oszkár a kötelező anyag hibátlan eljátszása után így szólt: „*Aranka néni, ezt tessék meghallgatni.*” ekkor elkezdődtek a legkülönbözőbb improvizációk, virtuóz zenei mutatványok, divatos slágerdallamok Bach stílusában előadva és hasonlók. Mindhárman elmélyedtünk a zenében, egymás iránti tiszteletben és szeretetben.

Jelentős eseménynek számítottak a növendékhangversenyek sajátos ünnepélyességükben. Ezekre a szülőkön kívül több gimnáziumi tanár is eljött, sőt iskolatársak is. Nyomtatott műsoros meghívójuk volt a hangversenyeknek, a szereplők és a hallgatóság ünnepelőbe öltöztek, tisztelete és hangulata volt az egésznek. A növendékek előmeneteli osztálybesorolás sorrendjében szerepeltek, függetlenül a tanszakok és tanárok érintettségétől. Itt ismertük meg az újabb tehetséges fiatalokat, a velünk rivalizálókat, és megcsodáltuk az előttünk járók játékát. Ezekon a koncerteken figyeltünk fel először Zámbo Pistára is, akinek hegedűjátéka messze kiemelkedett korosztályá mezőnyéből.

A zenei képzés és muzsikálási kedv többször öntevékeny kezdeményezés forrásává vált. Így jött létre Szűts Tamás V. osztályos tanuló kezdeményezésével az 1943–44. tanévben egy dzsessz-banda, amelynek működésével kapcsolatban az volt az iskola kikötése, hogy csak magyar műveket játszhatnak. (Akkor az amerikai zenét és filmeket politikai okokból tiltották.) Később Szűts Tamás az önképzőkör zenei szakosztályát vezette, ahol zeneszámok előadása mellett zeneszerzők, zeneművek ismertetése és komolyzenei hanglemezek hallgatása tette ki a foglalkozások nagyobb részét.

A háború legsúlyosabb hónapjai után a zenélés volt az egyik terület, ahol oktatóink segítségével leghamarabb magunkra találtunk. Iskolánk épülettömbjében a templom és a rendház maradt legkevésbé romos, ezért a diákmisszió keretében folyó énekkari munka hamar megkezdődhetett. A zeneiskola szétdőlt állapota miatt a tanárnő lakásán kezdődtek el zongoraóráink. Feltehetően valaki a kérdést, hogyan

Meghívó.**Veszprém Megyei Város Zeneiskolájának**

1944. évi március hó ~~30~~-án d. u. 4 órakor
a zeneiskola nagytermében rendezendő negyedik

növendékhangversenyére**Magyar szerzők műveiből összeállított műsor:**

1. Bartók: Népdal	zongora	Sümei Mária	I. a. o. ³
2. Bátor: Csodakút	»	Markóczy György	I. a. o. ¹
3. Molnár A.: Kis dal	»	Kampós Klári	I. a. o. ³
4. Bloch: Ballada	hegedű	Józsa Ottó	II. a. o. ⁴
	z. kíséri	Hadházy József	II. a. o. ¹
5. Bartók: Népdal	zongora	Orményi Magda	II. a. o. ²
6. Bartók: Népdal	»	Gaál Ildikó	II. a. o. ²
7. Kigyósi: Jönnek a katonák	hegedű	Dely Ferenc	II. a. o. ⁴
	z. kíséri	Dely Lia	I. k. o. ²
8. Bartók: Népdal	zongora	Végbeli Márta	II. a. o. ³
9. Dienzl: Törpék tánca	»	Kisörssy Agnes	II. a. o. ²
10. Falk: Kis dal	hegedű	Orményi Imre	II. a. o. ⁴
	z. kíséri	Orményi Magda	II. a. o. ²
11. Chován: Toborzó	zongora	Molnár Ervin	III. a. o. ¹
12. Tarnay: Mese	»	Matern Éva	III. a. o. ³
13. Geszler: Tánc	»	Markóczy Angéla	III. a. o. ¹
14. Poldini: Tarantella	»	De Châte! Agnes	IV. a. o. ¹
15. Buday: Csak egy kislány	hegedű	Bakonyi Györgyi	IV. a. o. ⁴
	z. kíséri	Keszthelyi Edit	III. a. o. ¹
16. Bátor: Boszorkánytánc	zongora	Lechner László	IV. a. o. ²
17. Réth K.: Rákóczi induló	»	Molnár Edith	IV. a. o. ²
	4 kézre	Horváth Sarolta	V. a. o. ²
18. Horváth A.: Lidércfény	zongora	Erdős Enikő	I. k. o. ¹
19. Bátor: Scherzino	»	Nagy Izabella	I. k. o. ¹
20. Horváth: Magyar fantázia	»	Tóth Mária	I. k. o. ³
21. Liszt: 3 magyar tánc	»	Zakariás Oszkár	I. k. o. ²
22. Bloch: Magyar rapszódia	hegedű	Zámbó István	I. k. o. ⁴
	z. kíséri	Pekárty Magda	I. ak. o. ¹
23. Horváth G.: Magyar fantázia	zongora	Szloboda Mária	III. k. o. ¹
24. Liszt: Nocturne	»	Pekárty Magda	I. ak. o. ¹
25. Liszt: A csalogány	»	Molnár Sári	I. ak. o. ¹

¹ Unger Ilona igazgató, ² Ocsovszky Aranka, ³ Pintér Magda és
⁴ Orsolya Mária tanárok növendékei.

a. = alsó, k. = közép, ak. = akadémia.

A MŰSOR ÁRA 60 FILLÉR.

NYVÉLÉZM. NYOMDA, VESZPRÉM: 9746

A városi zeneiskola meghívója az 1944. évi tavaszi növendékhangversenyre.
A szereplő fiúk valamennyien a gimnázium tanulói voltak

M e g h í v ó

Veszprém Megyei Város Zeneiskoláján, k 1948. február 7-én, szombaton délután
4 órakor a zeneiskola nagytermében rendezendő

I. növendékhangversenyére

M ű s o r:

1. Czövek: A B C 48.	zongora	Rohonyi Katalin	elők.	Ocsovszky Aranka
2. Czövek: A B C 41.	"	Scherer Mária	I. a.	Unger Ilona
3. Czövek: A B C 41.	"	Rózsa Márta	"	Ocsovszky
4. Czövek: A B C 51.	"	Endrődy Attila	"	Unger
5. Czövek: A B C 46. 51.	"	Lechner Ágnes	"	Ocsovszky
6. Veress: Gyermekdal 2. sz.	"	Jáger Ida	II. a.	Unger
7. Veress: 15 kis zongoradarab 5. 9.	"	Veszely Gabriella	"	Ocsovszky
8. Hernádi: A gyermek Mozart: Menüett(2)	"	Vastl Hilda	"	"
9. Mozart: Böcsődal	hegedű	Regenye István	"	Orsolya Mária
Zongorán kíséri:				
10. Bartók: Gyermekeknek V.	zongora	Georgi Valéria	"	Ocsovszky
11. Bloch: Confidences	hegedű	Lendvai Lajos	"	Orsolya
12. Bartók: Zongorázó ifjúság	zongora	Rohonyi Béla	"	Ocsovszky
13. Kadosa: Gyermekdarab	"	Böcskey Hajnal	III. a.	Unger
14. Bartók: Gyermekdarab	"	Károly Róbert	"	"
15. Haydn: Allegro	"	Szerencse Rózi	"	Ocsovszky
16. Schmidt: Mazurka	hegedű	Bauer Ferenc	"	Orsolya
17. a) Grecsaninoff: Lovascskám				
b) Bartók: Gyermekdal	zongora	Karikás Lenke	"	Unger
18. Bartók: Tréfa	"	Karikás Ildikó	"	"
19. a) Bartók: Mikrokosmos: Melódia				
b) Purcell: Duda	"	Kohári Éva	"	Ocsovszky
20. Bossi: Játék	"	Endrődy Katalin	"	Unger
21. Grieg: Költői kép	"	Tekeres Miklós	IV. a.	"
22. Beethoven: Éccossaises	"	Szokolovszky Magda	"	"
23. Moszkovszky: Pantomim	"	Viczena Gizella	V. a.	"
24. Boccherini: Menüett	"	Zoványi Aranka	I. k.	Ocsovszky
25. Bach: Kis praeludium (g moll)	"	Regenye Péter	"	"
26. Klazert: Tiroli emlék	hegedű	Szloboda Emma	"	Orsolya
Zongorán kíséri:				
29. Debussy: Arabesk (G)	zongora	Jeney Alice	II. k.	Unger
28. Schubert: Impromptu (asz dur)	"	Lechner László	III. k.	Ocsovszky
29. Weiner: Humoresk	"	Oberrecht Mária	"	Unger
30. a) Hubay: Cremonai hegedűs				
b) Hubay: Mazurka	hegedű	Zámbó István	V. k.	Orsolya
Zongorán kíséri:				
31. a) Lavotta: Honnan jó a fény				
b) Lavotta: Mezei bokréta	ének	Márvány Dezsőné	I. ak.	Kecskés
32. Rachmaninoff: Praelud (cisz moll)	zongora	Lakó Sándor	"	Ocsovszky
33. a) Schubert: Ave Maria				
b) Mendelssohn: A dalnak lengé szárnyain	ének	Mihályffy Éva	"	Kecskés
34. Chopin: Impromptu (cisz moll)	zongora	Zakariás Oszkár	II. ak.	Ocsovszky
35. Liszt: Etude (Desz)	"	Molnár Sarolta	IV. ak.	Unger
36. Debussy: Toccata (cisz)	"	Pekárdy Magda	"	"

Műsor ára 1:50 forint.

Zeneiskolai meghívó 1948-ból. A fiúk közül már ketten zeneakadémiai szinten tanulnak

volt kedvünk énekelni és zenélni abban a nyomorúságos helyzetben, amikor romos és kifosztott lakásokban, néha kibombázott családokkal összeköltözve kerestük az

elfogadható életfeltételek újbóli megteremtésének lehetőségeit, hisz még élelmünk és ruházatunk is alig volt. A válasz talán az lehetne, hogy így volt könnyebb. A talpra álláshoz mindenekelőtt életkedv kellett, azt pedig segítette az ének és zene. Az anyagi természetű mostohaság közepette az emberek ösztönösen is a lelki, érzelmi és szellemi kapaszkodókat keresik, hogy erőt merítsenek. Ezt nevelőink is jól tudták, és hivatástudatuktól indítatva a lehető leghamarabb összefogtak bennünket, hogy belénk lelket öntsenek.

A templomi zenélés felívelése már az 1945–46. tanévben is megmutatkozott Balogh igazgató úr lelkes munkálkodása nyomán. Új és igényesebb műveket kezdtünk tanulni a leánytanulókkal kiegészült, fiú vegyeskarból nagy vegyes karrá alakult énekkarunkban. A fellendülés és a zenével való foglalkozás kibővítése tovább fokozódott a nagy zenei műveltséggel rendelkező Medvigy tanár úr 1946-ban történt belépésével, aki ebben jó segítőtársnak bizonyult. Mindketten felhasználták budapesti személyes kapcsolataikat, és neves zeneművelőket hívtak meg. Ellátogatott hozzánk iskolánk öregdiákja, Kerényi György zenetudós, előadást és foglalkozást tartani. Az általa szerkesztett Éneklő Ifjúság című folyóiratot korábban már Helyes tanár úr is terjesztette, a tudós mostani látogatása megerősítését jelentette a gimnázium új zenei nevelőmunkájának.

1946. november 24-én nagyszabású Adventváró egyházzenei hangversenyre került sor a piarista templomban, ahol a gimnázium vegyeskara mellett a székesegyház Szent Mihály kórusa is szerepelt. Budapesti szólista művészek is felléptek a műsorban Bisztriczky Tibor hegedűművész és Lengyel Attila orgonaművész személyében. Ennek az estnek ünnepélyes hangulata, színvonala és újszerűsége nagyon megfogott bennünket. Egyfajta feltámadásnak is hatott a háború viharai után, s már az előkészületei is felvillanyoztak bennünket. Technikai szakosztályunk közreműködésével javították ki az orgonát, új fényforrásokat szereltünk fel a templom szentélyébe, leeresztettük a nagy csillárt, amelynek soktucatnyi üveg függőelemét fogkefékkel tisztították ragyogóra a gimnazista lányok. Újszerű, igényes előadású műveket tanult be az énekkar, szerveztük a közönséget, és takarítottuk a templomot.

Medvigy tanár úr más téren is forradalmi fejlődést hozott az iskola zenei életébe. Előbb az önképzőkör zenei szakosztályának segítségével munkálkodott Szűts Tamás, majd Makróczy Károly diákvezetőknek adott iránymutatásaival. Igazi érdeme az volt, hogy ráirányította a figyelmet a zene komolyabb művészi formáira és értékeire, majd ezt belénk is táplálta rendszeressé tett magyarázatos hangplemez-bemutatóival.

Tartozunk még tanáraink emlékének és az igazságnak azzal, hogy a veszprémi piarista gimnázium 1945–1948 közötti időszakban megvalósított zenei és kulturális nevelőmunkájának a későbbi évtizedekre is kiható pozitívumaira rámutassunk.

A gimnázium vegyeskara 1948. évben

(A hímzett ruhás lányok a néptánc-csoportnak is tagjai voltak, a felvétel után szereplésre indultak). A hátsó sorban balról kezdve: Tenk Géza, Hetesi János, Tekeres Miklós, (?), Árkovits Elemér; Lechner Pál, Németh Elek, Vér József, előttük: Józsa Ottó, Szabó Sándor, Zámbo István, Demény Antal, Zakariás Antal, Mihályfy Éva, Börzsönyi István, Lechner László, Cziegler Albert, Varga György, Bükky Andor, Hauser Lajos, előttük: Szilágyi Gábor, Torma Ferenc, Hergovits Margit, Szabó Mihály, Raposa György, Kovács József, Kondor János, Scheller Eleonóra, Kevés István, Lontai Endre, Ther Antal, Sági Edit, Szalai László, Pesovár Ferenc, Virágh Pál, ülő sor: Bokor László, Sümegi Mária, Antalfai Valéria, Kampós Klára, Zakariás Oszkár orgonista, Balogh Ferenc igazgató, karnagy, Marosi Júlia, Kassai Katalin, Iffsits Klára, Kövesi Péter (álló), törökülésben: Kovács László, (?), Tatai Gyula, Józsa Gyula, Labudek Tibor, Melhardt Kálmán, Varsányi János, Nagygyőri Bertalan, Pethő Huba, Káldi Gyula, Szigethy Miklós. (A kérdőjelek fel nem ismert személyeket jeleznek.)

Zámbo István Liszt-díjas, érdemes művész 1956-ban régi diáktársai mozgósításával és besegítésével kezdte el Európa-hírű kórusának szervezését, Veszprém város zenei életének, zeneszerető közönségének megújult életre hívását. Visszatekintésben mindenkor nyilvánosan megvallotta, hogy elért eredményeit nagymértékben

veszprémi piarista oktatóinak köszönheti. Ugyanezt tanúsította írásaiban és nyilatkozataiban dr. Pesovár Ernő Kossuth-díjas néptánckutató, valamint korán elhunyt testvére, Pesovár Ferenc néprajztudós is ezt tette visszaemlékező cikkeiben. Mindketten vallották, hogy a magyar néptáncművelés fejlődéséhez sokat tett hozzá az a munka, amely ezen a téren a veszprémi gimnáziumban az 1940-es években megvalósult. Tanúságtételnek vehetők a más pályákat végigjárt tanítványok elismerő emlékezései is, különösen azoké, akik személyesen érintve voltak Balogh Ferenc, Helyes László, Medvigy Mihály és a hozzájuk hasonló többi lelkes tanárunk maradandó élményeket adó kisugárzásával, amitől gazdagabbá vált az életük.

(Lechner Juditnak köszönjük, hogy a Veszprémi Szemle várostörténeti folyóirat számára átadta közlésre jeles szerzőnk, Édesapja, néhai Lechner László dolgozatát.
– Cs. M.)

TANULMÁNYOK

„Ne félj, kicsiny nyáj...”

A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület története
(1927–1950)²

TÖLGYESI JÓZSEF

A HAZAI TÁRSADALOM – ÉS BENNE AZ EGYESÜLETEK TÖRTÉNETÉBEN – a 19. század második felétől kitüntetett szerepük volt a különböző célú formális (az állam által elismert) szervezeteknek (egyesületeknek, egyleteknek, köröknek stb.). Ezek – különösen a humán közegben – általában jól körülhatárolható társadalmi rétegek (csoportok stb.) – többnyire életkorban és nemben is differenciált – közösségei voltak, amelyek – a változó történelmi viszonyok között – hosszabb vagy rövidebb ideig működtek.

A témánk szempontjából releváns időtartományban – az 1940-es évek végéig bezáróan – különösen jelentősek azok a szervezetek, amelyeknek forrásvilága valamely vallásfelekezet volt. Mellettük nagy számban található különböző karitatív, sport, cserkész stb. egyesületek, amelyek átszőtték a társadalom nagy részét. Ezek, ha regionális és/vagy országos hálózatba szerveződve működtek, az aktuális államhatalom és a paritásos egyházak számára is figyelemre méltó közösségek voltak: segítették, vagy éppen opponálták a mindenkori államhatalmi (és számos esetben a helyi) elitet, az éppen regnáló társadalmi rendet.

Az egyházi ifjúsági szervezetek a két világháború közötti magyar társadalomban

A Trianont követő évek, majd a konszolidáció időszaka alatt és után a magyar társadalom (látszólag) kilábalta a sokkból, abból a traumából, amelyet egyrészt a területvesztés, másrészt a pénzügyi problémák, harmadsorban pedig (még ha átmenetileg is), a nemzetközi elszigetelődés okozott. Ezért természetes volt a társadalom „befelé fordulása”, az olyan önszerveződés megteremtése, amely lehető-

séget adott egyrészt a gazdaság, másrészt a társadalom civil és egyházi szférája kibontakozásának.

Ez utóbbiak között tartható számon a fiatalok számára létrehozott cserkészlet, a levente-intézmény, a különböző vallásfelekezetek leány-, fiú- és legényegyesületei, karitatív szervezetei, amelyek többsége erős vallási kötődéssel kapcsolódott a társadalom más legitim szervezeteihez, de főképpen a lokális szerepkörű egyházközsegekhez és gyülekezetekhez. Jellemző volt rájuk a világnézeti (vallásfelekezeti) alapon történő szerveződés, a közös érdek és érdeklődés, amely a hitélet gyakorlásában, a szabadidős és kulturális tevékenységben, a karitatív (segélyező) munkában, az öntevékenységben nyilvánult meg. A közösségi vallásos és világi művelődésnek ezek a lokális egyesületei felnőtt vezetővel és ifjúsági tisztségviselőkkel működtek. Közszínterük többnyire a templomok, a plébániák, parókiák, az egyházi iskolák tantermei voltak.

A jelentős állami (politikai) ráhatás mellett a laikus önkormányzatok, különböző gazdasági társaságok (pl. a helyi takarékpénztárak, bankfiókok stb.) éppúgy támogatták ezeket a szerveződéseket, mint a felnőttek vallásos szervezetei (pl. a felekezeti alapon szerveződött nőegyletek), egyházi szervezetek és tisztségviselőik, s magánemberként számos mecénás.

Ezeknek az ifjúsági szervezeteknek fontos küldetésük volt a felnőttkori vallásos életre történő felkészítésük, a társadalmi elvárásoknak megfelelő életvitel megalapozása, s nem kevésbé: annak ébrentartása, hogy a (területi) revízió gondolata állandóan jelen legyen bennük. Mindezekben jelentős támogatók voltak az egyházi iskolák, de a más fenntartásúakban is ugyanezek az elvárásokkal találkozhattak a gyermekek és a fiatalok.

Az egyesületeknek közös jellemzőjük volt, hogy nemek szerint szerveződtek, a tagjaik számos tisztséget kaphattak, volt alapszabályuk, jelmondatuk, jelvényük, rendszeresen tartottak összejöveteleket, évenként (ritkán rendkívüli) közgyűlést, volt pénztárkönyvük, tagdíjfizetési kötelezettségük, vezettek jegyzőkönyvet, s rendszeresen hívtak olyan vendégeket, akik az aktuális összejövetelük témájához kapcsolódhattak.

A Veszprémi Evangélikus Gyülekezet története 1950-ig – röviden

A 16. század elejére-közepére a mai Magyarország területén is megjelentek azok a tanok, amelyeket a reformátor prédikátorok terjesztettek. Azokban a várakban, ahova a török nyomásra védekezésre kényszerült a lakosság és a várkatonaság, a katolikus egyház papjai távolabbi, biztonságos térségekbe távoztak. Ebben a közegben így teret kaptak azok a prédikátorok, akik az új vallás valamelyik irányzatát képviselték.

Veszprémben a 16. század közepéről vannak adatok arra, hogy a lakosok (és a várkatonák) Luther és Kálvin tanai révén az új hitre tértek át. Az első olyan év, amelyből hiteles adat maradt fenn a helyi evangélikusságról, 1732-ből való: ekkor 40 család tagjai (120 fő) tartoztak e felekezethez. Az ellenreformáció hatására csak a Veszprémet övező településeken volt lehetőségük a gyülekezeti életre. Először Vámosra (a mai Nemesvámosra) jártak istentiszteletre, amelyet a nagyvázsonyi prédikátor tartott, majd az ösküi gyülekezethez csatlakoztak. Egy 1778-as (vár)palotai gyülekezeti kérvényben 147 veszprémi hívő neve szerepel.

A század végére és a következő évszázadban felgyorsult a helyi evangélikus lakosság önszerveződése: 1785-ben engedélyt kértek arra, hogy a Buhim-völgyi utcában imaházat létesíthessenek. Az 1788-ra elkészült imaház ellenére a gyülekezet leányegyházként ekkor még a nagyvázsonyihoz tartozott. Ekkor kezdték meg az önálló anyakönyvezést, és tanítót fogadtak, akit március 9-én iktattak be hivatalába. (Ez a helyi iskoláztatás kezdete.) A ma is meglévő (de még torony nélküli) templomot 1798-ban kezdték el építeni. Csaknem egy évszázad múltán, 1893-ban, a cserhádi tűzvészben a templom, az iskola, a paplak és a gyülekezet bérházai is károkat szenvedtek. 1910-ben kapott tornyot és három harangot a templom. A 20. század első felében Hering János lelkész (veszprémi szolgálata: 1919–1953) és munkatársai tevékenységével kiszélesedett a gyülekezeti hitélet: nőtt az evangélikus vallásúak száma, létrehoztak több alapítványt, működött a nő- és a leányegyesület, széles körű kapcsolatot alakítottak ki számos gyülekezettel és az evangélikusság országos intézményeivel, szervezeteivel. Iskolájuk magas színvonalú oktatást biztosított, amelyben más vallású tanulók is elvégezhették elemi iskolai tanulmányaikat. Számos szórvány tartozott a veszprémi gyülekezethez (amely máig folyamatos).

1948 nem csak az iskola működésében jelentett változást (államosították), hanem a hitéletre is kiterjedt: szűkültek azok a lehetőségek, amelyek a korábbi aktivitást lehetővé tették. (A hitoktatás és a korábbi testvérgyülekezeti kapcsolatok nehezítése, az alapítványok, a nő- és a leányegyesület megszűnése stb.)

Néhány fontosabb adat: 1859-ben 250, 1880-ban 345, 1936-ban 255 volt a gyülekezet tagjainak a száma. Az iskolát látogató tanulók száma: 1799-ben 8, 1890-ben 20, 1925-ben 42, 1940-ben 54.

A gyülekezet és vezetői (a hitéleti tevékenységükön túl) közmegebecsülésben részesültek a kulturális, karitatív és a helyi közéletben történt jelentős szerepvállalásuk miatt. Ezt bizonyítja az is, hogy számos szervezet, intézmény, magánszemély, a mindenkori polgármester és hivatala is aktív támogatói lettek a gyülekezetnek, iskolájuknak, karitatív és kulturális munkájuknak.

A Leányegyesület története az alapításától a szétszóratásáig

A 19. század végén és a 20. század első negyedében számos gyülekezetben alakult Nőegylet, amelyeknek elsősorban a hitélet erősítése volt a feladatuk. Emellett jelentős karitatív és kulturális munkát végeztek, s jelentős hatásuk volt (többnyire aktív közreműködésükkel) a leányegyesületek létrehozásában, működésében.

Veszprémben 1893-ban³, Várpalotán már korábban, 1882-ben⁴ megalakult a nőegylet. Veszprémben a leányegylet Gömör Károlyné⁵ 1926-ban kezdődött szervező munkája eredményeként jött létre 1927-ben. Alapítási indítványát néhány leendő leányegyesületi tag részvételével „előértekezleti jegyzőkönyv”-be foglalták, és Hering János⁶ lelkésznel, dr. Zauner Róbert egyházi felügyelőnél, ifj. Matkovich László⁷ egyháztanács tagnál és Gálos Gyula⁸ tanítónál jelentették be az elhatározásukat és kérték ehhez a támogatásukat.

Vető Béla a könyvében így foglalta össze tevékenységüket: „Az egyesület célja az evangélikus lányok Biblia köré gyűjtése volt, átlagosan 15-20 fővel működtek. Az iskolából kikerült lányokat hívták maguk közé. Az egyesület igyekezett magát a gyülekezeti keretektől függetlenné tenni, de azért minden évben beszámoltak munkájukról a gyülekezeti közgyűlésen. Az ő körükből nőttek ki az első gyermekbibliakörvezetők, Zauner (Zoltay) Kató és Széll Piroska. Minden héten tartottak bibliaórát, kézimunkáztak, templomi műsoros esteket rendeztek. Látogatták a betegeket, bejártak a kórházba a betegekhez, s felhívták a lelkész figyelmét a kórházban lévőkre. (Ezek kezdetben kizárólag az evangélikus vallású személyekre vonatkoztak. Szerző.) Tartották a kapcsolatot a hasonló leányszervezetekkel. Munkájukról naplót vezettek. A református gyülekezetben működő leányegyesülettel is ápolták a közöséget. Ez még később (a második világháborút követő években) is tartott, különösen Allinger János⁹ segédlelkész szolgálata alatt.”¹⁰

A Veszprémvármegye adott hírt a Nőegylet március 31-i elszámoló és tisztújító üléséről, amelyen Gömör Károlyné bejelentette, hogy megalakítja az Evangélikus Leányegyesületet.¹¹

A hivatalos megalakulás előtt április 12-én böjti délutánt szerveztek az evangélikus iskolában (amelynek a tanterme lett a mindenkori összejöveteleik helyszíne, Szerk.), s ezen „Hering János lelkész, az egyesület lelkitanácsadója szép, meleg szavakat intézett az új egyesület tagjaihoz és működésükben a mindenekfelett való ragaszkodásukat kötötte a szívükre”.¹²

Az egyesület hivatalosan április 19-én alakult meg az iskola tantermében. Az egyesület Naplójában és a Veszprémvármegyében is olvasható a megalakulás történései. Ez utóbbiban: „Az alakuló közgyűlést a szervezés és az előkészítés munkálatait vezető Gömör Károlyné nyitotta meg az egyesület célját ismertető szép szavakkal, jegyzőkönyvét pedig Bodlaky (helyesen: Bodlaki, Szerző) Magda vezette s – az

Gömör Károlyné, az egyesület elnöke

*elnökne felkérésére – Nagy Paula és Cziráky Ilonka hitelesítette. Az alapszabályok letárgyalása után a tisztikar stb. megválasztására került sor.*¹³ Fővédnök lett Kapi Béláné, az evangélikus püspök felesége, díszelnök Takács Elek veszpréme gyházmegyei esperes, elnök Gömör Károlyné, alelnök Schatzler Lucy, titkár Széll Katalin, jegyző Bodlaki Magdolna, pénztáros Scheele Hedvig, ellenőrök Csomay Irma és Széll Piroska, könyvtáros Bodlaki Györgyi. Elhatározták, hogy gondozzák két volt lelkészük, Horváth Dezső és Lórántffy Péter Alsóváros-temetői sírját. Az alakuló közgyűlésen számos vendég vett részt: az egyház tisztviselői és a presbitérium több tagja, valamint dr. Zauner Róbert, a gyülekezet új fel-

ügyelője.¹⁴ Az egyesület beiktatási ünnepségét május 1-én (vasárnap) tartották a templomban. A későbbiekben a két veszprémi (1927–1932-ben), és több más lap is figyelemmel kísérte az egyesület működését.

Folyamatosan alakultak ki azok a programformák, amelyek (közel) negyed századon át életben tartották, működtették az egyesületet. Már 1927-ben kirándulásokat szerveztek Úrkútra, a Kabhegyre, a Cuha-völgybe, amelyekre meghívták a pápai és a győri leányegyesületet, minden évben munkaprogramot és költségvetést készítettek, kézimunka-kiállítást szerveztek saját munkáikból és részt vettek a Protestáns Nőszövetség budapesti kézimunka-kiállításán, műsoros vallásos esteket rendeztek, a Petőfi Színházban jótékony célú „kultúrestet” tartottak és több alkalommal vendégül láttak evangélikus vallású és más személyiségeket. Ezeken igen nagy aktivitással vettek részt az egyesület tagjai (akiket a lapok név szerint is felsoroltak). Karitatív jellegű műsoros rendezvényük volt december 17-én az Árvák estje, amelynek bevételét jótékony célra használták fel. Az egyesület 22-én „*az ev. templomban osztotta ki a ruha, cipő, harisnya, kesztyű, szövet, élelem és könyvekből álló karácsonyi szeretetadományait az iskolás gyermekek és nyomorban levő családok között*”.¹⁵

Ehhez jelentős segítség volt a december 10-én a lányok által megtartott irreden-

ta kultúrest, amelyen a belépődíj mellett számosan pénzadományt („felülfizetést”) adtak.¹⁶ Karácsonyfát állítottak a kórház evangélikus betegei számára és ajándékokat is adtak számukra. A megalakulásuk óta negyven evangélikus beteget látogattak meg a kórházban és részt vettek hittestvéreik temetésén, s vigaszt nyújtottak a fogházban lévő két evangélikus fogolynak.¹⁷ Dr. Dréhr Imre államtitkár, a város országgyűlési képviselője az egyesület karitatív munkáját azzal segítette, hogy a Népjóléti Minisztérium ínségnyhító akciója révén ruha- és cipőadományt utaltatott ki, amelyet 70 rászoruló kapott meg.¹⁸

Gömör Károlyné családja

Az 1927-es év az egyesület számára az útkeresés időszaka volt. Természetes, hogy a vallásos életre nevelés és ennek gyakorlata állt a középpontban (részvétel istentiszteleten, úrvacsorán, a bibliaköri foglalkozáson, a vallásos ünnepeken, az egyházközség anyagi támogatása pl. teadélutánok rendezésével), protokolláris köszöntők magas állású egyházi és világi személyeknek, hittestvéreknek (születésnap, névnap, házasságkötés, házassági évforduló, beiktatási jubileum stb. alkalmából), fényképek készítése, de leképeződtek a hazai társadalom akkori problémái is: a munkanélküliség, a nagymértékű szegénység, az I. világháború következményeként a csonka családok nagy számából adódó női munkavállalás igénye, szükségessége, amelyhez nem voltak meg a munkaalkalmi lehetőségek, a politikai széthúzás, nagy számban betegek, az egyházfelekezetek bizonyos fokú bezártsága (mert minden felekezet újra építette saját közösségeit, s minden áron védeni akarták, s visszaállítani egykori társadalmi pozíciójukat). Szinte az egész társadalmat áthatotta az

irredentizmus gondolata, amely tényleges cselekvésben csak felszínesen tudott megnyilvánulni. Mindezek lenyomataként a karitatív tevékenység, a szegények segítése jelentette a társadalmi gondoskodás legkézenfekvőbb útját.

A leányegyesület naplójában az évet záró mondatok is erről – a majdnem szinte teljesíthetetlen – segítő szándékról és tettekről, és a helyi társadalom már-már közömbösségéről is szólnak: *„Nemcsak szorosan vett evangélikusok, hanem más vallású családok sem kerülték ki az elnökség figyelmét, ahol 8-11 gyermek nélkülöz a nyomorgó szülők nehéz életküzdélme mellett. Sok, nagyon sok a nyomor; alkalma volt meggyőződni az egyesület vezetőségének a sok bajról, nélkülözésről, szegénységről, ami az emberek között látható s amit csak azok láthatnak meg a jobb sorsban levők közül, akik keresnek, kutatnak, hogy hol a baj s akik leereszkesznek a nyomor sötét odvas pincéibe. Érzí, látja egyesületünk, hogy a társadalmi, szociális munkára hol, mely irányban van szükség. Agilis munkaprogramjának egyik ágát ezen irányba még fokozottabban fogja kiterjeszteni s habár anyagi helyzete még gyenge a baj érezhetőbb enyhítésére, de a mennyit megtehet, ebből a szempontból is megtesz minden lehetőt... Tehetnének a társadalmi mozgalmak eredményes hatást ezen bajok orvoslására is; azonban ennek épp az ellenkezőjét látjuk. Veszprémben körülbelül 56 egyesület működik, azonban a szegényekre, nélkülözőkre, nyomorgókra, a betegek, éhezők és didergő fázó gyermekekre ezek közül ha 5-6 egyesület gondol néha-néha, a többi pedig mulat, szórakozik, könyvtárat szaporít, zászlókat szentel, politikai eszméket támogat – de: süket a sírás és jajgatással szemben.”*¹⁹

* * *

1928 január elejétől megváltozott az összejövetelek színhelye – ami összefüggésben volt az ország általános gazdasági helyzetével, de ennek ellenére hasznos elfoglaltságot biztosítottak önmaguknak: *„Tekintettel a hideg téli időjárásra és az egyházközség szénkészletének a kímélésére az egyesület elnöke akként intézkedett, hogy mindaddig, míg a melegebb tavaszi időjárás be nem következik, a keddi összejövetelek helyiségét az elemi iskola tanterméből a saját lakására helyezi át. Ma délután az egyesületi tagok már ezen az új kijelölt helyen jöttek össze és az elnök irányítása mellett kötényvarrással foglalkoztak. Ugyanis a Népjóléti minisztérium 50 méteres serget*²⁰ *adományából az egyesületi tagok egy-egy kötényre valót kaptak, amit saját maguk készítenek el a keddi összejöveteleken teljesen egyöntetű mintára hímzett öv díszítéssel.”*²¹

Folytatódott az előző évben kialakított programsorozat, amelyet naplóban és újsághírekben is megörökítettek. Ebben az évben már nagy mennyiségű irat került az egyesület levéltárába. Ez nem csak az egyesület titkárának volt köszönhető, hanem főképpen Gömörly Károlyné elnöknek, aki minden iratra rávezette az elinté-

zés módját, és dátummal, valamint neve aláírásával látta el. Sok hivatalos és magánlevelet írt (csaknem kizárólag kézirással), s mindegyik elküldöttől másolatot helyezett el az irattárban. Ezekben (még a beszámolóiban is) megfigyelhető a mások iránti szeretet és alázat kinyilvánítása, a már-már barokkos stílus és a kifogástalan nyelvhelyesség.

A híradások alapján az év folyamán több új leány jelentkezett az egyesületbe. A befogadásukra protokollt alakítottak ki: „I. 15. Egy új tag felvétel is volt. a mai napon az egyesületben: Csőre Lídia személyében, aki már régebben lakik Veszprémben s több oldalról hallva az egyesület szép, testvéries működését, felkereste az egyesület elnökét s kérte az egyesületbe való felvételét. A mai istentisztelet után az iskola termében az egyesület elnöke az új tagot bemutatta a tagtestvéreknek, feltűzte keblére az egyesület jelvényét, mire az összes jelen volt tagok testvéri csókkal fogadták körükbe az új tagtársukat.”²² Minden héten megtartották a bibliaórákat, ünnepeken részt vettek az istentiszteleten.

Karitatív munkájukban új elemekként jelentek meg a lányok érdekében a támogató levelek írása (segélyezés, továbbtanuláshoz ajánlás stb.), a munkanélküliek álláshoz segítése (támogató, ajánló levelekkel), s a köszöntő levelek hatóköre is bővült nem csak térben, hanem a személyek számát illetően is.

Májusban a budapesti VII. kerületi állami óvónőképző-intézet igazgatóságát kérték arra, hogy az egyesület tagját, Jakab Erzsébetet, akit özvegy édesanyja nevel, vegyék fel az intézetbe, mert óvónő szeretne lenni.²³ Felvették féldíjas bentlakónak. Kérésükre egy özvegyasszony fiát, Kiss Józsefet a szombathelyi püspök felvette a soproni evangélikus tanítóképzőbe.²⁴ Sziráky Ilona pénztári ellenőrt, aki árva leány, hozzá segítették ahhoz, hogy Szolnokon egy idős beteg nő gondozásával jusson keresethez.²⁵

Folytatódtek a kirándulások (a Cuha-völgyben székesfehérváriakkal, Vinyesándor-major környékére), s ha eltávozott valamelyik egyesületi tag (férjhez menés, munkavállalás, a család elköltözése, tanulás stb. miatt), megható búcsúztatást rendeztek számára és levélben is megköszönték a munkájukat.²⁶ Ebben az évben is több alkalommal tartottak műsoros estet, teadélután, amelyek jövedelmét karitatív célokra fordították. A december 1-i „kulturesztjükön” Kapi Béla püspök tartott előadást a magyar nő etikájáról. Ezen részt vett több megyei és városi magas beosztású tisztségviselő felesége is.²⁷

A közös programok megvalósításához és a különböző ügyek elintézésére felvették a kapcsolatot az ajkai, a székesfehérvári, a győri, a komáromi, a békéscsabai és több más leányegyesülettel, illetve vezetőikkel. Kapcsolatuk volt a Magyar Keresztény Leányegyesületek Nemzeti Szövetségével, országgyűlési és főrendiházi képviselőkkel (Jánossy Gábor, Óvári Ferenc), államtitkárokkal (Sztranyovszky Sándor, Dréhr Imre), több nőegylettel (Ajka, Győr, Budapest, Szombathely stb.).

Értesítéseket küldtek a kórházban fekvő betegek távol lakó hozzátartozóinak, vezették a kimutatást a belmissziós munkájukról (segélyezés, részvétel temetéseken, ajándékozások, beteglátogatások stb.). Meggyőztek egy házasságot kötő lányt arról, hogy maradjon meg az evangélikus vallásában, ne térjen át a férje katolikus vallásába.

Számos elismerést kaptak karitatív munkájukért (egyházi tisztségviselőktől, magánszemélyektől), és „az iskolán kívüli népművelés sikere érdekében kifejtett tevékenységükért” a megyei iskolán kívüli népművelési bizottság javaslatára „elismerését és köszönetét” fejezte ki levelében Körmeny-Ékes Lajos főispán, a közgazgatási bizottság elnöke.²⁸

Az 1927. április 19-én készített egyesületi alapszabályt a veszprémi egyházközség elnöksége, az ev. püspöki hivatal és a belügyminisztérium is jóváhagyta.²⁹

1928 végén az egyesület vezetőségének a következők voltak a tagjai: „Gömöry Károlyné elnök, Nöthig Györgyike alelnök, Széll Piroska titkár, Bodlaki Magda jegyző, Scheele Hedvig pénztáros, Bodlaki Györgyi könyvtáros, Csomay Irma ellenőr,

Csomay Irma pénztárelenőr

Nagy Paula számvizsgáló bizottsági elnök, választmányi tagok: Antal Annus, Gazsi Mariska, Gömöry Mária, Jakab Erzsébet, Mesterházi Mária, Oláh Ilonka, Sziegl Irénke, Wallner Magda, választmányi póttagok: Buthy Erzsébet, Milhoffer Valéria, Oláh Irénke, Róth Anna.”³⁰

Az évet karácsonyi adományok szétosztásával, beteglátogatásokkal és hitéleti programokkal fejezték be.

1929-től nem naplót, hanem feljegyzést vezettek a megtartott programjaikról, egyéb munkájukról.³¹ Ritkábban jelentek meg róluk újsághíradások annak ellenére, hogy tevékenységi területeik és aktivitásuk a korábbiakkal megegyező volt, és kevés kivétellel heti periódusokban dolgoztak, illetve vettek részt hitéleti eseményeken. Új jelenség, hogy több alkalommal vettek részt országos hitéleti mozgalmak rendezvényein (gyűléseken, konferenciákon). Ebben az évben 35 taggal

működtek. Természetesnek tartható, hogy voltak eltávozások, de új tagokat is felvettek. (Az egyesületnek volt 2 pártoló és 2 dísztagja, 1 fővédnöke, 4 védnöke, 1 díszelnöke és 1 lelki vezére.) A lányok elnökük, Gömörly Károlyné számára emlékalbumot készítettek, amelyben az egyesületi tagok fényképei és más eredetűek kaptak helyet (több későbbi időszakból is, pl. esküvői fotók).³²

Munkájuk egyik sikere volt az, hogy a vármegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság 50 Pengő jutalmat adott számukra. Július 26-tól 28-ig részt vettek az Ózdon tartott, a Keresztyén Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége által rendezett konferencián, ahol „*Az egyesületi munkálkodások beszámolóí közül egyesületünk jelentése szolgált mintául, úgy, hogy a rendezőség a sajtó részére be is kérte azt.*”³³ Október 20-án részt vettek Győrben az Evangélikus Leánykonferencián.³⁴

Mint korábban, ezúttal sem zárkoztak el attól, hogy a karitatív munkájuk kiterjedjen másutt lakókra/más felekezethez tartozókra. Így például „*Kórházi missziókkal kapcsolatban Siemeister Sándor kórházi beteg füredi lakos felesége és 4 gyermeke nagy nyomorban tengődnek. Egyesületünk elnöksége hívei között azonnal élelmisszergyűjtést eszközölt és 13 kgr 300 gr-os szeretetsomagot adott fel Siemeister Sándorné Balatonfüred címre.*”³⁵ A római katolikus „*Szücs Mártonné kórházi beteg még május hóban kért intézett elnökségünkhöz, hogy László fiát az arácsi szeretetházba segítse bejutni. Elnökségünk készséggel eljár ez ügyben Dr. Rott Nándor megyés püspöknél, az arácsi szeretetház³⁶ fővédnökénél, akinek közbenjárására a felvétel sikerült is.*”³⁷

Októberben az egyháztanáctól megkapták a templom mögötti kis termet, amelyet maguk rendeztek be padokkal, kályhával, függönnyel, és bevezették a vilányt, hogy alkalmas legyen kisebb létszámú összejövetelekre. Itt helyezték el a könyvtárukat és az irattárat. A keddi összejövetel ezt követően csütörtökönként volt.³⁸

A november 10-i közgyűlésen több változás történt az egyesület tisztikarában. Széll Piroska titkár családjával Sárvárra költözött, pénztári ellenőr Mesterházy Mária lett, választmányi tagok Milhoffer Valéria és Oláh Irén, póttagok Jakab Anna és Milhoffer Edit, számvizsgáló bizottsági elnök Horváth Éva, tagok Mórítz Piroska és Hajagos Mária.³⁹ Ekkor Nöthig Györgyi alelnök a leányegyesület céljáról tartott előadást, amely során szólt ennek vallásos és hazafias vonatkozásairól is. „*Megkapó volt azon fejtegetése, amikor pl. a csetneki csipkét cseh népművészeti cikként viszik a világpiacra, holott az ízig-véríg magyar termék. Ennek előállítását fokozandó oda kell hatni, hogy a csetneki csipke, a kalotaszegi varrottas kizárólag magyar alkotás-ként éljen a külföld piacán.*”⁴⁰

December 25-én az egyházközség közgyűlésén a leányegyesület tagjai is részt vettek: ekkor köszöntötték Hering János lelkészt abból az alkalomból, hogy tíz éve szolgálja az evangélikus híveket, végzi lelki gondozásukat.⁴¹

A Leányegyesület jelvénye

Az év folyamán 97 evangélikus hittestvérük ügyében jártak el (közülük csak 17 volt a helybeli). Mindegyik általuk meglátogatott leány- és nőbeteg hétfőnként hat szem kockacukrot, a Harangszó egy példányát, a férfiak egy csomag dohányt, s ha szükség volt arra, eltávozásukkor útiköltséget és élelmiszert is kaptak.⁴² Az évközi adományaikból: „Nyomorék gyermekek részére 5 P. Soproni teológusok otthonára 5 P. Győri szeretetháznak 5 P. Pestújhelyi templomra 2 P.”⁴³ A kórház evangélikus betegeinek szánt ajándékozás elmaradt, mert a kórház igazgató főorvosa, dr. Wallner Emil⁴⁴ úgy rendelkezett, hogy „az idén sem szabad a városi

kórház betegeinek semmit sem behozni, sem karácsonyfát, egyáltalán semmit, még szimbólumnak sem”. Ezért az egyesület a kórház konyhája számára juttatott el kalácsot és befőttet, s hárman részt vettek a kórházi karácsonyfa ünnepélyen.⁴⁵ Ekkor a következő karitatív munkával is foglalkozó egyesületek működtek a városban, amelyek képviselőit a polgármester, dr. Komjáthy László⁴⁶ meghívott a Dréhr Imre országgyűlési képviselő kérésére a Népjóléti és Munkaügyi miniszter által a város számára juttatott adomány elosztására: Szent Vince Egyesület, Szociális Missió Társulat, Keresztény Tisztviselőnők Egyesülete, Református Nőegylet, Izraelita Nőegylet. (Az Evangélikus Nőegyletet valószínűleg azért nem nevezték meg külön, mert a VELE képviselhette Gömör Károlyné révén.)⁴⁷ Más forrásokból is jelentős adományt tudtak átadni a rászorulóknak, akik száma egyre gyarapodott: a világváltság Magyarországon is egyre jobban érezte hatását.

A válság időszakában (1929–1933) nehezebbé vált a leányegyesület működése, tevékenységük szűkebb körűvé vált.⁴⁸ Új formákat vezettek be a további jótékonykodáshoz: 1930. január 26-án az evangélikus iskolában tombolajátékot szerveztek, amelyekhez ajándéktárgyakat ajánlottak fel magánszemélyek és cégek.⁴⁹ 1930-tól a városházáról már Berký Miklós⁵⁰, az új polgármester aláírásával érkeztek a tájékoztató levelek.

A leányegyesület példás működése által országos hírűvé vált. Ennek egyik bizonyítéka, hogy Victor Erzsébet, a Magyar Keresztény Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége főtitkára a veszprémiek alapszabályát kérte el áttanulmányozásra. Ezt

írta: „Nagyon érdekelt, hogy milyen alapossággal dolgoztátok ki egyesületek szabályzatát. Célotok és módszerek annyira azonos, ha nem is megfogalmazásában, de szellemben Szövetségünk céljával és eszközeivel, hogy igazán csodálkozom kellett rajta, hogy már sokkal régebben nem találtunk egymásra.”⁵¹

A válság még jobban felerősítette a hazafias nevelésre vonatkozó állami akaratot, amely az irredentizmus erősödésével járt. Ugyanakkor – legalábbis Veszprémben –, nőtt a szegények, főképpen a fiatalok egészségügyi, táplálkozási igényeinek jobb kielégítése. A polgármester levele: „Kérelem Veszprém város hazafias közönységéhez”, amelyben a lakosságot, a különböző társadalmi és vallásos szervezeteket, közöttük a Leányegyesületet is, ezek teljesítésére kérte: „Megcsonkított hazánk jövő sorsa a mai ifjú nemzedék érzésvilágától függ, s így nekünk, akik a serdülő ifjúság gondolkodásának, vágyainak, akaratának és jellemének alakulását szemléljük, s akik féltő aggodalommal, de amellet hittel és reménységgel tekintünk a magyar jövőbe, lelkünk teljes melegével kell felkarolnunk azokat a mozgalmakat, amelyek a magyar ifjúság egészséges lelki és testi fejlődését elősegítik.

(...) a tanulóifjúság testi gyarapodásának s ezen keresztül szellemi fejlődésük előmozdítása, valamint ezzel kapcsolatban az ijesztően pusztító fertőző betegségekkel (tüdővész) szemben való ellenálló erejének fokozása céljából a fiú- és leánytanulóknak tejtízóraival való ellátása iránt tett intézkedést, akként hogy napi 8 fillér lefizetése ellenében a tanulók naponta légmentesen lezárt üvegekben 2 dl. pasztörizált tejjel láttatnak el... (...) Van azonban a városban körülbelül 500 olyan tanuló, akiknek szülei ezen csekély áldozatot se képesek gyermekeikért meghozni. Ezek érdekében fordulunk kérelmünkkel azokhoz, akiknek lelkét a gyermekszertet és a hazafias érzés melege áthatja, s aki a szebb és jobb jövőt áldozatos lélekkel óhajtják.

Kérve kérjük Veszprém város nemesen érző polgárait arra, hogy mindazok, akiknek megértő lelke előtt a nélkülözhető szegény magyar gyermek sorsa nem közömbös, s akik nagyobb anyagi megerőltetés nélkül erre képesek, hogy 1-2 szegény gyermek tejjelátását folyó év június 15-ig elvállalni szíveskedjenek.”⁵²

Ez azonban még csak „bevezetője” volt a későbbi évek ínségakcióinak. Természetesen, a Leányegyesület vezetői, tagjai az évek folyamán aktívan segítettek – főképpen – a város szegényeit, s bár elsősorban hittestvéreiket, de nem zárkóztak el mások támogatásától sem. Ugyanakkor szűkítették azokat a társadalmi, hitéleti kapcsolataikat, amelyek túlterjedtek a vármegyén, s ezzel is a pénzbeli takarékosság volt a céljuk.⁵³ Növekedett az olyan vallásos estjeik, délutánjaik száma, amelyeken támogatást kértek a résztvevőktől. Ezekre a megye több evangélikus lelkészi hivatalához is küldtek levelet – részvételre kérve őket.⁵⁴ Készségesen támogatták az Országos Gyermekvédő Liga Gyermeknapját, amelynek bevételéből a farkasgyepűi dr. Vass József üdülőtelepen helyeznek el rászoruló, beteg gyermekeket négy hétre.⁵⁵

A május 27-i közgyűlésükön két fő téma volt: vallásos akcióik, hitéleti tevékenységük és karitatív munkájuk. Ez utóbbi során számos személyes jótékonysági feladatot vállaltak el. Ugyanakkor szembesülniük kellett a nehézségekkel is: „*Az első felbuzdulásban hinni sem mertük volna, hogy mennyi akadály, szélvész, vihar éri és mennyi szirtbe ütközik a mi kis hajónk. ...A meg nem értés küzdelme a mai napig is tart. (...) ... az egyesület mindig ott járt és tett, segített, ahová senki sem ment, a szegények konyháiba, a kórházban szenvedő hittestvéreinkhez. ...három év alatt mintegy 248 beteget látogattunk meg.*”⁵⁶

Szeptember 1-jén részt vettek Komjáthy László ny. polgármester temetésén, aki augusztus 30-án hunyt el. Szeptembertől kilenc egyesületi tag vállalta, hogy egy első osztályos tanulónak, akinek az édesanyja a győri szeretetházban van elhelyezve, minden nap biztosítják az ebédet. A kimutatást megküldték Gálos Gyula ev. igazgató tanítónak, hogy minden nap a kimutatásban rögzített lakáscímre irányítsák.⁵⁷ Továbbra is több iraton olvasható: Igénybe nem vétetett. (Fizetős konferenciákra szóló meghívások, lap- és könyvelőfizetések, hangversenyek stb.)

A polgármester, Berky Miklós kérésére összeírták azokat a szegényeket (21 főt, illetve családot), akiket a Leányegyesület eddig is támogatott, s továbbiakban a város által megindítandó nyomorenyhítő akció támogatására javasolnak. (Foglalkozásukat, családi állapotukat, a Megjegyzés-rovatban pedig különleges helyzetüket rögzítették.)⁵⁸ A városban közel ötszáz olyan személyt írtak össze, akiket segélyezésre javasoltak.⁵⁹

Az 1930. évi Feljegyzésükben, amelyben az év alatti tevékenységüket sorolták fel, 114 tétel szerepel. (Ez igen intenzív munkáról tanúskodik.) Könyvtáruk 17 kötettel gyarapodott, a meglátogatott kórházi betegek száma 87, az elküldött postai anyaguk 290 darab volt. A hagyományos vallásos kötelezettségek (istentisztelet, úrvacsora stb.) mellett 1 vallásos estet, 2 választmányi ülést, 1 évi rendes közgyűlést és 2 teadélután tartottak. A felsorolásban számos hivatalos és nem hivatalos személyes találkozásra is utalnak. A január 15-i bejegyzésben olvasható, hogy „*Egyesületünk örömmel vette tudomásul ev. férfi ifjúságunk tömörülését és szervezkedését, akik minden szerdán este 8-tól összejönnek az iskolában... Ifjúsági vezetőjük Tóth Lajos posta műszaki tisztviselő.*”⁶⁰ A december 17-i választmányi ülésükről a Veszprémvármegye a következőt közölte: „*Örömmel vették tudomásul azt a bejelentést, hogy a VELE frontharcosként állt be a városi nyomorenyhítő akció szolgálatába. Majd tárgyalták a karácsonyi lelki és belmissziói szeretetmunkájuk programját. Végül elhatározták, hogy újév után néhány vasárnapon át bibliai, történelmi, földrajzi és irodalmi vetítettképes (!) délutánokat fognak rendezni az ev. iskolában.*”⁶¹ Az egyesület visszafogott működését jelzi, hogy az év végi összefoglalójukban mindössze 27 tevékenységbemegjegyzés olvasható. Tagjaik száma 30 volt. Könyvgyarapodásuk 46, a látogatott betegek száma 92, az iktatott iratok folyószá-

ma 61, elküldött postai dokumentumok 233. 3 műsoros teadélután, 1 válaszmányi ülést és 1 közgyűlést tartottak.⁶²

Több vásárlási ajánlaton továbbra is azt a mondatot írta rá az elnök asszony, hogy „... jelenleg nem vétetett igénybe” (pénzhiány miatt).

1932-ben és az ezt követő években folytatódtak a vallásos programok, s több lett a kulturális elfoglaltságuk, valamint nőtt a teadélutánok száma is. Többnyire olyan költségkímélő programokat szerveztek, amelyeken az önaktivitásnak volt szerepe. A teadélutánokon a korábbiaktól eltérően megnőtt az irodalmi stb. programok, előadások, szavalatok száma, játszottak színműveket és jelentős időt fordítottak társasjátékokra. Kitéüntetett figyelmet fordítottak március 15.-e és más nemzeti ünnepek méltó megrendezésére. Ez utóbbiakra neves felnőtt (többször civil tanár) előadókat hívtak meg. Templomuk harangalapja javára Fűzfőgyártelepen és Szentkirályszabadján, majd Devecserben tartottak műsoros estet.

Az egyesület működésében jelentős változás volt az, hogy a június 13-i közgyűlésen – többek között az egyesületet ért méltatlan bírálatok és a megnehezedő körülmények miatt –, Gömör Károlyné hat évi munkája után lemondott az elnöki tisztségről. Ennek okairól a Veszprémvármegye így írt: „*Gömör Károlyné elnök emelkedett szellemű megnyitójában megemlékezett az egyesület dicséretes célkitűzéseiről, amik azonban napjainkban természetesen éppúgy a súlyos viszonyok emelte akadályokba ütköznek, mint minden más nemes törekvés... Mesterházy Mária titkári jelentéséből ugyanezekből s az általános emberi szeretetlenség miatt a keserűség hangja csendült ki... (...) A közismerten rendkívül agilis, ambiciózus elnöknőnek idegrendszerét megrendítette az a lelkes, kitartó küzdelem, amit egyesülete érdekében a mai nehéz viszonyok között folytatott...*” Vele együtt a teljes vezetőség lemondott tisztségéről.⁶³

1933-ban az egyesület helyzete azzal a polgármesteri leirattal kapcsolatban nehezedett meg, amelyben arról írt, hogy a törvényes rendelkezések szerint nyilvános teaesti stb. árverés és rendezvény csak korlátozott személyi részvétellel tartható. Pl. a teaestek bevételei után is vigalmi adót kell fizetni. Lazult az adminisztrációs munka is: az iratok iktatás nélküliek, külzetükön nincsenek megjegyzések, s többnyire nem követhetők a beérkezett levelekre adott válaszok. Valószínű, hogy átmenetileg nem volt elnök, ezért a beérkezett levelek megszólítása az Igentisztelt Elnökség! volt. Kimenő levél alig néhány található az éves iratsomóban.

Június 15-én uzsonnai összejövetelt tartottak a tagok felajánlásával. (14 tortafelajánlás érkezett!) Szeptember 18-i levelében Mesterházy Mária – megváltozott családi körülményei miatt: férjhez megy –, lemondott a titkári funkciójáról. Az első olyan levél, amelyen az új elnök, Nőthig Györgyike neve szerepel, június 6-i levél a Bethlen Gábor Szövetség ügyvezető társelnökétől.

November 27-én tartottak közgyűlést.⁶⁴ Az elmaradt adminisztráció miatt alig követhető az egyesület tevékenysége.

1934. május 6-án közreműködtek az Országos Gyermekvédő Liga Veszprémben rendezett gyermeknapi gyűjtésében, amelyért Koszoru Imre, a fakasgyepűi üdülő és erdei iskola gondnoka levélben írt köszönő sorokat.⁶⁵ Április 15-én teadélután tartottak, amelynek a gyűjtőíve az éves iratcsomóban van. (Ebben is többnyire torta és sütemény a felajánlás.) Április 29-én közgyűlést tartottak, amelyben az 1933. évről számoltak be és vázolták az 1934. évre tervezett programokat.⁶⁶

1935-ben március 17-én tartottak közgyűlést.⁶⁷ Az ez évi tevékenységükről egy cím és dátum nélküli két oldalas, ceruzával írott szöveg tudósít. Első mondata: „Beszámolva az 1935 munkájáról, sajnos megint nem sok mondanivalónk van.” Ebben kisebb munkákról adtak számot: felügyeltek a népkonyhánál, december 8-án teaestet tartottak, feldíszítették az iskolás gyerekek karácsonyfáját. A könyvtáruk három könyvvel gyarapodott. Rosos Károly polgármester⁶⁸ több levélben is arra kérte az egyesületet, hogy segítsék a gyűjtést a város szegényei számára. E munkáról nincs dokumentum.

1936 szeptemberének az elnök körlevélben tudatta, hogy megkezdik a heti összejöveteleket, amelyeket minden vasárnap fél 4-kor kezdenek az evangélikus iskolában.⁶⁹

1937-ben 21 összejövetelt tartottak. A tagok száma 18 volt. Egy teaestet tartottak. Vallásos estet nem szerveztek.⁷⁰ Ebben annak is szerepe volt, hogy a város társadalma széles rétegei egyre inkább elszegényedtek, s csak egy szűk elit réteg tudta fenntartani a korábbi jó életkörülményeit. A szétszakadt helyi társadalmat egyre inkább nehéz volt összefogni olyan célokért, amelyek az együttműködés erősítésére irányultak. Továbbra is napirenden volt a szegények segítése a felnőttek és a gyermekek körében is.⁷¹

Az év iratai között egyetlen kimenő levél sem található, viszont számos meghívót kaptak, amelyekre nem válaszoltak. Több tag írásban jelentette be kilépését az egyesületből. A polgármester többször (több éven át) felszólította az egyesületet, hogy küldjék meg a hivatal számára a zárszámadásukat.

1938-ban az irattárban csak beérkezett levelek, többnyire meghívók találhatóak. A választ igénylőkre sem reagáltak. Elküldött levél nem található. Az éves beszámoló ceruzával írott, cím, dátum és aláírás nélküli. Jelentős önkritikát tartalmaz a szöveg: „És mint minden évben, úgy most is azt kell mondani, hogy amit elvégeztünk, alig több a semminél.” Ezúttal is részt vettek a népkonyha felügyeletében, feldíszítették az iskolások karácsonyfáját. A működés hiányosságaira utalva az indok: „...tekintve a tagok kis számát és azt, hogy a leányok majdnem kivétel nélkül már kenyérkereső munkával vannak elfoglalva., nagyobb, több munkára vállalkozni határos volna a lehetetlennel”. Mindössze december 8-án volt teaest.⁷²

A Leányegyesület tagjai a város Szegények konyháján 1927-ben

A következő évekből 1944-ig alig van néhány, az egyesület által kiadott/készített irat.⁷³ Ezért a működésük nem rekonstruálható. A beérkezett levelek, felhívások, kérések, ajánlások iktatás nélküliek, ezeket elintézésére vonatkozó egyesületi kommentárral nem látták el.

1945. augusztus 21-én Gömör Károlyné és Hering János lelkész Veszprém polgármestere felszólítására tájékoztató levelet küldött az egyesületről. „*Célja. az iskolai kötelezettség alól felszabadult lányok szellemi és értelmi nevelése, az egyház, a haza iránti kötelezettségek, a felebaráti szeretet gyakorlása. (...) Vagyona nincs. (...) Az egyesület működésében az alapszabályokban lefektetett céltől el nem tért, soha semmiféle politikai vagy népellenes ténykedést nem fejt ki.*”⁷⁴

1944 tavaszán újra Gömör Károlyné vette át az egyesület vezetését. Az iktatókönyvbe ezt írta: „*1932. június 1–1944. május 6-ig az iktatókönyv nem volt vezetve. Veszprém 1944. május 6.....átadó (nincs aláírás) Gömör Károlyné átvevő.*”⁷⁵ Újra élénkké vált az egyesületi élet, főképpen az elnöknő aktivitása által. Ez először a szervezőmunkában, a levelezésben, a megváltozott politikai viszonyok közepette a kapcsolatok építésében, majd az egyesület megtartott programjaiban nyilvánult meg. „*Örömmre szolgált, hogy végre hírt hallottam, amiért különösen hálás vagyok...*” – írta Gömör Károlyné Hevesi Ödön Budapestről, aki ottani evangélikus tisztségviselő volt.⁷⁶ 1946 júniusában Gömör Károlyné tagja lett Veszprémvármegye Szabadművelődési Tanácsának.⁷⁷ Novemberben azt kérte a polgármestertől,

hogy az elemi iskola gyermekei karácsonyi uzsonnájához adományozzon cukrot. A polgármester 1 kg-ot utalt ki.⁷⁸

Ettől az évtől az elnöknő és az egyesület egykori, valamint akkori tagjai között igen élénk levelezés folyt – ez is jelzi a megújulást. Intenzívvé vált a levélkapcsolat a város és a megye számos szervezetével, intézményével. Az elnöknőt egyre gyakrabban hívták különböző hivatalos fórumokon történő részvételre.

1947. január 14-én a vármegye szociális felügyelője azt kérte, hogy a hadifoglyok, kórházak és a tüdőbetegek számára szervezett adománygyűjtéshez nyújtson segítséget, vegyen részt a vármegyei gyűjtési bizottság ülésén.⁷⁹ Május 10-én hangversennyel egybe kötött ünnepélyt tartottak az alapítás 20. évfordulója alkalmából. Gömörnyének több egykori egyesületi tag írt köszönő és jókívánságokat tartalmazó levelet, s többen személyesen is részt vettek az ünnepségen. Az Igehirdetést és az előadást Halász Béla kapolcsi lelkész tartotta.⁸⁰

Gömörnyé november 28-án azt kérte a pápai Benedek Sándor teológiai igazgatótól, hogy a Gömör vármegyéből Márkóra telepített magyar evangélikus családok gyerekei számára (7 fő) biztosítson cipősegélyt.

Ettől az évtől már jelentős belügyminisztériumi nyomás érte az egyházi szervezeteket. A Belügyminisztérium felülvizsgálta a Leányegyesület működését azzal, hogy 3 napon belül (!) adatokat szolgáltatassanak. Ez az egyesület vezetőinek adataira és a taglétszámra vonatkozott. Ekkor az egyesület tisztségviselői a következők voltak: Gömör Károlyné elnök, háztartásbeli; Benkő Margit alelnök, tüdőgondozói tisztségviselő; Farkas Márta titkár, tisztségviselő, Pannónia Áramszolgáltató Rt.; Szabó Ida jegyző, tisztségviselő, Pannónia Áramszolgáltató Rt.; Kerecsényi Márta pénztáros, háztartásbeli; Pintér Gizella könyvtáros, háztartásbeli; Papp Irén pénztári ellenőr, tisztségviselő az állami erdőfelügyelőségnél. A létszám 46 fő volt. Az egyesület székhelyként az elnöknő lakáscímét (Rákóczi tér 14.) adták meg.⁸¹

Az egyesület december 14-én a helyi evangélikus gyülekezet férfi és leány ifjúsága számára vallásos konferenciát tartott, amelyen környékbeli települések fiataljai is részt vettek.

1948 márciusában az elnöknő a városi tisztiorvos felhívására küldött tájékoztatást az általa tapasztalt egészségügyi problémákról és az egyesület karitatív akcióiról.⁸² Újra megválasztották a szabadművelődési tanács tagjának és meghívták a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége veszprémi szervezete vezetőségi ülésére. Az egyesület több tagja részt vett a Siófokon rendezett evangélikus konferencián, ő pedig a sárvári ifjúsági találkozóra jelentkezett be. 12 lány vett részt a fonyód-bélatelepi ifjúsági konferencián, ketten pedig a vezetőin. Október 30–31-én hitéleti programon vettek részt, amelyre 38 lány kapott meghívást.⁸³ Elvállalták több lap- és könyvkiadó vallási témájú kiadványai terjesztését. December 28-án szeretetvendégséggel egybe kapcsolt gyermek karácsonyi ünnepet tartottak a már államosított egy-

kori iskolájukban. Felelevenítették azt a régi hagyományt, hogy a férjhez menő lányokat külön levélben köszöntötték és ajándékkal díszes Bibliát adtak számukra.

1948 végén már az Államvédelmi Hatóság veszprémi kirendeltségének kellett szöveges tájékoztatást adni az egyesület működéséről. (Az egyesület adatai, vagyona, pénzkészlete, iratai, 1945 előtti működésük, vezetői, tagjai, tevékenysége.)⁸⁴

1949. január 4-én részt vettek lelkészüik, Hering János esperessé választásán és hivatalába történő beiktatásán. Az ez évi munkájukról Gömöryné az 1950. január 29-én tartott VELE közgyűlésen számolt be. Három részben (kisebb gyermekek, nagyobbak és serdülők számára) tartottak vasárnapi iskolát. Az ádventi időszakban vallásos esten tartottak beszámolót a konferenciákról, a bibliakör bevonásával karácsonyi ünnepet rendeztek. Beszámolt a saját konferencia-részvételeiről is.⁸⁵

Az egyesület pénztárkönyvébe 1950. április 30-i dátummal jegyezték be az utolsó tranzakciót. (A gyermek bibliakör számára füzetek és írószerek.) Gömörny Károlyné a pénztárkönyvet szabályszerűen lezárta, s ezt írta a 12. lap aljára: „Lezárattott a Belügyminisztérium 1950. ápr. 11-én kelt 56–39–269/1 sz. – az egyesületet feloszlato – rendeletével kapcsolatban. (Veszprém város polgármester 5631–15/2–1950 sz.) Veszprém, 1950. május 13. Gömörny Károlyné”⁸⁶

Ezt a bejegyzést valószínűen e nap délutánján írta, mert délelőttre idézést kapott a polgármestertől: „Idézés. Felhívom Gömöri (!) Károlyné veszprémi Rákóczi tér ...sz. lakost, hogy a városházán I. emelet 32. sz. szobában egyesületi ügyben 1950. évi május hó 13. napján d.e. 9 órakor különbeni jogkövetkezmények terhe mellett jelenjék meg. Veszprém, 1950. évi május hó 8. napján. A kiadmány hitelül (olvashatatlan aláírás) /és/ Czibók s.k. polgármester. /Bélyegző:/ Veszprém Megyei Város polgármestere”⁸⁷

* * *

Az egyesület működése 1950-ben jogilag befejeződött, azonban Gömörnyé lakásán még éveken át folyt az evangélikus lányok vallásos nevelése, amely egyre inkább civil tartalommal telítődött meg. A város egykori vallásos és civil közéleti szerveződései megszűntek, s helyüket átvették az új társadalmi rend által megszabott kereteken belüli gyermek- és ifjúsági szervezetek.

MELLÉKLET

Gömöry Károlyné köszöntő beszéde a V.E.L.E. I. közgyűlésén

1928. november 18-án.

*Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.
Ámen.*

Igen tisztelt közgyűlés!

Közállapotaink, s ezeknek megfelelőleg magánviszonyaink csaknem kétségbe ejtők. A felvilágosodás századában értelmileg haladtunk ugyan, de a felfogások és érzelmek anarchiája uralkodik mindenütt. Lényegest a lényegteltől, a szentet a profántól, a józanul lehetséges jót, mely a további haladás lépcsője lehet, az elérhetetlen utópiától nem tudjuk megkülönböztetni.

A magyarnak örök hibája az is, hogy vagy nincs önbizalma, vagy elbízta magát. Oly holtpontra jutottunk, melyről a kislelkűség fatalizmussal, a kaján káröröm pedig számításal elveszítettnek tekinti a balvégzetének áldozatul esett magyarságot.

A mai helyzet bajain a mai viszonyokhoz alkalmazott s lélektani alapra fektetett társadalmi politikával lehet segíteni. Jövönk elsősorban társadalmunknak erkölcsi alapon való megújulásától függ. Erős a hitem, hogy nincs még minden elveszve. Vigaszunkra szolgálhatnak a Szentírás ama szavai, melyek szerint az Isten meggyógyíthatóan teremté a népeket. Hiszem, hogy nincs minden elveszve. Biztos vagyok abban, hogy e beteg társadalomnak gyógyítására nemzetünknek igen sok eleme vár a célirányos munka és vezetés által. Elérkezett a magunkba szállás ideje, midőn élet-ösztönünknek erőteljesen érvényesülni kell. A haza boldogításának, megmentésének műve a férfiak feladata. Büszkesége azonban történetünknek, hogy nem csak fiai, de leányai is szerették a hazát és kivették részüket a honmentő munkából. A dédanyák honleányi hőstettei szemeink előtt lebegnek, kell, hogy példaként, erősítőleg, nemesítőleg hassanak a mai kor leányaira. Sohasem volt oly nagy szüksége a hazának egészséges erkölcsű munkaképes polgárokra, mint ma.

A nő munkája a honmentésben nem a csatatéren, nem a politikában nyilvánul meg, hanem családi fészkeből kiindulva a szociális társadalmi munka terén. Ezen munka teljesítésére vannak hivatva a nőegyesületek olyformán, hogy azoknak minden tagja a hit által megtisztult, a vallásosság által nemesített lelkiüettel segítsen ott,

ahol lehet a nyomorgókon, árvákon és elhagyottakon, s önnevelés által fejlesszék a nemzet kulturális fejlődését. Az ésszerű, hű kötelességteljesítés által mindenki mester lehet.

A boldogságnak első feltétele nem a nyers hatalom, nem a felhalmozott kincs, nem a hírnév és a hiú dicsőség, hanem az emberi erő legfőbb forrása a tiszta erkölcs, józan okosság, ennek nyomán a szubjektív érzések minél teljesebb harmóniája.

Az egyesületek vezetőinek feladata az, hogy segítse az általános emberi haladás érdekében a nemzet haladását azáltal, hogy minden tagját nemzeti tudatosságra emel, és a közös munkában való részvételre képessé, azaz késszé tegyen.

Ezért gondolunk ma sokat a nevelésre, mert tudjuk, csak az a cselekvés gyökeres, amely megfontolt előrelátásból fakad, s amelyik nem a baj kitörését gátolja meg, nem is a tüneteit gyógyítja, hanem forrást igyekszik eltüntetni. Ha azt akarjuk, hogy éljen a nemzet, életkérdés, hogy a feladatunkat tudatosan teljesítsük. Rá kell vezetnünk mindenkit arra, hogy a közjó munkálását a magunk java követeli, mert hiszen a közért hozott áldozat sokszorozva száll vissza ránk és utódainkra, és mert a közért való munka meglegedést, belső csendet teremt és erősíti minden komoly munka főfeltételét, az önbecsületet. Becsüljünk meg másokat, de magunkat is megbecsültessek, sőt elsősorban nekünk kell megbecsülnünk magunkat, lelkünket, gondolatvilágunkat, s csak azután várhatjuk azt mástól.

Aki így gondolkodik, az megérti másban is az önmaga megbecsültetésére való törekvést, tehát nem bánik másokkal felfuvalkodva, lenézően vagy erőszakosan. Nekünk, vezetőknek, a nevelésünkre bízott tagokat a lelkiismeretes önbírálatra kell nevelnünk, hogy maguk érezzék, mily káros hatású nemcsak környezetükre, de annak egyes tagjai útján szélesebb körre is a maga gögje, kapzsisága, hazug alapon elért sikere és minden fogyatkozása.

A társadalomnak lelkileg erős emberekre van szüksége, kik tisztelik és becsülik embertársukat, szeretettel viseltetnek felebarátaik iránt. Mert a szeretet termeli a humanizmus eszményét önmagunknak és másoknak tisztelete a becsület és a jog ideáljait a helyes célok szolgálatába állított emberi tevékenység a kultúra eszményét alakítja ki. Humanizmus, kultúra és jog azok az erkölcsi ideálok, melyek felé való törekvésben nyilvánul meg az emberi nagyság csak az eszmények kultuszának keretében mutatkozhat.

Merjetez nagyok lenni, ti, kik valami jobbra vagytok meghíva, kik egy szebb jövőnek lehettek urai. Ne nézzétek ölbe tett kézzel, nemtörődomséggel a mai trespdő helyzetet, ne nyugodjatok bele hideg közönnyel az apák gyengesége árán szerzett trianoni ítéletbe! Hófehér lelketek, imádságos hitetek, tántoríthatatlan akaraterőtök röptsenek honleányok az idegen hatalmak sátáni győzelmének kalitkájából. A ti nemesített lelketek, gondolkodástok, viselkedésetek legyen erősítője, biztatója, példája a férfiaknak, hogy bennök is lánggra lobbanjon a hazaszeretet szikrája, s fáklya-

ként vezessen Adria partjára, Erdély bérczeire, a Kárpátok csúcsára, hogy ott leborulva imára kulcsolt kézzel mondhassuk el fohászként a Mindenhatónak: Isten, áldd meg a magyart!

A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület alapszabálya

(Részletek)

I. rész.

Általános rendelkezések

1. szakasz.

Az egyesület címe, rövid jelzése, jelmondata, jelvénye, pecsétje, székhelye, működési területe, hivatalos helyisége, hivatalos nyelve.

1. Az egyesület teljes címe: Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület.
2. Az egyesület rövid jelzése: V.E.L.E.
3. Az egyesület jelmondata: Isten mindenek előtt és mindenekben.
4. Az egyesület jelvénye: Aranyszegélyes fehér pajzsban aranyszegélyes fekete kereszt, a kereszt felett aranyszegélyes fekete betűkkel az egyesület rövid jelzése: V.E.L.E.
5. Az egyesület pecsétje (bélyegzője): középen a teljes jelvényrajz, melyet az egyesület teljes címe szegélyez kettős körvonalban, alul középen az alapítás évszáma: 1927.
6. Az egyesület székhelye: Veszprém.
7. Az egyesület működési területe: Dunántúli evangélikus egyházkerület.
8. Az egyesület hivatalos helyisége: A veszprémi evangélikus elemi iskola tanterme.
9. Az egyesület hivatalos nyelve: magyar.

2. szakasz.

Az egyesület célja.

1. Mindenek előtt az Istenhez és a Hithez való teljes ragaszkodás.
2. Az Úr Jézus Krisztus tisztelete, tanításának követése.
3. A felebaráti szeretetnek ápolása.
4. Az evangélikus hitélet kimélyítése, az evangélikus öntudat ébrentartása és fejlesztése.
5. Irgalmasságok cselekedete:

- a) kórházi evangélikus betegek és fogházi evangélikus rabok nyilvántartása, látogatása, lelki és családi ügyeikben eljárás,
 - b) evangélikus betegek és nyomorban lévők felkeresése, vigasztalása, s az egyesület anyagi helyzetéhez mérten esetleges támogatás, pillanatnyi kísé-
gítés,
 - c) elhunyt hittestvérek elhagyott sírjainak gondozása.
6. A Haza és a magyar faj iránti szeretet gyakorlása, fejlesztése és terjesztése.
 7. A keresztyén testvér felekezetekkel az egyetértés és békés megbecsülés útján való haladás.
 8. Az egyház, a nemzet és a társadalom életében megnyilatkozó szükség szerint a jótékonyág gyakorlása.
 9. Végül önképzés, önnevelődés és társas szórakozás.

3. szakasz.

A cél elérését szolgáló eszközök pontos megjelölése.

1. a) Az egyesület tagjai heti összejöveteleiken a kitűzött cél szolgálatában megbeszéléseket tartanak, testvéri szeretetben összeformnak, egymást korra és rangra való tekintet nélkül tisztelik és megbecsülik, közös erővel és akaratral tömörülnek a nemes feladatok elérésére.
- b) Könyvtárt létesítenek, azt gyarapítják és használják.
- c) Önképzés, szavaltatok, zene, ének, felolvasások, vitadélutánok, teastek, közös kirándulások, kisebb műsoros előadások alkotják szórakozásuk módját.
- d) Közös kézimunka délutánokon egymást hasznos magyarázatokkal és tanácsokkal oktatják, támogatják.
2. a) Az adventi és a nagyböjti időszakban hetenként vallásos délutánokat rendeznek.
- b) Azon kívül minden évben nagyobb szabású jótékony célú karácsonyi, farsangi, hazafias vagy egyéb műsoros ünnepeket és kultúresteket rendeznek.

[...]

4. szakasz.

Az egyesületi vagyionra vonatkozó rendelkezések.

3. A jövedelmek felhasználása.
 - a) Adminisztrációs kiadások.
 - b) Az egyesületi élethez szükséges szellemi eszközök (könyv, folyóirat, ének- és zeneművek stb.).

- c) Beruházások.
- d) Szegény sorsú iskolás gyermekek anyagi támogatása.
- e) Szegény sorsú és nyomorban levő családok anyagi támogatása.
- f) Templom-beruházásokhoz (pl. harangbeszerzés, orgonajavítás, templomfestés, oltárterítő stb.) hozzájárulás.
- g) Adományok (átutazóknak, egyesületeknek, szegény- és árvaházaknak stb.).
- h) Karácsonyi szereret-adományokra.
- i) Esetleges alapítványok.
- k) Tartalékalap-gyűjtés.
- l) Egyéb vegyes, rendkívüli és átmeneti kiadások.

II. rész.

A tagokról

5. szakasz.

A tagok osztályozása.

6. szakasz.

A tagok felvételének általános kellékeire vonatkozó rendelkezések és a felvétel módozatainak megjelölése.

7. szakasz.

A tagok jogairól és kötelességeiről.

1. A tagok jogai

- a) Részt vehetnek az egyesületnek Isten, Haza és Egyház szolgálatára irányuló építő és lelket nemesítő munkában.
- b) Részesednek mindama erkölcsi és szellemi eszközök élvezetében, amelyeket az egyesület nekik szeretettel nyújt.
- c) A rendes tagoknak a közgyűlésen szavazati joguk van, választók és választhatók.
- d) A pártoló és tiszteletbeli tagoknak szavazati joguk nincs, nem választók és nem választhatók, azonban az összejöveteleken és közgyűléseken tanácskozási joguk van és indítványokat is tehetnek.

2. A tagok kötelességei:

- a) A tagok kötelessége elsősorban is Istenfélő, vallásos, erkölcsös és hazafias élet.
- b) Az egyesülethez való hűség és ragaszkodás, az egyesület céljának tisztelete, az egyesület jó hírvének védelme és növelése.

- c) A felebaráti és tagtársi szeretet ápolása.
- d) Kötelessége a rendes tagoknak vasár- és ünnepnapokon templomba járni és úrvacsorával élni.
- e) A tagok kötelesek tagdíjait pontosan fizetni, az összejövetelekre és gyűlésekre pontosan eljárni, végül az egyesület elnökségének felkéréseit és udvarias utasításait híven teljesíteni.
- f) Megkívántatik a rendes tagoktól, hogy mindennemű egyesületi ténykedésnél az egyesület jelvényét feltűzzék.

8. szakasz.

A tagság megszűnésének módja.

III. rész.

Az egyesület intéző szerveire vonatkozó rendelkezések.

- 9. szakasz. A közgyűlésről általában.
- 10. szakasz. A közgyűlés határozatképessége.
- 11. szakasz. A közgyűlés tárgyai.
- 12. szakasz. A választmány.
- 13. szakasz. A választmány hatásköre.
- 14. szakasz. A választmányi ülés határozatképessége.
- 15. szakasz. Számvizsgáló bizottság.
- 16. szakasz. Az egyesület erkölcsi védelmezői és tekintélyei.
- 17. szakasz. Az egyesület adminisztratív tisztségviselői.

IV. rész.

Vegyes rendelkezések.

- 18. szakasz. Az egyházhoz való viszonyról.
- 19. szakasz. Alapszabály módosítás, feloszlás és vagyon hova fordítására irányuló határozatok.
- 20. szakasz. Hivatalos záradék.
(Jóváhagyások)

A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület naplója

A napló két részből áll, két időtartomány történéseit rögzíti: 1927. március 22-től (az alapítástól) december 31-ig (153 oldal) és 1928. január 1-től december 31-ig (135 oldal). Mindkettő kéziratos több kéz írásával.

A naplóból néhány fontosabb részt emeltünk ki, olyanokat, amelyek rávilágítanak az egyesület sokoldalú tevékenységére. Mindkét naplót az elnök (Gömöry Károlyné) és a titkár (Széll Piroska) aláírása zárja, Az első napló végén a vezetőség tagjai aláírása is szerepel (némelyikük) tisztsége megnevezésével.

(A szövegrészek autentikus közlések: meghagytuk az eredeti, a betűhív írásmódot.)

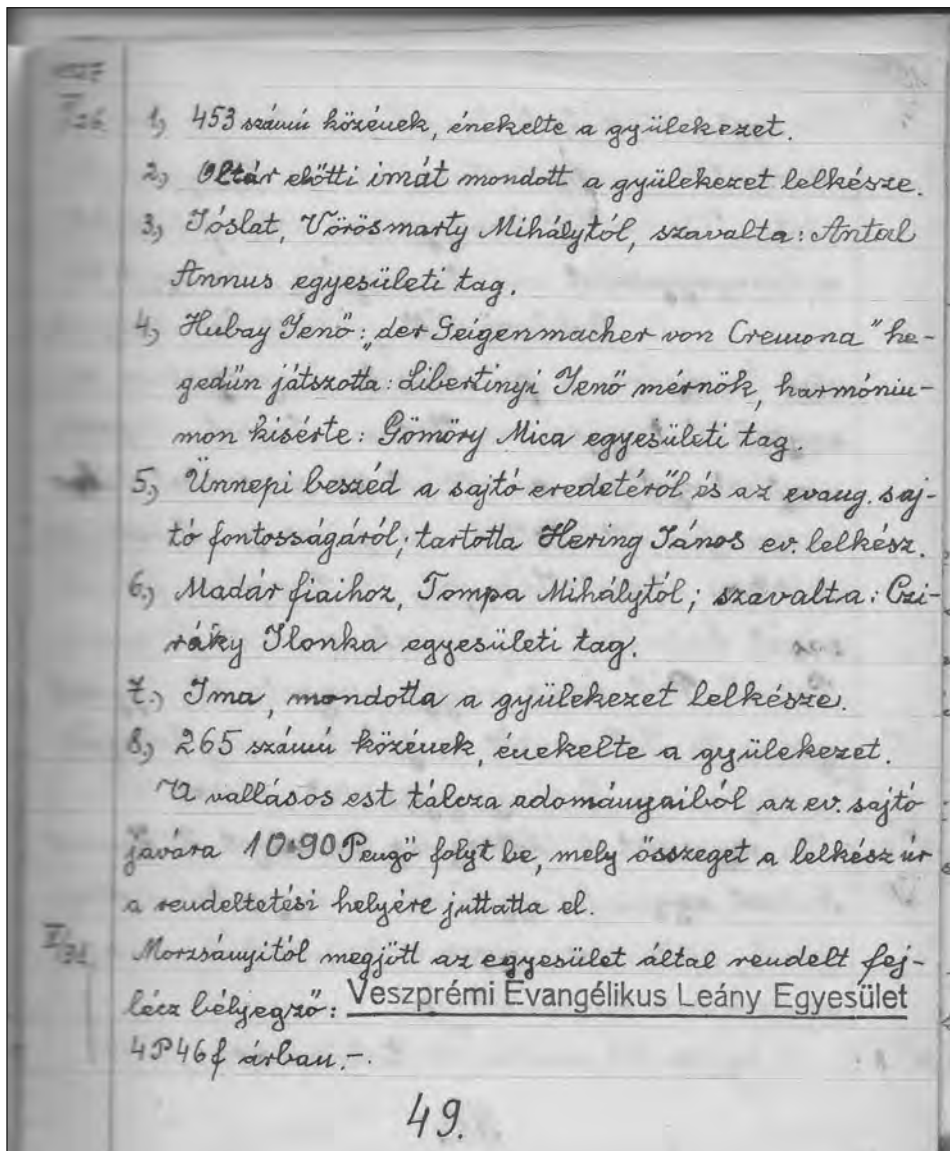
I. füzet (1927. márc., 22.-től 1927. dec. 31-ig) (Részletek)

III.22. Isten mindenek előtt és mindenekben – jelszóval egy nemes eszme kelt szárnyra, mely eszme megvalósításának kivételére Gömöry Károlyné bontott zászlót, amikor egy pár agilisabb evangélikus leányt maga köré gyűjtve előadta indítványát a „Veszprémi evang. leányegyesület” megalakítására vonatkozólag. A lelkes kezdeményező tábor az indítványt magáévá tette, határozatát jegyzőkönyvbe foglalta (:L. az első számú jegyzőkönyvet, mely az eszme alapköve gyanánt tündököl:) s nyomban hozzá is látott az

III.23–25. eszme terjesztéséhez, amikor is házról-házra járva az evangélikus leányokat az eszméhez való csatlakozásra szólította fel. Az előértekezleti jegyzőkönyvbe foglalt indítványt a legnagyobb lelkesedéssel csakhamar harminc aláírás tette magáévá.

III.26. A kezdeményezők küldöttsége megjelent Hering János helybeli ev. lelkesnél, Dr. Zauner Róbert egyházi felügyelőnél, ifj. Matkovich László egyháztanács tagnál és Gálos Gyula ev. tanítónál, akiknél bejelentették elhatározásukat; egyben őket, mint az egyházközség vezetőit az eszme nemes támogatására kérték meg. Az egyházközség nemes vezetői, akiknek az eszme és elhatározás bejelentése váratlan meglepetés volt, tudomásul véve és megértve az alapjegyzőkönyvben foglaltakat, azokhoz a legnagyobb örömmel hozzájárultak. [...] Ugyanakkor az alapjegyzőkönyvet nemes és buzdító szavak kíséretében nagybecsű aláírásaikkal is felékesítették. [...] 4/1927. sz. a. a veszprémi kórház gondnokságához átirat intéztetett az egyesület f. hó 5.-iki határozatáról (:11 lapon:), másolatban megkérített a kórházi gondnokság a belmissziót teljesítő tagok támogatására s esetleges kéréseikre a felvilágosítások kegyes megadására. [...]

IV.3. A mai napon kelt „Veszprémvármegye” című hetilapban jelent meg a

A Napló I. 49. oldala

Leányegyesületre vonatkozó első sajtóközlemény, amely körülménnyel kapcsolatban elhatározott, hogy az újságokban a Leányegyesületre vonatkozó sajtóközlemények kivágva és az egyesület emlékeként egy könyvbe beragasztva, – összegyűjtetnek.

V.1. A „Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület” negyedik nevezetes dátuma (:III.22. IV.7. IV.19. V.1.): volt a mai nap. Ma volt az egyesület ünnepélyes beiktatása és az egyesület tisztikarának és tagjainak ünnepélyes fogadalomtétele... Kint verőfényes, tavaszi nap. Maga a templom teljes virágdíszben.

V.2. Az egyesület elnöke a mai kórházlátogatásnál személyesen is részt vett s tájékozódott az ottani helyzetről. 8 evangélikus beteget találtak jelenleg, akik közül kettő holnap kiszabadul, kettő súlyos beteg. Sajnálattal látta az elnök és társai, hogy egyik része a betegeknek a mosókonyhán keresztül egy pincyszerű odvas kamrában vannak elhelyezve; továbbá tudomást szereztek, hogy az irgalmas nővérek a protestáns betegeket mellőzik. [...]

V.17. Ma megérkezett az egyesület részére megrendelt körbélyegző (:pecsét:), melynek ára 8 P 48 f volt.

VII.17. Ajkacsingervölgy, Úrkút, és Kabhegyi kirándulás napja. [...]...délben és délután Veszprémben, Jutason, az egész Balatonon viharok, zivatarok és felhőszakadás-szerű esőzések voltak, addig Kabhegy felett egész nap kellemes, napsugaras időjárás honolt.

VII.20. Gömör Károlyné elnök... egy hónapi időtartamra csehszlovák területen lakó szüleihez utazik el családjával együtt...

IX.18. Gálos Gyula ev. tanít iskolaigazgatóvá nevezetett ki. [...] ünnepeltetése elmaradt bizonytalan időre, mivel az ünnepelt súlyos beteg lett.

IX.30. Az Első Országos Evangélikus Napra az elnökön kívül 12 egyesületi tag jelentette be részvételét.

X.9. [...] Az iskola terme egy kis műcsarnokká lett átalakítva; olyanná, amilyené a szerény kis egyesület buzgó tagjai a legjobb igyekezetükkel csak teheték. 141 drb kézimunka, festmény, iparművészeti tárgy ízléssel elrendezéssel tanúbizonysággul szolgált, hogy az egyesület tagjai a vallásos élet, a belmissziós munka és szórakozásaik mellett e téren is igyekeznek eredményes célt elérni. A büffé asztal tortákkal, süteményekkel, tormás virsli, tea, bor és sörral felterítve állt a vendégek rendelkezésére. D. e. 11–1-ig és d. u. 3–7-ig igen szép számú vendég tekintette meg a kiállított tárgyakat; [...]

XI.28. Az egyesület elnöke ma reggel Budapestre utazott, ahol a parlamentben felkereste Jánossy Gábor Celldömölk országgyűlési képviselőjét, a szombathelyi ev. egyházközség felügyelőjét s felkérte őt a leányegyesület dec. 10.-iki kulturstjének ünnepi szónokául. Képviselő úr a felkérésnek a legnagyobb készséggel tesz eleget s a magyar lélek újjászületése címen fogja ünnepi előadását megtartani.

XII.17. A hívek és egyesületi tagok szép számban jelentek meg a vallásos esten, melynek jövedelme 12 P volt. Az egyesület elnöksége az összeget a sarvasi ev. árvaháznak küldötte meg karácsonyi szeretetadományként.

A V. E. L. E. első évi munkájának össze-
 natait magában foglaló ezen I.-ső naplófüze-
 tet amidőn lezárjuk, hálatelt szívvel áldjuk
 a Mindenható Istenünket, akinek erőssége
 és védő oltalma volt eredményes munkálko-
 dásunknak vezérlő fonala. Isten mindenek-
 előtt és mindenekben jelszóval haladunk to-
 vább neves célú ösvényünkön s akaratiunk,
 bizalmunk readíthatetlen, mert: Erős vá-
 runk nekünk az Ur Istenn!

Veszprém, 1927 évi december hó 31.-én

Szell Guska
titkár

Scheele Hedvig
főnöklány

Grassalkagda

jezsű
Nóthig Györgyi
Gácsi Mária

Gyöngy Károlyne
elnök

Schakler Lucy
elcsúsz

Bodlari Györgyi
Könyvtáros
Csomay Emma
elcsúsz
Gyöngyosi

A Napló I.-et lezáró aláírások (153. o.)

II. füzet. (1928. jan. 1-től 1928. december 31-ig)
(Részletek)

I.15. Az ev. Nőegylet az orgonaalap javára 5 órai teadélután rendezett a Korona vendéglő kistermében. Ezen a leányegyesület testületileg részt vett elnökének vezetésével...

I.17. Egyesületünknek van egy tagja: Cziráki Ilonka pénztári ellenőr, aki teljesen elhagyatott árva, semmi támasza, jövedelmi forrása nincs. Az egyesület szívéen viseli sorsát s helyzetének enyhítésén már több ízben fáradozott.

III.15. Hazafias ünnep; március 15-ének az emléknapiját ülte ma Csonkamagyarországunk, mely alkalommal templomunkban is ünnepi istentisztelet volt délelőtt 9 órakor, melyen az egyesület tagjai is nagy számban vettek részt. 11 órakor pedig a Petőfi színházban volt városi hazafias ünnepély, ahol Schatzler Lucy alelnök, Széll Piroska titkár és Csomay Irma ellenőr képviselték az egyesületet.

IV.22. Délután az egyesület néhány tagja elnökük vezetésével kisérték a jutasi erdőbe, ahol labdajátékokkal és virágszedéssel töltötték el néhány kellemes órát a tavasz üde hangulatában.

V.23. Petrók Pál géplakatos máma megjelent az egyesület elnökénél és hálás köszönetet mondott az egyesületnek ama f. hó 17.-iki közbenjárásáért, amelyből kifolyólag a jutasi máv műhelyben a holnapi naptól alkalmazást nyert. – Egy igen nehéz sorsban élő ev. leány: Farkas Gizi részére az egyesület a mai napon 35 Pengős kézimunka varrást szerzett.

VI.15. Az egyesület egyik tagja, aki támasz nélkül, nehéz sorsban van, elhelyezkedne irodában, vagy valamely családnál gyermekek mellé. Az egyesület elnöke és Széll Piroska ellenőr tag testvérünk érdekében felkeresték Méltóságos Óvári Ferenc főrendiházi tag urat, aki ígéretet tett, hogy alkalmat fog keresni a leány elhelyezésére. – Ugyanezen ügyben 32/1927. sz. a. az egyesület elnöksége a „Harangszó” szerkesztőségét is megkereste és hirdetés közzétételére kérte fel.

VII.26. Gömörly Károlyné elnök a mai összejevetelen rövid időre búcsúzott egyesületének tagjaitól. Búcsúszavaiban a szülői szeretetről szólt, mely lelki érzés ragadja ki őt is egyesülete köréből egy hónapi időtartamra, amikor is Csehszlovák területen lakó szüleihez utazik el családjával együtt, ahol lelki üdülést és felfrissült munkaerőt gyűjt az egyesület őszi és téli munka programjának az irányításához.

IX.18. Gálos Gyula ev. tanító iskola igazgatóvá neveztetett ki.

IX.30. Az Első Országos Evangélikus Napra az elnökön kívül 12 egyesületi tag jelentette be részvételét.

X.4. [...] Széll Kató az egyesület titkára jelentette be lemondását. Szép szavakkal búcsúzott el eddig viselt tisztségétől. Kifejtette, hogy védőnői tanfolyamra, majd ennek elvégzésével vidéki állásába kénytelen távozni s így az egyesületben mint tit-

kár, intenzív munkát kifejtteni nem tud. Azonban megmarad továbbra is az egyesület tagjának s kedvesen fog visszaemlékezni az abban eddig eltöltött napjaira, és arra az egyesületet létesítő kezdő munkára, melyből többi tisztviselő társa körében ő is kivehette részét.

X.31. Egyesületünk elnöke ma Ajkán volt az ottani nőegylet meghívására, ahol a vallásos esten „A nő hivatása az egyházban” címmel előadást tartott.

XI.20. Egyesületünk elnöksége a kulturest nyomtatott műsorának csatolásával a következő címekhez intézett támogatást kérő sorokat: Dr. Dréhr Imre államtitkár Budapest, Dr. Purgly Pál Nagyesztergár, Boda László Külsővat, Györk Sándor főmérnök Fűzfő. – Komjáthy László polgármester, egyesületünk dísztagja sorok kíséretében 10 P felülfizetést küld elnökségünk kezeihez.

XI.22. Egyesületünknek van egy pártfogoltja: Farkas Gizella, aki 3 éves kis fiával minden támasz nélkül a legnagyobb nélkülözések között, minden fűtőanyag nélkül kétségbeesve tekint a közelgő tél nyomora elé. Elnökségünk nevezett nehéz helyzetén segítő, kieszközölte a kórházban, hogy a vérszegény, elgyengült anyát gyermekével együtt felvegyék betegként, ahol meleg kórteremben, napi eledelének biztonságával tölthette el a tél zordságát. (Ez a megoldás annak volt köszönhető, hogy a kórház nemrég kinevezett igazgató főorvosa, dr. Wallner Emil evangélikus vallású volt, és ezért méltányolta a leányegyesület kérését. – T. J.) Elnökségünk a kulturest propagálására vonatkozó részletes utolsó hírlapi közleményét beküldi a helyi két lap szerkesztőségének műsor és tisztelet páholyjegy csatolásával.

XII.1. Műsorunk az est nívójához teljes kapcsolatban állt [...] Mindenki elégedetten távozott az estről, melynek anyagi sikere is kielégítő volt.

XII.15. Egyesületünk vezetősége az elnök lakásán megbeszélést tartott a karácsonyi szeretetadományok bevásárlása, az adományban részesülők névjegyzékének összeállítása tárgyában. A bevásárlások eszközzésével az elnököt és a pénztárost bízták meg a jelenlévők.

XII.17. Egyesületünk karácsonyi szeretetakciója. Az iskolás gyermekek karácsonyi ünnepélyével kapcsolatban osztotta ki egyesületünk karácsonyi adományait. Mintegy 45 szegénynek osztottunk ki ruha, cipő, tüzelő, élelmiszer, és készpénz adományokat.

XII.31. Egyesületünk elnöksége elhatározza, hogy a napló vezetését a 3.-ik évtől kezdődően beszünteti. (...) Napló helyett 1929. évtől kezdve kronologikus feljegyzéseket vezetünk ezután egyesületi mozzanatainkról és jótékony munkáinkról, s ezen feljegyzés az év utolsó iktató ügy darabja gyanánt irattárunkba helyeztetik el megőrzésüként. Veszprém, 1928 évi december hó 31 én. Széll Piroska titkár Gömörly Károlyné V.E.L.E. elnöke.

IRODALOM, FORRÁSOK

- A Veszprémi Evangélikus Gyülekezet levéltára: Leányegyesület 36., 37., 38., 39. doboz.
A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület Alapszabálya (1928). Gépirat.
A Veszprémi Evangélikus Leány Egyesület Naplója (1927, 1928). Kézírásos.
A veszprémi ev. leányegyesületre vonatkozó sajtóközlemények gyűjteménye (1927–1932). Számozatlan lapok.
CSISZÁR 2009 = Csiszár Miklós (2009): *Veszprém a világválság éveiben 1929–1935*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
CSISZÁR 2010 = Csiszár Miklós (2010): *Válság után – háború előtt. Veszprém az 1930-as évek végén*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Veszprém
CSISZÁR 2011 = Csiszár Miklós (2011): *Veszprém a második világháborúban*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Veszprém.
Evangélikus Élet (1933–1944) c. lap
Fabinyi Tibor (1987): *Az evangélikus egyház*. In: Lendvai Ferenc szerk.: *A magyar protestantizmus 1918–1948*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 128–170.
Görög Ernő (1926): *A veszprémi evangélikus egyházmegye története*. Pápa.
Harangszó (1927–1941) c. lap
Hegyen Épített Város (1928) c. lap
HUSZÁR 2000 = Huszár Pál (2000): *A várpalotai evangélikus, református és római katolikus egyházközösség története 1850 és 1950 között*. Krúdy Gyula Városi Könyvtár, Várpalota.
László T. László (2005): *Egyház és állam Magyarországon 1919–1945*. Szent István Társulat, Bp.
Mirák Katalin (szerk. és jegyz. 2004): *Lámpás az oltár zsámolyán. Kapi Béla püspök feljegyzései életéről és szolgálatáról*. Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium és Kollégium, Sopron.
NAGY 1957 = Nagy László (1957): *A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956*. Veszprém Megyei Könyvtár, Veszprém.
Ottlyk Ernő (1964): *Egyházak a Horthy-korszakban*. Lelkipásztor, 7–8. sz. 428–462.
P. Miklós Tamás (2004): *Gyermek- és serdülőkori gyermekszervezetek I. (A magyar gyermek- és ifjúsági szervezetek, mozgalmak válogatott dokumentumai.)* Zánka.
P. Miklós Tamás (2005): *Gyermek- és serdülőkori szervezetek I. Neveléstörténet, 1–2. sz. 23–48*.
Szalontai Árpád (közl. 2014): *Száraz csontokba élő lelket... Horváth Dezső veszprémi evangélikus lelkész naplója 1883–1913*. Veszprémi Evangélikus Egyházközösség, Veszprém.
VARGA 2000 = Varga Béla (2000): *Veszprém város lexikona*. Varga Béláné, Veszprém.
Veszprémi Evangélikus Egyházközösség. In: *A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon I–II. Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület, 2011. 908–916*.
Veszprémi Hírlap (1927–1944) c. lap
Veszprémvármegye (1927–1944) c. lap
VETŐ 1998 = Vető Béla (1998): *A Veszprémi Evangélikus Gyülekezet és 200 éves templomának története*. Veszprémi Evangélikus Egyházi Alapítvány, Veszprém.

JEGYZETEK

- ¹ LUKÁCS evangéliuma 12:32
- ² A különböző dokumentumokban a Leányegyesület megnevezést kétféleképpen (egybe és külön írva) alkalmazták. A továbbiakban (a nem eredeti szövegeken túl) egybe írjuk.
- ³ A Veszprémi Evangélikus Nőegylet (a továbbiakban: VEN) 1948. január 3-i jegyzőkönyve alapján: „A nőegylet 1893 alakult meg bold. Gyurácz Ferenc püspök egyházhatósági engedélyével. Sajnos, az akkori időből való jegyzőkönyveink elvesztek.” (A jegyzőkönyv aláírás nélküli. Az elnök Csomay Kálmánné volt, akinek az aláírása a január 27-i jegyzőkönyvön olvasható.) A továbbiakban minden másképpen nem hivatkozott dokumentum lelohelye az egyházközség levéltárának leányegyesületi iratanyaga (a továbbiakban: EkL-VELE).
- ⁴ HUSZÁR 2000. 33.
- ⁵ Gömörly Károlyné a Felvidékről, Losoncapátfalváról menekültként itt állást kapott férjével és lányával érkezett Veszprémbe. Budapesten született 1890. július 2-án, háztartásbeli foglalkozású volt. Szülei: Vanek János MÁV tisztviselő és Czingel Mária. Férje pénzügyi számvevőségi főtanácsos volt. A Veszprém Rákóczi utca 14-ben volt a lakásuk. EkL-VELE 49/1947. sz. irat.
- ⁶ Hering János (Komárom, 1888. október 5. – Veszprém, 1970. február 12.) 1919 és 1953 között volt a gyülekezet lelkésze. Számos egyházi tisztséget viselt, 1948 és 1952 között esperesként segítette, irányította a gyülekezeteket. Nagy hatású, eredményesen munkálkodó lelkész volt. Bővebben: VETŐ 1998. 104–106.
- ⁷ Matkovich László (Veszprém, 1884 – ?) író, lapszerkesztő. 1910-ben alapította a Veszprémi Ujság c. szabadelvű lapot, amely 1911-ben egyesült a Veszprémmegyei Ujsággal, ez 1919-ben beolvadt a Veszprémi Hirlapba, amelynek 1920-ig szerkesztője volt, majd 1921-től a Veszprémvármegye felelős szerkesztője (még 1927-ben is). NAGY 1957. 159.: Matkovich László és VARGA 2009. 529. több téves adattal.
- ⁸ Zaunerrel és Gálossal kapcsolatban nem találtunk értékelhető életrajzi adatokat. Zauner Róbertől: 1927. április 24-én (aki pénzügyi titkár), az evangélikus gyülekezet felügyelőjének iktatták be: Veszprémvármegye, 1927. május 1. Felesége ekkor a Nőegylet alelnöke volt.
- ⁹ Allinger János 1951–1952-ben szolgált segédlelkészként Hering János mellett.
- ¹⁰ VETŐ 1998. 54–55.
- ¹¹ Veszprémvármegye, 1927. március 3.
- ¹² Veszprémvármegye, 1927. április 15. és Napló I. 23–24.
- ¹³ Veszprémvármegye, 1927. április 24.
- ¹⁴ Uo. és Veszprémi Hirlap, április 24. és Napló I. 24–26. A jegyzőkönyv irattári száma: 33/1928. X. 1.
- ¹⁵ Veszprémi Hirlap, 1927. december 25.
- ¹⁶ Veszprémvármegye, 1927. december 25.
- ¹⁷ Harangszó, 1928. január 15.
- ¹⁸ Veszprémi Hirlap, 1928. január 22.
- ¹⁹ Napló I. 1927. 151–152.
- ²⁰ helyesen: serge – gyapjú textilanyag
- ²¹ Napló II. 1928. I. 3., I. 4.
- ²² Napló II. 1928. 8.
- ²³ EkL-VELE 34/1928. május 20. és 986. sz. 1928. VI. 30.
- ²⁴ EkL-VELE 46/1928. július 23. és 1553/V/927–28. sz. 1928. július 24.
- ²⁵ Napló II. 1928. I. 21.
- ²⁶ Például Schatzler Lucy alelnökük esküvője alkalmából. EkL-VELE 43/1928. június 25.

- ²⁷ Veszprémvármegye, 1928. december 9. Erről hírt adott a Veszprémi Hírlap, a Harangszó és a Pesti Hírlap.
- ²⁸ EkL-VELE 52/1928. október 9. KÖRMENDY-ÉKES LAJOS (Dég, 1876 – Budapest, 1951.) 1926 és 1931 között volt a vármegye főispánja. Levele: Veszprémvármegye Közigazgatási Bizottsága 1375/kb. 1928. július 10. Gépiratos.
- ²⁹ EkL-VELE 52/1927. 180/1927. november 2.-én az egyházközség elnöksége Zauner Róbert felügyelő és Hering János lelkész aláírásával, az ev. püspökség 240/VIII/927–28. számmal 1927. november 7-én, a belügyminisztérium pedig 187.991/1928. augusztus 3-i dátummal hagyták jóvá.
- ³⁰ EkL-VELE 70/1928. december 10. sz.
- ³¹ EkL-VELE 61/1929. sz. december 31-i záradékkal. Feljegyzések az 1929. év eseményeiről és jótékonyágok gyakorlásáról. 8 oldal, kézírásos táblázattal.
- ³² Az album első két lapja a tagok és támogatóik saját kezű aláírását tartalmazza. Az eredeti képekből több hiányzik, számos személy azonosíthatatlan. A legkésőbbi képek 1955-ből valók. Az album az egyházközség levéltárában van.
- ³³ Feljegyzések..., 1929. 3. A beszámolóból jelentős terjedelmű szöveget közölt a Harangszó 1929. szeptember 8-i száma.
- ³⁴ Harangszó, 1929. október 20. (Előzetes híradás.)
- ³⁵ Feljegyzések..., 1929. 3., augusztus 6.
- ³⁶ A gróf Széchenyi Ferenc (1759–1820) által építtetett kastélyt 1782-ben avatták fel. Az 1870-ben árva és félárva gyermekek számára alapított otthon 1871-ben költözött a kastélyba. 1892-ben Erzsébet királynéről nevezték el.
- ³⁷ Feljegyzések..., 1928. 3., szept. 12.
- ³⁸ Feljegyzések..., 1929. 4., október 3.
- ³⁹ Uo. 5., november 10.
- ⁴⁰ Harangszó, 1929. november 29. (Bár akkor még nem használták erre a hungarikum kifejezést, de lényegében erről volt szó.)
- ⁴¹ Harangszó, 1929. december 25.
- ⁴² Uo. 5., december 31.
- ⁴³ Uo. 6., december 23.
- ⁴⁴ Dr. Wallner Emil (Királyfalva, 1879 – Veszprém, 1972) 1906-tól 1959-ig dolgozott Veszprémben. 1928-ban lett a Veszprém Városi Nyilvános Jellegű Kórház igazgató főorvosa.
- ⁴⁵ EkL-VELE 48/1929. december 23.
- ⁴⁶ Dr. Komjáthy László (Veszprém, 1876 – Veszprém, 1930). Városi rendőrkapitányként választották meg polgármesternek (1911–1930).
- ⁴⁷ Az adomány: 60 öltözet gyermekruha, 60 pár gyermekcipő, 15 munkásruha, 20 pár férfi cipő, 10 pár női cipő, 20 pár bakancs, 80 törölköző.
- ⁴⁸ Lásd a város helyzetére vonatkozóan: CSISZÁR, 2009.
- ⁴⁹ Például Kálmán Istvánné nyomdatulajdonos levélpapírt és noteszt, Angeli György egy cserépvirágot, Fodor Ferenc nyomda- és könyvkereskedő 3 könyvet és 2 csomag levélpapírt, Bokrossy Ferenc 2 üveg kölnit, Wéber János 1 zoknit és 2 zsebkendőt, az Egyházmegyei Könyvnyomda 4 csomag levélpapírt ajánlott fel. EkL-VELE 4/1930. január 26.
- ⁵⁰ Dr. Berky Miklóst (Nagyzécsény, 1891 – ?) 1929. december 24-én választották meg polgármesternek. 1935-től a vármegye alispánja lett.
- ⁵¹ EkL-VELE 13/1930. február 20. A levél dátuma: február 19.
- ⁵² Berky Miklós polgármester és Szokolszky István királyi tanfelügyelő 1930. február 17-i levele. Iktatószám nélkül az EkL-VELE 1930. évi iratcsomójában

- ⁵³ Például nem vettek részt budapesti és más hitfelekezeti konferenciákon, kevesebb támogatást tudtak adni az evangélikus Gyámintézetnek stb. Gömörly Károlyné leveleiben a Leányegyesület anyagi ellehetetlenüléséről olvashatunk. Például a Magyar Keresztyén Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége működéséhez 1930-ban az összes tagegyesület közül a legkevesebb támogatást, 10 P-t adták. (Valamennyi ennél többet, a maximum 50 P volt.)
- ⁵⁴ „Egyesületünk f. hó (április, T.J.) 27-én este 6 órai kezdettel a templomban vallásos estet rendez, melynek persely jövedelme szegényeink segélyezésére lesz fordítva” – írta az elnöknő Pohánka Ödön tési evangélikus lelkésznek. EkL-VELE 29/1930. április 5.
- ⁵⁵ EkL-VELE 32/1930. április 22. A farkasgyepői üdülőtelep (amely később iskolával rendelkező gyermek tüdő-gyógyintézet lett), története még feldolgozatlan. Kutatásával e sorok szerzője foglalkozik.
- ⁵⁶ EkL-VELE 38/1930. Elnöki megnyitó a VELE III. évi közgyűlésén 1930. május 27-én.
- ⁵⁷ EkL-VELE 63/1930. szeptember 17.
- ⁵⁸ EkL-VELE 71-1/1930. október 20. 8-hoz írták, hogy nincs foglalkozása, vagyis munkanélküli. Extrémek: Bors József 80 éves, két fia a harctéren, kettő itthon halt meg; özv. Nyári Józsefné 60 éves, 10 gyermeket nevelt fel, beteg, munkaképtelen; Hadházi János 50 éves özvegy, vak.
- ⁵⁹ EkL-VELE Iktatószám nélküli kimutatás. A segélyezés formái: és/vagy nagy adag élelmiszer, kis adag élelmiszer, ruhanemű, tüzelőanyag, pénzbeli segély.
- ⁶⁰ EkL-VELE 88/1930. december 31. Feljegyzések az 1930. év eseményeiről és jótékonyágok gyakorlásáról. Az egyik jelentős támogatásukat Takácsi község tűzkárosultjainak adták: 198.50 Pengőt. Veszprémvármegye, 1930. június 22.
- ⁶¹ Veszprémvármegye, 1930. december 21.; Harangszó, 1931. január 4.
- ⁶² EkL-VELE 61/1931. december 31. Aláírója Gömörly Károlyné volt (a VELE elnökeként).
- ⁶³ Veszprémvármegye, 1932. június 19. Lemondásának érdekes fejleménye az, hogy ezt követően a helyi lapokban a továbbiakban alig jelent meg 1-2 híradás az egyesületről.
- ⁶⁴ Ennek dokumentumai hiányoznak vagy nem készültek.
- ⁶⁵ Az üdülő 297/1934. május 7-i levele.
- ⁶⁶ Kézírásos, cím nélküli három oldalas irat.
- ⁶⁷ Iktatószám nélküli Meghívó. A közgyűlés dokumentumai nem lelhetők fel.
- ⁶⁸ Rosos Károly (Zirc, 1874. – Szentkirályszabadja, 1951.) 1935 és 1941 között volt Veszprém polgármestere.
- ⁶⁹ Iktatlan kézírásos irat tíz tag aláírásával.
- ⁷⁰ Iktatlan egylapos irat aláírás és dátum nélkül.
- ⁷¹ Részletesen lásd: CSISZÁR 2010.
- ⁷² Egyoldalas, iktatószám nélküli lap.
- ⁷³ A II. világháború alatti városi közállapotot lásd: CSISZÁR 2011.
- ⁷⁴ EkL-VELE 2/1945. iktatószámú levél.
- ⁷⁵ Iktatókönyv. Az ő lemondásától (1932) nem vezették az iktatókönyvet.
- ⁷⁶ EkL-VELE 45/1947. sz. Háromoldalas, tintás kézírásos levél, 1947. X. 19. Egy előző, 1947. augusztus 30-i levelében nyilvánvalóan az egyházak működésének egyre nagyobb mértékű ellehetetlenítése miatt, erre rejtetten utalva, óvatosságot javasolt: „Legyenek óvatosak! Öröködjenek és imádkozzanak, mert a mi ellenségünk mint ordító /prédára éhes/ oroszlán jár szerte, keresvén, kit elnyeljen”
- ⁷⁷ EkL-VELE 6/1946. sz. A szabadművelődési felügyelőség ekkori vezetője, a felkérő levél aláírója Páldy Róbert (1912–1988), akinek számos kapcsolódása volt a megyéhez és Veszprémhez.
- ⁷⁸ EkL-VELE 17/ és 18/1946. november 7 és 13.
- ⁷⁹ EkL-VELE 2/1947. január 14.

- ⁸⁰ Halász Béla (1907–1977) kapolcsi ev. lelkész, az azonos nevű Halász Béla (Budapest, 1939 – Veszprém, 2005) Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatójának édesapja volt. Veszprémben 1953 és 1956 között az evangélikus gyülekezet lelkésze. Levezetésük és az elnöknő előadásának gépiratos szövege: az EkL-VELE 19/1947. számú iratcsomóban. Halász Béla lelkész május 16-án levélben köszönte meg azt, hogy szolgálhatott a leányegyesület ünnepélyén.
- ⁸¹ EkL-VELE 49/1947. december 8.
- ⁸² EkL-VELE 7/1948. március 19. Az új politikai helyzethez történő igazodást jelzi levelének ez a része: „Az egyesület a 3 éves terv építő munkájának lelki és dolgozó szerve óhajt lenni. [...] Isten áldása legyen a 3 éves terv mielőbbi végrehajtásán.”
- ⁸³ EkL-VELE 19/1948. sz. További konferencia-részvételeik: Kőszeg, Várpalota, Öskü, Szilvásvár, Külsővat.
- ⁸⁴ EkL-VELE 22/1948. november 15. Gömöryné óvatosságát jelzi, hogy az irattárat elkallódottnak jelentette, s valószínű, hogy ezért maradhatott meg az utókor kutatói számára.
- ⁸⁵ EkL-VELE 2/1950. január 29.
- ⁸⁶ EkL-VELE irattára: Veszprémi Evang. Leány Egyesület pénztár-könyve 1946. aug. 1-től.
- ⁸⁷ EkL-VELE Veszprém megyei város polgármesterétől 5631–15/2/1950. Czibók István (Sárszentmihály, 1911 – Veszprém, 1998.) 1948–1950 között volt a város polgármestere. Élete végéig közmegebecsülés övezte. A megbeszélésen történekről nincs konkrét információ.

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2015

BÁNDI LÁSZLÓ (szöveg) – ZACHÁR ZSOLT (fotók)

Emlékjel neve: Örmény holocaust kőkereszt

Típusa: Emlékhely

Helye: Veszprém, Kossuth u. és Szent Imre tér sarkán lévő parkban

Felirata: (örmény nyelven is) Örmény Genocídium 1915 Törökország
1988–1990 Azerbajdzsan-Sumgait

Anyaga: Samottos, kereszt motívummal díszített kerámia kb. 2 m magas

Készítő: Szargiszyan Rafael örmény szobrászművész

Felavatás dátuma: 2015. május 8.

Avató: Akopján Nikogosz, a veszprémi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat
elnöke és Brányi Mária alpolgármester

Köszöntőt mondott: Kovács Bálint történész és Serkisián Szeván, az Országos
Örmény Önkormányzat elnöke

Megjegyzés: Törökország Budapesti Nagykövetsége tiltakozott a felállítása miatt és teljes kivizsgálást kért. Napló 2015. május 21. „Úgy véljük, az emlékműveknek a gyűlölet éltetése és az ellentéteken alapuló ellenséges érzület megfogalmazása helyett a barátság talaján kellene állniuk” – áll a török nagykövetség közleményében, amellyel a veszprémi örmény emlékmű felállítására reflektáltak.

Történeti leírás: Az örmény népirtás 100. évfordulójára állították. Kovács Bálint idézte fel a genocídium eseményeit, amikor 1915. április 24-én megsemmisítő határozatot hoztak az Oszmán Birodalomban élő örmény értelmiségiekre. A két évig tartó népirtásnak – amelyet Törökország mind a mai napig tagad – közel kétmillió örmény esett áldozatul. A 100. évfordulóra több városban is keresztet köveket, úgynevezett khackarokat állítanak az örmények, emlékezve múltjukra. Brányi Mária: Magyarország befogadó ország, Veszprém városa befogadó város. A városvezetés figyelemmel kíséri és ahol lehet, támogatja az itt élő kisebbségek tevékenységét. Az örmények városi nemzetiségi önkormányzata aktívan részt vesz a veszprémi kulturális és közéletben, a most avatott emlékmű a harmadik örmény emlékjel lesz a városban. Serkisián Szeván, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke: a kőke-

reszt megszemélyesíti az örménységet. Anyagában rávilágít arra, Örményország tájain minden négyzetméter termőföldért keményen meg kell küzdeni, formájában pedig az örmények erős hitét szimbolizálja a kereszt. (Veszprémi7Nap, 2015. május 15.)

* * *

Emlékjel neve: Alapítási emléktábla

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Dózsa György Általános Iskola Szent István épületében

Készítő: Stumpf János és Stumpf Ferenc kőfaragó mesterek, Veszprém
 Felavatás dátuma: 2015. október 9.

Köszöntőt mondott: Veress József igazgatóhelyettes

Történelmi leírás: A veszprémi Dózsa György Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola elődjének, az 1939-ben épült Szent István Római Katolikus Elemi Népiskola alapítási táblája az 1950-es években megsemmisült. A 75 éves jubileumi rendezvénysorozatban sikerült pótolni a Szent István épület lépcsőfordulójában Veress József igazgatóhelyettes kezdeményezésére. (Napló, 2015. október 9.)

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek XIII. rész

Eltérő életutak: harmincegyes népfelkelő tisztből
ellenforradalmi mártír, illetve csehszlovák miniszterelnök

RAINER PÁL

*„Imponált nekem az a körültekintés és nyugalom
amellyel fiatal kora (cca. 30 éves) daczára is
az ügyeket kezelte s az ellentéteket elsimította...”
(Dobó Jenő főhadnagy, feleségének írt leveléből,
parancsnokáról, Lemberkovics Jenő századosról)*

AZ ALÁBBIKBAN KÉT TELJESEN ELTÉRŐ ÉLETUTAT BEJÁRT 31-es népfelkelő tisztről szeretnék megemlékezni. Egyikük magyar volt és hivatásos tiszt, a másik szlovák és tartalékos tiszt.

Életútjuk megismerése előtt azonban tekintsük át röviden, hogy milyen intézmény volt a népfelkelés vagy népfölkelés (a korszakban mindkét elnevezést egyaránt használták).

A m. kir. Népfelkelést az osztrák–magyar kiegyezést követően, az 1868. évi XLII. törvénycikkkel állították fel. Feladatául általában a cs. kir. közös Hadsereg és a m. kir. Honvédség támogatását tűzték ki, úgymint a hadszíntér előkészítésénél való alkalmazás, az országba betört ellenség nyugtalanítása, az összeköttetések megszakítása vagy helyreállítása, akadályok létesítése, végül küldönc- és a hadicél által követelt egyéb szolgálatok teljesítése. A népfelkelést olyan önkéntesekből kellett megalakítani, akik sem a közös hadsereghez, sem a honvédséghez nem tartoztak. A népfelkelés behívására és szervezésére, az országot közvetlenül fenyegető ellenséges támadás esetén, a király parancsára a honvédelmi miniszternek kellett intézkednie. Egyenruhát nem rendszeresítettek számukra, csak nemzetiszínű karszalagot (karkötőt), felfegyverzésükre vonatkozólag a törvény semminemű rendelkezést nem tartalmazott.

Ez a törvény által csak igen kezdetleges szabályozás és az önkéntességen alapuló szervezet egyáltalában nem volt elégséges egy modern háborúban. Az újjászervezést szolgálta a 1886. évi XX. törvénycikk, amely általánossá tette a népfelkelési kötelezettséget és meghatározta a m. kir. Népfelkelés szervezését, behívását és alkalmazását. Minden férfi 19 és 42 éves kora között népfelkelésköteles volt. A nyugálmányú és szolgálaton kívüli viszonybeli tisztek pedig testi alkalmasságukhoz mérten 60 éves korukig. A népfelkelés két osztályra oszlott. Az I. osztályhoz tartoztak a 19–37 évesek, kivéve azokat, akik a közös hadsereghez, vagy a honvédséghez tartoztak. A II. osztályhoz pedig a 38–42 évesek. A népfelkelést rendszerint csak az ország határain belül lehetett alkalmazni. Kivételes esetekben azonban felhasználható volt a Magyar Szent Korona országainak határain kívül is, de ehhez az országgyűlés utólagos jóváhagyására volt szükség. Az I. osztályt a hadsereg és a honvédség kiegészítésére is igénybe lehetett venni, ha erre a póttartalék nem volt elegendő. Egyébként rendszerint a vár- és helyőrségi szolgálat, hadtápvonalak bitosítása és más hasonló feladatok megoldása hárult volna a népfelkelésre. Ruházata, szolgálati nyelve azonos volt a honvédségével.¹ A törvény nyomán kiépültek a népfelkelés békebeli keretei.

Az 1893. évi XXXVII. törvénycikk némi újabb módosításokat hozott. Ezentúl a legfiatalabb és hadiszolgálatra alkalmas népfelkelőket a hadsereg és a honvédség kiegészítésére használták fel. A 35–42 évesek pedig megmaradtak a népfelkelés keretein belül (I. osztály: 35–37 évesek, II. osztály: 38–42 évesek).

Az 1912-es véderőtörvény tovább pontosította, részletezte a népfelkelés szervezetét. Ám a békevilágban a népfelkelő csapatoknak csak a keretei álltak fel, a csapatok maguk valójában nem léteztek, tényleges alkalmazásukra az I. világháborúig nem került sor.²

A világháború kezdetén a mozgósításkor a népfelkelő gyalogságnak 32 (a területileg megfelelő honvéd gyalogezreddel azonos számú) m. kir. népfelkelő gyalogezrede állt fel. Ezen kívül felállítottak ezredenként 3–3 népfelkelő hadtáp zászlóalj is. Utóbbiakat 9. népfelkelő hadtáp dandárba osztották be.³

A világháború kezdetén a népfelkelők többnyire még a színes békeruházatban (sötétkék táborig sapka és zubbony, világoskék színű, meggyszín zsinórzattal ellátott, vitézkötéses magyar nadrág) vonultak ki a harcra, sőt jócskán akadtak, akiknek egyenruha sem jutott, legfeljebb csak karszalag és/vagy katonasapka. Fegyverzetük jobbára még az egylövetű Werndl puskákból állott. Felszerelésüket kezdetben csak egy kenyérzsák egészítette ki. A népfelkelő alakulatok híján voltak minden modern fegyverzetnek és táborig felszerelésnek (géppuskák, telefon, műszaki felszerelés). Később, a háború előre haladtával igyekeztek a hiányosságokat felszámolni, persze addigra már ezeknek a hiányáért óriási vér- és anyagi áldozatokkal fizettünk.

Mindezek figyelembe vételével csak csodálhatjuk, hogy a világháborúban, ahol a sajátos körülmények folytán esetenként egyáltalában nem lehetett tekintettel lenni

a népfelkelő csapatoknak a békevilágban elképzelt feladataira és ezért sokszor rendszer tábori szolgálatot kellett ellátniuk, a gyengén felszerelt és idősebb, törődöttebb emberekből álló alakulatok gyakran mégis szépen, nyugodtan mondhatjuk, szinte emberfelettien teljesítették hazafias kötelességüket. Tegyük még hozzá, sokszor borzalmas időjárási körülmények (pl. az 1915–1916-os Szerbia elleni hadjárat októbertől januárig tartott), rettenetes útviszonyok közepette (esetleg magas hegységekben, vagy mocsarakban), gyenge ellátás mellett.

Az Albániában harcolt 31-es népfelkelőkre emlékeztet a veszprémi Vörösmarty téri 31-es hősi emlékmű ezredjelvényének „Albánia” felirata. Bár Albánia nem tartozott az I. világháború főhadszínterei közé, az ottani szolgálat cseppet sem volt irigylésre méltó. A függetlenségét több évszázados török uralom után csak 1912-ben visszanyert ország rendkívül szegény lakossága a katonáskodást jószerével megélhetési forrásaként tekintette. Harcias lakosai részben a Központi Hatalmak, részben az Antant oldalán vállaltak fegyveres zsoldos szolgálatot. Nagyobb hadmozdulatok helyett inkább partizán hadviselés, bandaharcok jellemezték az ottani viszonyokat. A rendkívül nehéz utánpótlási körülmények (magas hegyek, gyenge úthálózat), a szélsőséges időjárás (forró nappalok, hideg éjszakák) és a sokszor egészségtelen, mocsaras, maláriás környezet erősen próbára tette az ott szolgáló, többnyire népfelkelő alakulataink katonáinak mindennapjait.

Keszegh Zoltán 31-es tartalékos népfelkelő zászlós, utóbb komáromi városi számvevő, pl. így jellemezte 1918 nyarának albániai viszonyait:

„A hőség szinte kibírhatatlan volt. Csak az árnyékos oldalon lehetett huzamosabb ideig tartózkodni. A déli órákban mindenki bágyadtan hevert. 23 h-kor kezdődött a szunyog invázió. A sok szunyogzűmmögés egy hangos „N” betűbe folyt össze. Mindenki holtra fáradt a csapkodásban, vakaródzásban mert sajnos a szunyoghálóinkat a visszavonulásban eldobáltuk. Éjjel 1 h-kor a szunyogokat fölváltotta a hideg s napkeltéig dideregtünk. Napkelte után negyedórával újra kezdődött a pokoli meleg. (...) Nyári ruhát a zászlóalj egy része csak augusztus 20.-án kapott, de fehérnemű már csak hírből volt ismeretes. A legtöbb ember mezítelen testét csalánszövet fedte.”⁴

Lemberkovics Jenő

A 31/I. (veszprémi) népfelkelő hadtápszászlóalj parancsnoka az I. világháborúban, a szerb, majd az albán harctéren, Lemberkovics Jenő százados volt. Lemberkovics Négyesen, Borsod vármegyében született 1884. november 23-án. A m. kir. Nagyvárad Honvéd Hadapródiskola elvégzése után csapatszolgálatot teljesített. Később a m. kir. Soproni Honvéd Főreáliskolában a matematika és a fizika tanára volt. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság alatt a közismert június 24-ei budapesti ludovikás ellenforradalom egyik szervezője és vezetője lett. Bár a ludovi-

- 1. -

Kedd reggel Zojmeni, 1916 július 4. 329 n.
1916. " 11.

Kedves drága jó anyuó szeretett bácsi feleségem!

Amint látványosan látványom, hogy nagyon este érkeztem meg, Ill máx várt 341 n. leveled. -

Éltem egy kicsit érettebben előttem az eddigi dolgaik, azért az általánossal bővebben leírom. Immin 12-én este körülbelül parancsot kaptam Lemberkovics, hogy márnok menyire Zojmenre menjek el. Valamint kavarok, hogy azonnal jöjtek otthon tényleg, az az levél egy fiatal lánytól írt, de tudtam, hogy ő nem lát megvárakozni vele és nem képe, a dolgot elhatároztam. Ma reggel 4 órákor elindultam, de az út során a délre fordultam. L. - K. után a katonák, az utat a katonák alatt megvárakoztatott a vezényelőkkel minijárt lapin látva kézzel kovácsolással az újjal rendelkezéshez és védelem és neki néhány nap alatt nyugalmat szereztem. De az a menyire a sok fejelemmel nem volt, szabad és az alapjában jóindulatú, de az egyaránt az a katonák körül utam alatt végteleen ravangá vált abban nével az lehelés. Már az utolsó katonák első órában látható volt a katonák hangulata, hogy gyűlölet voltak ezt a vezényelők és a katonák elöljárói szíve megjelent és egyike közöttük a katonák kifejezését az, hogy immin 12. lett a parancsok a katonákban. - Immin 12. az a katonákban az a vezényelők, a menyire fiatal kora (12-30 éves) vezényelők is

- 2. -

az ügyet kezdte és az elöljárókat elönnitől és az elöljárókat orvosi ügyeket. En az első napokban csak panasz gyűjtő voltam, mert kavar, ott lettem az a katonákban volt, de pár nap alatt kezdtem megvárakoztatni a vezényelőkkel a katonákkal, és egyaránt az a katonákban, több egy dolgot azáltalán nem bírt. Egyéppént az első levelemben el is írtam. -

Dobó Jenő 31-es népfőlkelő főhadnagy, zászlóalj segédtsízt feleségéhez írt levelének részlete, zászlóaljparancsnoka, Lemberkovics Jenő százados említésével, jellemzésével. Zojmeni, Albánia, 1916. júl. 4.

(Ágh Magdolna tulajdona, Farkasgyepű)

kásokat a dunai flottilla is támogatta, a fővárosi munkásság és a polgárság tömegeinek remélt csatlakozása elmaradt. A megmozdulást a hatalmon lévők villámgyorsan leverték. A sikertelen ellenforradalmi kísérlet során, az Engels-laktanyában Lemberkovics is a vörösök fogságába került. A fogolyra Weisz Fülöp I. kerületi politikai biztos három revolverlövést adott le, aminek következtében a százados még aznap este meghalt a budapesti Rókus-kórházban.⁵

A Horthy korszakban a fehér ellenforradalom hőseként ünnepelték az agyonlőtt tisztet. A mai veszprémiek között azonban feltehetően már senki sem tudja, hogy hogyan kapcsolódott személye városunkhoz.

Lemberkovics századosról jó jellemzést adott, az Albániában alantasként, zászlóalj segédtsztként szolgált Dobó Jenő (Vác, 1873. december 12. – Farkasgyepű, Veszprém m., 1956. december 23.) erdész, tartalékos népfölkelő főhadnagy feleségéhez írt egyik korabeli levelében:

„Június 19-én este hirtelen parancsot kapott Lemberkovics, hogy másnap menjen Krujára rendet csinálni. Valami zavarok, mozgalmakról jöttek onnan hírek s az ott lévő, igen fiatal tiszt azt jelentette, hogy ő nem tud megbirkózni vele és nem képes a dolgokat ellátni. Másnap 20-án reggel 4 órakor elindultunk ketten Lemberkovicsal lóháton és délre odaértünk. Lemberkovics, ki már a tavaszi két hónap ott tartózkodás alatt megismerkedett a viszonyokkal, mindjárt tapintatos kézzel hozzálátott az ügyek rendezéséhez és sikerült neki néhány nap alatt nyugalmat teremteni. Már talán így amennyire a soha fegyelemhez nem szokott, szabadon és alapjában jóindulatú, de az évszázadok óta tartott török uralom alatt végtelen ravasszá vált albán népnél ez lehetséges. Már odaérkezésünk első óráiban látható volt a lakosság hangulatán, hogy szívesen vették ezt a vállalkozást, és a város előkelőségei siettek megjelenni és őszinte örömüknek kifejezést adni, hogy ismét Lemberkovics lett a parancsoló a városukban. Imponált nekem az a körültekintés és nyugalom amellyel fiatal kora (cca. 30 éves) dacára is az ügyeket kezelte s az ellentéteket elsimította s az elégedetlenséget orvosolni igyekezett. Én az első napokban csak passzív szemlélő voltam, mert tavaszi otlétem alatt más munkaköröm volt, de pár nap alatt kezdtem megismerkedni a viszonyokkal és emberekkel s igyekeztem Lemberkovicsnak kezére járni.”⁶

A magam részéről csatlakozom Dobó Jenő csodálatához, hiszen Lemberkovicsnak – ha csak átmenetileg is – egy olyan, az osztrák–magyar csapatok által fegyverrel elfoglalt és megszállva tartott térségben sikerült normalizálnia a viszonyokat, amely még napjainkban is rendkívül szélsőséges etnikai konfliktusok helyszíne.

Hodža, Milan

A Veszprémi Hírlap egyik 1929-es száma szerint „*Nem adtak vízumot a csehek szeptember 1-ig Győrbe, mert a volt 31. honvédgyalozezred népfőlkelőinek ünnep-ségei programját a pozsonyi Híradó közölte s megírta, hogy ebben az ezredben szolgált Hodzsa Milán volt cseh miniszter, ki azóta teljesen a csehekhez pártolt*”.⁷

Nézzük meg alaposabban, ki is volt a hírlapban említett politikus, s mit tudunk róla.

Milán Hodža a Túróc vármegyei Szucsányban született, 1878. február 1-jén. Iskoláit Besztercebányán, Sopronban, Nagyszebenben végezte. Jogi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten folytatta. Szlavisztikát Budapesten és Bécsben tanult. Jogi doktorátust szerzett, jogásznak készült, de az újságírás és a politizálás hamarosan elcsábította. A *Slovenský denník* (1900–1901 és 1910–1915) és a *Slovenský týždenník* (1903–1914) című szlovák hetilapot alapította és szerkesztette a magyar fővárosban. 1905–1906-ban a köplényi (Kulpin) (Bács-Bodrog vm.) kerület országgyűlési képviselője volt, szlovák nemzeti programmal. 1906-tól a Szlovák Nemzeti Párt alelnöke. 1910-től Ferenc Ferdinánd főherceg, osztrák–magyar trónörökös nemzetiségi bizottságának tagja.

Az I. világháború alatt internálták (1915–1918).

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után, 1918 októberétől a Szlovák Nemzeti Tanács alapítója, az új Csehszlovák Köztársaság megbízottja Budapesten. Miután 1918. december 6-án egy olyan megállapodást írt alá a Szlovák Nemzeti Tanács nevében Magyarországgal, amely szerint a két ország határa nagyjából a magyar–szlovák nyelvhatárt követte volna, a csehszlovák kormány visszarendelte, az általa aláírt szerződés pedig december 23-án érvényét veszítette. Hodža a szlovák politikai erők hatalmát próbálta menteni a cseh túlsúlytól. A megállapodás szerint Hodža a következő területek átadását követelte Bartha Albert⁸ vezérkari alezredes magyar hadügyminisztertől:

Árva, Bars, Liptó, Nyitra, Sáros, Szepes, Trencsén, Turóc, Zólyom vármegyék egészét, Pozsony várost, Pozsony vármegyét a Csallóköz nélkül, Selmecebányát, Hont vármegye Hontnádás–Magasmajtény vonaltól É-ra eső részét, Abaúj-Torna vármegye Sepsi–Nagyida–Hernádsadány vonaltól É-ra eső részét, Kassát, Ung vármegye Kozma–Ungvár vonalától É-ra, s onnan az Abaújszina irányába É-ra húzódó vonaltól K-re eső részét. Nem tartott igényt Komárom és Esztergom vármegyékre, valamint Ipolyságra sem. Ez a határ Salgótarjántól K-re sehol sem érte volna el a későbbi trianoni határt.⁹

A két világháború közti egyik legerősebb csehszlovákiai párt, a Köztársasági (Agrár) Párt egyik alapítója. 1918-tól 1938-ig csehszlovák képviselő. 1919-ben fő intézője a felvidéki földreformnak, amely a szlovák középbirtokos parasztságnak

ugyan kedvező volt, de a nemzetiségiek (magyarok, németek stb.) számára meglehetősen hátrányos. 1921-ben pozsonyi egyetemi tanár, újkori szlovák történelmet adott elő. Államtitkár, 1919–1920-ban unifikációs-, majd 1922–1926 és 1932–1935 között földművelésügyi-, 1926–1929 között közoktatásügyi-, 1935–1936-ban külügyminiszter. Az 1930-as években szorgalmazta a kelet-európai kis államok (Csehszlovákia, Magyarország, Ausztria, Jugoszlávia) föderációját. 1935. november 5-től 1938 őszéig Csehszlovákia miniszterelnöke. Az egyre fenyegetőbb náci fenyegetés árnyékában, 1937–1938-ban többször tárgyalt cseh, osztrák és magyar legitímistákkal is, egy esetleges németellenes összefogás reményében. A Csehszlovákia feldarabolását eredményező müncheni szerződést megelőzően, 1938 szeptemberében lemondott.

A német megszállás elől Franciaországba emigrált, 1939-ben megalapította a Szlovák Nemzeti Tanácsot. Az Eduard Beneš vezette londoni csehszlovák emigráns kormány munkájában nem vett részt. 1941-ben tovább menekült az Amerikai Egyesült Államokba. A floridai Clearwaterben halt meg, 1944. június 27-én.¹⁰

Sajnos egyelőre adatok hiányában nem tudom, hogy hol, mikor és milyen körülmények között szolgálhatott Milán Hodža a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredben. A Herczegh Géza-féle 31-es ezredtörténetben nem szerepel.¹¹ Önkéntesi éveit (1899 táján) nem tölthette ennél az alakulatnál, mert az akkor még nem létezett. Így esetleg a világháborúban (talán a háború elején, 1914–1915-ben?) szolgálhatott a veszprémi honvédeknel vagy népfőlkelnél, bár ennek meg ellene mond azon életrajzi adaléka, hogy a háború alatt (1915–1918) internáltak. Szolgálati viszonyai, körülményei egy esetleges későbbi kutatás tárgyát képezhetik. Az sem zárható ki, hogy téves volt az 1929-es újság értesülés, és valójában soha sem szolgált a 31-eseknél.

FORRÁSOK, IRODALOM

- ÁGH 2014 = ÁGH Magdolna: Üdv az erdésznek. Nagyapánkról és a Bakonyról. Dobó Jenő erdőmérnök életútjának fejezetei. Veszprém, 2014.
- BACHÓ 1930 = BACHÓ László, dezséri (szerk.): A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története. Budapest, 1930.
- BERKÓ 1928 = BERKÓ István (szerk.): A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918. Budapest, 1928.
- GULYÁS–VICZIÁN 1993 = GULYÁS Pál – VICZIÁN János: Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet. Budapest, 1993. 778–780.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfőlkelnél zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- Magyar Nagylexikon 1993–2004 = Magyar Nagylexikon. I–XIX. kötet. Budapest, 1993–2004.
- RADA 1998 = RADA Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945). I. Calgary–Budapest, 1998.

RAVASZ 2000 = RAVASZ István (szerk.): Magyarország az I. világháborúban. Lexikon. Budapest, 2000.

RÉVAI 1911–1935 = Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. I–XXI. kötet. Budapest, 1911–1935.

VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)

JEGYZETEK

¹ Tehát Magyarországon a magyar, Horvátországban a horvát volt a szolgálati nyelv.

² BERKÓ 1928. 234–240. (A népfelkelésről írt fejezet szerzője Csaszakóczy Emil.)

³ BERKÓ 1928. 544–545., 552–554, 560–561. stb.

⁴ HERCZEGH 1936. 347.

⁵ Ismét gyilkosság. VH XXVII. évf. 37. szám (1919. aug. 26.) 3.; RÉVAI 1927. 20:554.; HERCZEGH 1936. 21.; BACHÓ 1930. 696., 697., 700., 705–707., 716., 717., 718., 720., 722., 742., 743., 724. után fényképe; RADA 1998. 158–170.; ÁGH 2014. 39., 46–47.

⁶ ÁGH 2014. 46.

⁷ VH XXXVII. évf. 35. szám (1929. szeptember 1.) 6.

⁸ Bartha Albert, nagyborosnyói (Kolozsvár, 1877. aug. 12. – New York, 1960. dec. 2.) hivatásos katonatiszt.

Ludovika Akadémiát (Budapest) és Hadiakadémiát (Bécs) végzett. A szudáni háborúban (1897–1899) és az orosz–japán háborúban (1904–1905) megfigyelő volt. Az I. világháborúban a Honvédelmi Minisztériumban, majd különböző vezérkari beosztásokban szolgált. 1918. nov. 9.–dec. 12. között a Károlyi-kormány hadügyminisztereként próbálta újrászervezni a felbomlott hadsereget és megszervezni az ország védelmét a Monarchia utódállamaival szemben. A kommunisták nyomására lemondásra kényszerült, a Tanácsköztársaság alatt bebörtönözték. 1921–1925 között Törökországban tagja volt a lausanne-i béke végrehajtását ellenőrző és a török–görög lakosságcserét felügyelő nemzetközi bizottságnak. Hazatérve az Országos Függetlenségi és a Kossuth Párt egyik vezetője. A német megszállás után elmenekült, majd Budapest ostroma alatt hazatért. Ekkor egy bombarepesztől fél szemére megvakult. 1945. februártól a Kisgazdapárt tagja. 1945–1947 között nemzetgyűlési képviselő. 1945. okt.-tól vezérezredes. 1946. aug. 21. – 1947. márc. 14. között honvédelmi miniszter. 1948. dec.-ben emigrált. Haláláig Belgiumban, majd az USA-ban élt. RAVASZ 2000. 59–60.

⁹ RAVASZ 2000. 60.

¹⁰ RÉVAI 1927. 20:384.; 1935. 21:435.; GULYÁS–VICZIÁN 1993. 778–780.; Magyar Nagylexikon 1999. 9: 527.

¹¹ HERCZEGH 1936.

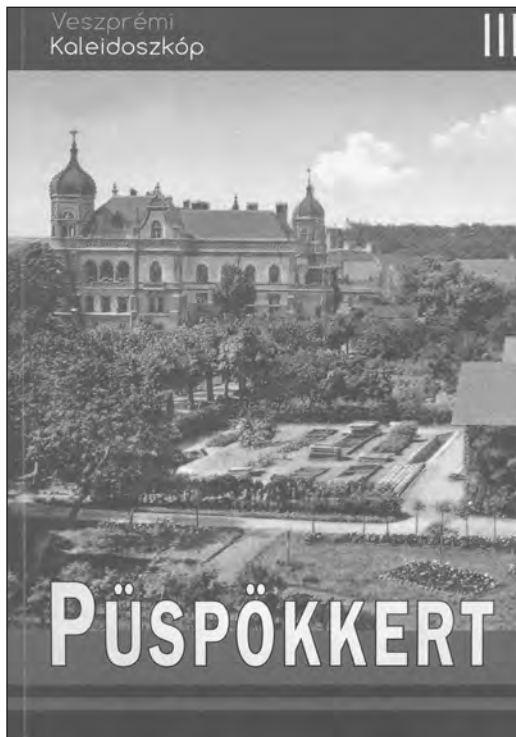
KÖNYVSZEMLE

Püspökkert / írta és szerk. Márkusné Vörös Hajnalka. – Veszprém, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (Veszprémi Kaleidoszkóp 3.) 2015. – 240 p. A Püspökkert Veszprém központi városrészén, a Vásárállás szomszédságában terült el. A park és a mellette kiépített major a 20. század elejére fokozatosan nyílt meg a veszprémiek számára. A Püspökkert a szórakozni vágyó veszprémi polgárok örömeire a város felőli részén fogadta be az ország első vasbeton szerkezetű színházát is. A kertet bezáró városrész az Alsóvárosi temető szomszédságában adott helyt az árva gyerekek megmentésére szolgáló árvaház – a későbbi gyermekkórház – épületének.

Az értékes, tudományos igényű helytörténeti kiadvány hét fejezetben mutatja be a Püspökkert történetét: Belső Püspökkert, Korona Szálló, Színház, Komakút és környéke, Kálvária domb és környéke, Külső Püspökkert, Gyermekmenhely (utóbb Gyermekkórház).

A kert létrehozója a török pusztítások utáni újjáépítések kezdeményezője Padányi Biró Márton veszprémi püspök volt. Padányi városrendezési törekvései a város szakrális központját képező vár és templomainak a középkori városrész – a Kálvária dombon elterülő – Szent Miklós szeggel való összekapcsolására irányultak. A kert főbejárata a Jóságkormányzóság épületének déli kapuja volt. A Püspökkert gyümölcsfák és egzotikus növények termesztésére, megismertetésére és sétaútként egyaránt szolgált. A parkrész eredeti kialakítása a labirintussal, a díszkertet átszelő sétaúttal a 20. század közepéig érintetlen maradt. A Belső Püspökkert környezete az 1860-as évektől állandóan változott.

1860-ra az Angolkisasszonyok Intézete, 1886–1887-ben az egykori Sóház helyén a Megyeháza épülettömbje, 1901-től a Postapalota, majd Hornig Károly püspöksége alatt az új jóságkormányzósági hivatal (a mai megyei könyvtár) épült fel. A Belső Püspökkert északkeleti sarkában állt az ugyancsak a Padányi Biró Márton kezdeményezésén alapján épült Püspöki fogadó, a Korona Szálló elődje. A Korona 1920-ra a város legelőkelőbb vendéglátóhelye, városi és egyesületi rendezvények színhelye lett. A szállóhoz és étteremhez kapcsolódó önálló városi színház 1926-tól hirdette Petőfi Sándor Színházként előadásait. Az egykori jóságkormányzósági hivatal épületével átellenben elterülő – ma Komakút tér – a város pereméhez tartozott. A Komakút tér mesélő háza az egykori Nap Vendéglő, ma színházterem. A Belső- és Külső-Püspökkert között elterülő Kálvária-dombon állt – a ma már csak alapjait őrző – Szent Miklós-templom. A templom körül Padányi püspök megrendelésére kálváriát alakítottak ki. A város jelentős szakrális helye volt a domb; nagy egyházi

ünnepek alkalmával ide vezettek a Székesegyházból a körmenetek. Veszprémben, a királynék városában 1901-ben a Püspökkertben – az egykori főispáni lak előtti impozáns dísztéren – avatták fel Erzsébet királyné mellszobrát.

A Külső-Püspökkert a Kálváriadombtól a gyermekmenhelyig húzódtott. A Püspökkert ezen részén kapott helyet a szérűskert és a veteményeskert. Ezen a területen kaptak lakást a cselédek, a földművesek, továbbá a püspöki gazdaságot irányító gazdatisztek is.

A könyv hét fejezetét végigtanulmányozva megállapítható, hogy a Püspökkert a történelem sodrában minden időben Veszprém kultúrnegyede volt: a 18. és a 19. században, amikor a botanika ismerete az alapműveltség része volt, az egzotikus

növényritkaságokat is reprezentáló díszkert és növényház a művelt városlakók kedvelt sétahelye lett. A két világháború közötti időszakban a díszparkon kívül vendéglők, kaszinó, mozi, színházterem várta a szórakozni vágyó veszprémieket, a bálozókat, a civil szervezetek rendezvényeinek látogatóit. A Püspökkert területén a Laczkó Dezső által alapított múzeum előtti téren működött korcsolyapálya, ugyancsak ebben a városrészben – a Pázmándi utcában állt – a város legkedveltebb bordélyháza is.

1945 után a Püspökkert parkjait áttervezték, épületeit államosították, vagy lebontták. Megváltoztatták a terek, a vendéglők neveit. Így lett például a Megyeháza előtti tér Lenin tér, az egykori Korona szállóból Bakony szálló. A kültéri szobrok közül egy időre eltávolították az Erzsébet-szobrot (helyette Tanácsköztársasági Emlékművet emeltek). Hasonló sorsra jutott Laczkó Dezső szobra is. Lenin 1959-ben kapott szobrot az egykori Püspökkert területén. 1949-től 1961-ig terjedő időszak beruházásai közé tartozott a Nehézvegyipari Egyetem kiépítése az egykori Püspökmajor helyén. (Érdekes megemlíteni, hogy Rott Nándor püspök az 1930-as években a Külső-Püspökkert területére tervezte a nagyszeminárium épületét is.) 1945 után az árvaház épületében gyermekkórház kapott helyet, s kórházi gyermekosztályként funkcionált 1995-ig. 1990 után a szocialista eszmerendszerhez kötődő

utca és térneveket ismét átkeresztelték, az Erzsébet- és a Laczkó-szobrot visszaállították, a Lenin-szobor helyén 2008-tól a közadakozással emelt Bruszniai-emlékmű, Melocco Miklós alkotása áll. Az ezredfordulót követő években az egykori Püspök-kert területén található épületek többségét felújították, a színházkert kőkerítését újjáépítették. Egyedül a Gyermekkórház vár gazdára mintegy 20 év óta. Márkusné, a Veszprémi Kaleidoszkóp című könyvsorozat harmadik kötetében a város mindenkorai kulturális negyedének történetét gazdag kultúrtörténeti, és helytörténeti forrásanyag alapján korabeli képanyag, további térképek, tervrajzok, reklámok stb. segítségével mutatja be. A különös érzékkel válogatott családi fotókat nézegetve, a sétáló emberek öltözködési kultúráját követve megállapíthatja az olvasó, hogy a szabadtéri színházzal és játszóterekkel átalakított kert sétatér jellege az 1950-es, '60-as években is megmaradt.

A szerző szembetűnő törekvése, hogy az olvasó figyelmét lekösse, gondolkodásra, további kutatásra készítse: a fejezetek zárásaként feladatokat is meghatároz, búvárkodásra serkent. A mellékletekben áttekintést kaphatunk a levéltári forrásokról. A gazdag irodalomjegyzéket, képjegyzék-, hely- és névmutató követi.

Márkusné Vörös Hajnalka a „Püspökkert” című újabb várostörténeti értékmentő könyvével mind a helyi közösség, mind a tudományos közgondolkodás számára értékes, befogadható „mélyfúrást” végzett. Ez a könyvsorozat nem hiányozhat a városuk története iránt érdeklődő veszprémiek könyvespolcáról. Veszprém város olvasóközössége várja a Veszprémi Kaleidoszkóp következő kötetét.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

* * *

A Jeruzsálemhegyi Baráti Kör huszonöt éve. / írta és szerk. Horváth Éva – Veszprém, Jeruzsálemhegyi Baráti Kör, 2015. – 137 p. + DVD melléklet. Egy ízig-vérig lokálpatrióta könyvet tartok a kezemben, mely 137 oldalon fogja össze Veszprém város jeruzsálemhegyi városrészének lakóit, hasonló érdeklődési körű embereit. Huszonöt év elkötelezett munkája kellett ahhoz, hogy ez a tartalmas kiadvány megszülethessen. Ez pedig a megyeszékhely kulturális, társadalmi és társasági életében kikerülhetetlen érdemeket szerzett Jeruzsálemhegyi Baráti Kör tevékenységének érdeme.

Mindjárt a kötet elején Porga Gyula, polgármester is erre hívja fel a figyelmet. Köszöntőjében az egykori Veszprémi Jeruzsálemhegyi Petőfi Kör szellemi örököseként számon tartott egyesületet a hagyományok méltó folytatójának tekinti. Dr. Vándorfi Győző, a szervezet alapításának ötletgazdája, első és tiszteletbeli elnöke levelében jó érzéssel gratulál kezdeményezésének gyümölcsöző folytatásá-

hoz. V. dr. Fodor Zsuzsa történeti összefoglalójában, korabeli fényképekkel illusztrálva, részletesen ír az 1949-ben megszüntetett előd, az egykori társaskör céljáról, tagságáról, tisztségviselőiről, alapszabályáról, tevékenységéről, mely szilárd alapot adott a városrész lokálpatrióta hagyományainak. Az elmúlt huszonöt évet röviden bemutató, a „Népgyűléstől az elnökváltáson át napjainkig” tartó szerzői összefoglalóból pedig megtudhatjuk, hogy minden egy iskolai tanévzáróval kezdődött 1990-ben.

Az egyesület hagyományokat megőrző és újakat teremtő törekvéséről bőséggel, mintegy 96 oldalon keresztül tájékozódhatunk a kötetben. A március 15-ei megemlékezések, a nőnap rendezvények, a húsvéti locsolások, majálisok, bállok, a családi és gyerektáborok, nyárbúcsúztatók, a karácsonyi ünnepekre való készülődés stb. az évkörhöz kapcsolódó rendszeres közösség építő, összetartást erősítő eseményei az egyesületnek. A Jeruzsálemhegyi estéket, a parképítést, Endrődi Sándor emlékének ápolását, a jótékonyági akciókat, a térvatást, kőhidavatást, a veszprémi viseletet, a kiállításokat, valamint a városi ünnepeket és elismeréseket bemutató fejezetek mind azt sugallják, hogy lakóhelyük iránti felelős elkötelezettséggel működik a baráti kör. Milyen jó, hogy Nagy Árpádné, Németh Józsefné, Szöllősi Mihályné és Kaposvári János megörökítette a programokat, így a kötet szerzőjének könnyű volt dokumentálni a színes, változatos eseményeket.

Kedves Olvasó! Felhívom szíves figyelmét, hogy kiemelt értéket képvisel a Függelék. Tizenkilenc oldalnyi terjedelemben olyan névjegyzékeket közöl a kötet, melyek a helytörténettel vagy családtörténettel foglalkozó kutatóknak, lokálpatriótáknak minden bizonnyal adattári kincsesbánya lesz. A Jeruzsálemhegyi Baráti Kör megalakulását támogatók, részvételi szándékukat jelzők 1990-ben, a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör tagjai 2015. január 1-jén, az egyesület tisztségviselői és választmányának tagjai 1992-től 2016-ig, emléklappal és plakettel megköszöntött külső segítők és támogatók, a Zászlószegek tulajdonosai 1895-től 1949-ig és 1995 januárjától, elnöki köszönő virágokat átvevők, táborozók, valamint a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör örökre eltávozott tagjainak névjegyzéke egyenként is nagyon értékes információ az utókornak. A múlt kutatói számára hiteles adat lesz a 978 név, a 26 házaspár, a 14 család és a 26 szervezet felsorolása.

Egy DVD melléklet is tartozik a kötethez, amelyben fényképek sokasága és néhány videofelvétel eleveníti fel az emlékeket, történéseket kellemes zenei aláfestéssel.

A könyv küllemre nagyon impozáns: merített papíron, fekete fehér és színes fényképekkel gazdagon illusztrált; az író, szerkesztő és a Nyomdakész nyomda munkáját dicséri. Sokan támogatták e kiadvány megjelenését: Albrecht János üzlettulajdonos, Kész Ferenc, Kész Zoltán vendéglős, dr. Markovszky György, Vass Andrásné, dr. Vándorfi Győző, dr. Vándorfiné Fülöp Mária és Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata. A fotók, újságcikkek digitális feldolgozásért

Szabad Ferencnek, míg a könyv minőségéért Gidai Judit lektori munkájának jár a köszönet.

Mindez az egész nem jöhetett volna létre, ha nincs a két mozgató rugó: Horváth Éva, a kötet szerzője és szerkesztője, valamint Heiter Sándor, a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör elnöke.

Ha valaki, mondjuk 10-20 év múlva helytörténeti szempontból kutatni akarja, (már pedig fogja) Veszprém 20. század végi, 21. század eleji társasági és kulturális életét, akkor ez a kötet kihagyhatatlan dokumentum lesz. Kár, hogy DVD-vel együtt járó, teljes példány egyetlen közgyűjteményben sincsen pillanatnyilag a városban! A megyei könyvtár állományába is csak egy könyv került. Érdemes lenne pótolni ezt a hiányosságot, hogy az utókornak széles körben megőrződhessék e példamutató tevékenységet folytató baráti kör munkássága!

...egy izzig-vérig lokálpatrióta könyvet tartok a kezemben. ... Vegye kezébe Ön is! Érdemes.

SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI

* * *

Jagudits Katalin – Nagy Ibolya Adél: Emlékkönyv. A Veszprémi Királyi Törvényszék története 1872–1945. Veszprém, Veszprémi Törvényszék, 167 p. Bizonyára kevésbé köztudott, hogy Veszprém a magyar igazságszolgáltatás történetében is jelentős szerepet játszott. Ennek eredt nyomába a Veszprémi Törvényszék két fiatal jogásza. A szerzők azt a célt tűzték ki, hogy feltárják a bíróságnak helyt adó épület történetét, majd az önálló veszprémi igazságszolgáltatás létrejöttének történetét, felépítését és működését. Továbbá bemutatják a királyi törvényszék elnökeinek, bírúinak életét, szakmai pályafutását, valamint a közéletben betöltött szerepüket – a teljesség igénye nélkül.

A Törvényszék várbéli épülete, mely szép és értékes történelmi környezetben található, mai formáját több évszázad során nyerte el. A török kiűzés után a mai Tűztoronytól az Aggpapok Házáig terjedő részek protestáns kézen voltak, hiszen a várórség református hitre tért. Ám a katolikus megújulás jegyében a barokk püspökök kiűzték a várból a protestánsokat, még az itt található templomukat és iskolájukat is elvették. Padányi Biró Márton püspök ezeket az ingatlanokat 1753-ban a vármegyének ajándékozta, s a 18. században itt épülhetett fel Veszprém első megyeháza. Részben ennek az épületnek a helyén áll a mai Veszprémi Törvényszék épülete. (Padányi utóda, Koller Ignác volt az utolsó püspök, aki ténylegesen gyakorolta a főispánsággal járó feladatokat. Igaz, Mindszenty József püspök még 1944–1945-ban is használta a „Veszprém Vármegye örökös főispánja” címet.)

A törvényszék helyén 1754. március 31-én kezdődött meg a vármegyeház építé-

se, s a 1763 elejére készült el. Emeletes épület volt, de nagyon szűkre szabott udvarral. Az alatta található börtön pedig olyan egészségtelen volt, hogy a vármegye főorvosának már 1777-ben intézkednie kellett a tarthatatlan állapotok miatt.

A vármegyeház mögötti, ma is látható börtön építése 1847 tavaszán kezdődött. Rövidesen egy ötszintes börtönkomplexum jött létre, melyből az alsó három szint a föld alá került, az udvarra belépő pedig kétszintes épületet láthatott.

A közigazgatástól független önálló királyi törvényszék és királyi járásbíróság Veszprémben 1872-ben jött létre. Az első időkben – mintegy tizenöt éven keresztül – a börtönépület felső szintjén működött. E meglehetősen mostoha körülmények megszüntetése érdekében az illetékesek 1886-ban egy hármassal cserét határoztak el: az igazságügy-minisztérium megvásárolta a várbéli régi vármegyeházát, az új megyeház helyéül pedig a sóház telkét jelölték ki, amely a kincstáré volt, s amiért a József-laktanyát kapta meg a pénzügyminisztérium a vármegyétől. Ezáltal a vármegye „a hatalom ősi tanyáját” – földalatti tömlőceivel és ódon falaival együtt – átengedte a „jog exekutorának”, az igazságszolgáltatásnak. Ám az új törvényszék addig nem vehette át a vármegyeház épületét, amíg az új megyeháza el nem készült. Végül 1888-ban költözhetett be a királyi törvényszék a régi vármegyeháza épületébe. Ott helyezték el az ügyészeket is, és ettől kezdődően majd egy évszázadon keresztül dolgozott egymás mellett az ítélkező- és a vádhatóság. Csakhogy: az igazságügy tulajdonába került épület sürgős felújításra-átalakításra szorult. E nemes feladatot egy 1888. május 23-i versenytárgyalás eredményeként Brenner Lőrincz helybéli jó hírű építőmester kapta, aki, a korabeli sajtó tudósítása szerint, kiváló munkát végzett. És ebből az építkezésből még a rabok is hasznot húztak: közülük kettő az építkezésen szerzett vasdarab segítségével feszítette ki az ablakrácsot, s szökött meg. Az ominózus vasdarabot a köpörláda homokjába rejtették. Ezért a korabeli sajtó, némi iróniával, a rozoga épületet kárhoztatta: „A szökés miatt mulasztás vagy hanyagság vádja senkit nem terhel, ha csak a rozoga épületet meg nem büntetik, mert ez esetben egyedül ő volt a hibás; meg is vizsgálták nyomban s ki is reparálták s így most jó lesz mindaddig, míg – újabb szökés nem történik.”

Az 1800-as évek végén a régi vármegyeház és a börtön egymástól független két épület volt. A 20. század elején lezajlott bővítések eredményeként épült közük összekötő folyosó.

A veszprémi királyi törvényszék épületének kialakítása két jól elkülöníthető fázisban történt. Elsőként a régi vármegyeház épületétől északra eső két telken 1900-ban felépült az ún. északi szárny, melyet közvetlenül a vármegyeház északi falához illesztettek, és egészen a börtön épületéig húzódott hátra. Második lépésként 1905-ben lebontották a régi vármegyeházát, és helyén felépítették – az északi szárnyhoz illő stílusban – a törvényszéki épület másik utcafronti részét. Ez ügyben Csenkey Géza királyi törvényszéki elnök 1905. január 29-én kötött szerződést

Horváth Sándor és Csomay Kálmán veszprémi társvallalkozókkal. Az átadásra 1906 nyarán került sor. Az építmény mögött található börtön felső szintje továbbra is a törvényszék használatában maradt.

Az épületet a második világháború során több bombatalálat érte, súlyosan megromlásodott.

Az önálló igazságszolgáltatási szervezet kialakulásáról szóló fejezetből megtudhatjuk, hogy arra 1869-től kezdődően került sor, a modern közigazgatás kiépítésével egyidejűleg. A kiegyezés után a korszerű bíraskodás kiépítése a törvényhozás elsődleges teendői közé tartozott. Ennek jegyében a független királyi törvényszékek és járásbíróóságok 1872. január 1-jén kezdték meg működésüket. A Veszprémi Királyi Törvényszék alá rendelték a veszprémi, az enyingi, a zirci és a balatonfüredi járásbíróóságokat.

A veszprémi királyi törvényszék kezdetben a budapesti ítélőtáblához tartozott. A másodfokú fórumrendszerben ekkor még csak két tábla működött: Budapesten és Kolozsváron. A decentralizálás jegyében a kormány tizenegy táblát szándékozott felállítani. A táblák székhelyének elnyeréséért megindult a verseny, így Veszprém is csatsorba állt, de törekvése nem járt sikerrel: az áhított rangot régióinkban Győr nyerte el.

A bírói pálya mindennapjairól külön fejezet készült: kik milyen feltételekkel lehettek joggyakornokok és bírák. De olvashatunk itt a bíróság és az ügyészség viszonyának érdekességeiről, a bíróság és az egyház kapcsolatáról, továbbá a joggyakornokok hagyományairól is.

Nagyon érdekes a Veszprémi királyi Törvényszék elnökeinek, bíráinak életútját tárgyaló fejezet. Ebben kiemelt szerepet kapnak a fotók. Csenkey Géza törvényszéki elnök mellszobra például ma is megyei könyvtár (hajdan püspöki jószágkormányozóság) tornyának magasában látható.

A rendkívül tartalmas kötetet gazdag irodalom- és jogszabály-jegyzék egészíti ki.

A szerzők széleskörű kutatómunkát végeztek, többek között az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban, a Laczkó Dezső Múzeumban, a megyei levéltárban, az érseki levéltárban, valamint a törvényszék könyvtárában, melynek számos régi kötete élte túl a történelem viharait. Imponáló a feltárt források mennyisége, illetve nagyszámú hivatkozás. A kötet értékét számos fotó, illetve illusztráció is növeli.

A könyv megjelenését az Országos Bírósági Hivatal „Degré Alajos bírósági történelem és hagyományápolás” pályázata tette lehetővé.

Az igényes nyomdai előkészítés és tipográfia László Erika munkáját dicséri, a végső formába öntés pedig az OOK Press Nyomdáját.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légierők ászai a második világháborúban / írta B. Stenge Csaba – Budapest, Zrínyi Kiadó, 2. átdolgozott, bővített kiadás 2016. – 402 p. „... Istennel a Hazáért éltek és haltak”. „Minden olyan érdeklődőnek ajánlom ezt a könyvet, aki nem háborús meséket, hanem elhivatott, töretlen szorgalommal, áldozatos munkával gyűjtött történelmet akar olvasni.” (vitéz Mátyas János nyugállományú hadnagy, volt magyar királyi hivatásos őrmester ajánlása az első kiadáshoz, Budapest, 2006. május 20.)

A kötet szerzője, B. Stenge Csaba hadtörténész, levéltáros, a témában fellelhető szakkönyvek és memoárok mellett levéltári forrásokra támaszkodva, a könyvben szereplő pilótákról a hozzátartozóik, barátaik és tisztelőik által megőrzött korabeli dokumentumok feldolgozásával mutatja be a magyar királyi honvéd légierők légi harcban legeredményesebb pilótáit. A kötet egyedülálló és hiánypótló kiadvány, mivel a témának historiográfiai előzményei nem voltak, a magyar királyi honvéd légierőkkel kapcsolatos elsődleges források túlnyomó többsége megsemmisült, és politikai okok miatt korábban (szovjet megszállás, kommunizmus) senki sem foglalkozott a források tudományos igényű összegyűjtésével, az életrajzok írásba foglalásával. A szerző két és fél évtizedes kutatómunkájának gyümölcse ez a mű, amely a 2006-ban megjelent kötet második, bővített és átdolgozott kiadása.

A szerző a könyv bevezetőjében célját is megfogalmazza: a méltatlanul elfelejtett, a második világháborúban kiemelkedő teljesítményt nyújtó, 1945 után meghurcolt katonák tetteinek és életútjuknak bemutatása.

Az előszó és a bevezető után a kötet kitér a katonai és repülő fogalmak, meghatározások magyarázatára. Bemutatja a magyar ászokat (az ász kifejezés a legalább öt légi győzelmet arató pilótákra alkalmazott jelző volt) statisztikai adatokkal és egy rövid, átfogó történeti háttér felvázolásával. Ezt követi a magyar repülők által a második világháború során aratott légi győzelmek rövid összefoglalása. A légi győzelmek meghatározásáról, igazolási rendszeréről bővebb szakmai leírást is tartalmaz a kötet, de a magyar vadászpilóták taktikájáról, harceljárásairól is sokat megtudhatunk a légi harcok területén. A kitüntetéseknek is egy külön fejezetet szentel a szerző, amelyben szakmai alapossggal mutatja be azokat a különböző elismeréseket, amelyeket pilóták kaptak.

A kötet bevezetője és a korszak, illetve a téma történeti áttekintése után külön fejezetekbe, kategóriákba gyűjtötte össze a szerző az életrajzokat. A kategóriák a következők: a vadászpilóták ászok 20, 10, 5-9 légi győzelemmel, felderítő ászok, bombázó ász, csatarepülő ász, idegen felségjellel-ász a Luftwaffében, illetve a többiek (azok a vadászpilóták, akik tévesen öt vagy több igazolt légi győzelemmel szerepelnek egyes kiadványokban, illetve akik saját nyilvántartásuk szerint öt légi győzelmet arattak) megnevezéssel.

A mű gerincét a szakmai életrajzok alkotják. Az életrajzokban a pilótát a háború végén elért legmagasabb rendfokozatával tünteti fel, valamint jelzi, ha van vitézi címe, előneve. Minden pilótánál fel vannak tüntetve a légi győzelmek, először az igazoltak, majd zárójelben a nem igazoltak. A szerző megemlíti a pilóta földi célok elleni eredményeit is. Ezután a harci bevetések száma és a magyar királyi honvéd légierőkben repült óraszám következik. Ez az adat nagy jelentőséggel bír, mivel a légi harcok eredményességének egyik fő tényezője a tapasztalat és a rutin volt. A repült óraszámokat és bevetéseket a pilóta repülőcsapatoknál használt beceneve vagy becenevei követik, valamint az azonossági száma. A hadikitüntetések, majd a légi győzelmek jól áttekinthető táblázatos formában vannak megjelenítve. Az adott személy által repült, ismert jelzésű harci repülőgépekről is információt kapunk. A következő fontos rész a repülőgép-vezetők életrajza. A szerző az életrajzok megírásakor törekedett arra, hogy a legeredményesebb pilótákról, a kötelékparancsnokokról, az ász státuszt elértekről, illetve azokról, akik nevéhez különleges teljesítmény fűződik bővebben és hosszabban írjon. A pilóták háború utáni sorsáról, katonai- és repülő-pályafutásukról, illetve meghurcoltatásukról is fontos, eddig nem ismert információkat kapunk.

Az életrajzok közül három olyan kiváló pilótát szeretnék kiemelni, akik szorosan kötődtek Veszprémhez.

Elsőként nemes belényesi Heppes Aladár alezredes életrajzával kezdeném, aki a 101. „Puma” vadászrepülő-ezred egykori kiváló parancsnoka volt. 1904. november 20-án született Aradon. Középiszkolai tanulmányait kitűnő eredménnyel végezte, majd a Ludovika Akadémián 1924–1928 között is végig osztályelső volt. 1928. augusztus 20-án avatták tüzér főhadnaggyá Budapesten. Heppes Aladár tervezte és rajzolta meg az 1/3. század „Puma” jelvényét. 1944. április elején Magyarország ellen meginduló amerikai légitámadások miatt a magyar királyi honvéd légierők parancsnoksága új vadászrepülő-osztály felállítását határozta el Veszprémbe, a jutaspusztai repülőtéren. A 101. vadászrepülő-osztály parancsnokának Heppes Aladár őrnagyot nevezték ki. Légi győzelmeinek száma 8, repült harci bevetéseinek száma 33 volt. Alakulata 1944 szeptemberében ezredé bővült, a parancsnokságot az ezrednél is Heppes Aladár tartotta meg. 1945. február 1-jével soron kívül alezredessé nevezték ki. Heppes Aladár ezredével 1945 májusában esett amerikai hadifogságba. Az 1950-es évek elején az USA-ban telepedett le Connecticut államban. 1988. augusztus 15-én hunyt el a Connecticut állambeli Ridgefieldben.

A második pilóta, aki szorosan kötődött Veszprémhez, vitéz Debrődy György százados, a 101. „Puma” vadászrepülő-ezred pilótája. Dieber György néven született 1921. január 1-jén a Fejér megyei Újhódospusztán. A család névváltoztatására, a Debrődy családnév felvételére 1928 nyarán került sor az édesapa vitézzé avatásakor. Debrődy György a Veszprémi Piarista Gimnázium diákja volt az 1930-as években. Az érettségi után a kassai repülőakadémiára jelentkezett, ahol 1942. június 18-án avatták hadnaggyá. 1944-ben a honi légvédelem újonnan létrehozott 101. vadászrepülő-osz-

tályához vezényelték. Légi győzelmei száma elérte a 26-ot, repült harci bevetéseinek száma a 199-et. Debrődy György ezredével együtt Ausztriában esett amerikai hadifogságba 1945 májusában. A hadifogságból 1945 decemberében még hazatért, de úgy döntött, hogy nem marad a szovjetek által megszállt országban. Több pilótatársával együtt Olaszországban, Spanyolországban, Kanadában, majd végül az USA-ban talált munkát. 1984-ben gyógyíthatatlan betegségben hunyt el a New York állambeli Cortland városában, ahonnan hamvait visszahozták Spanyolországba és Barcelonában temették el. Debrődy György a legkiválóbb magyar vadászpilóták egyike volt.

Az életrajzok közül kiemelt harmadik pilóta, Benkő Lajos hadnagy. Benkő hadnagy egész élete Veszprémhez köthető. 1920. augusztus 21-én született Veszprém-ben, régi veszprémi családban. A Veszprémi Piarista Gimnáziumban kezdte tanulmányait, majd a veszprémi magyar királyi állami négy évfolyamú Kerkápoly Károly Fiú Felsőkereskedelmi Iskolában érettségizett 1939-ben. A kassai repülőakadémia elvégzése után 1943. augusztus 20-án avatták hadnaggyá. Első harci bevetése 1944. április 12-én volt, majd május 1-jén a veszprémi 101. „Puma” vadászrepülő-osztályhoz helyezték. Benkő hadnagy 44 harci bevetést repült, összesen 14 légi harcot vívott, ezek során három igazolt légi győzelmet aratott. 1944. július 1-jén kapta meg a Délvidéki Emlékérmét követő második kitüntetését, a Tűzkereszt I. fokozatát kardokkal és koszorúval. 1945. március 22-én az orosz front elérte Veszprém határát. Benkő Lajos alakulatával együtt vonult vissza Ausztriába, ahol április 9-én Pockingba helyezték át. Ez volt a magyar légierő fő gyűjtőtábora, itt is esett amerikai hadifogságba 1945. május 2-án. 1945. október 5-én tért haza a pockingi fogolytáborból. Benkő Lajos a háború után szülővárosában, Veszprém-ben telepedett le. 1946 szeptemberében a Péti Nitrogénműveknél helyezkedett el, mint segédmunkás. 1948 októberétől az Országos Társadalombiztosítási Igazgatóságnál dolgozott pénztári tisztviselőként. 1949 augusztusában kérvényt írt a Honvédelmi Minisztériumnak, amelyben kérte visszahelyezését a légierő állományába, de kérését a minisztérium elutasította. 1950-től a Magyar Ásványolaj- és Földgáz Kísérleti Intézetnél (MÁFKI) dolgozott élete végéig. Az 1956-os forradalomban aktívan részt vett, ezért a forradalom leverése után kétszer is letartóztatták, és rövid időre Kistarcsára internálták. 1958-ban megfosztották hadnagyi rendfokozatától. 1975. július 20-án betegségben hunyt el, sírja a veszprémi Alsóvárosi temetőben található.

Az életrajzok után található felhasznált források, szakirodalom, illetve internetes források megfelelő tudományos, szakmai háttérrel biztosítottak a könyv anyagához.

A kötet nyomdai kivitelezése minőségi, a tipográfia jól olvasható és esztétikus, grafikái és fotói igényesek és egyediek. A kötet tagolása, szerkesztése átlátható, a könyv végén található jegyzetek jól kiegészítik a szöveget.

A könyv méltó emléket állít az elfelejtett hősöknek, azoknak a kiváló pilótáknak, akik életük árán is készek voltak szolgálni a hazát.

NAGY BALÁZS VINCE

* * *

Benkő Lajos: Veszprémtől Pockingig (Napló, 1945. március 2. – október 2.). /szerk. Nagy Balázs Vince. – Veszprém, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2016. – 208 p. Reneszánszát éljük az utóbbi években a naplók közreadásának. Jogosan. Hiszen ezek, a személyes élményeket rögzítő, a magánélet egy-egy korszakát megőrző dokumentumok nem csupán egy-egy személy magán-történetét tárják elénk, hanem nagyon sokszor a köztörténet eminens komponensei is. Szemelgetve az elmúlt évek veszprémi érdekeltsgű naplói közül rendkívül izgalmas Horváth Dezső veszprémi evangélikus lelkész naplója, aki 1883-tól 1913-ig naponta vetette papírra az egyházközség és saját élettörténetét, egyúttal a város korabeli történetét is.¹ A másik, feltétlen említendő napló, a Veress D. Csaba jegyzetekkel ellátott munkája, „A Veszprém-jutasi katonai repülőtérén összpontosított m. kir. 101/3. honi vadászrepülő-század bevetési könyve”.² Ebben napi rendszerességgel rögzítették az 1944. május 10-től 1945. május 16-ig terjedő időszak háborús eseményeit, ugyanakkor olvashatók benne a napi országos vagy városi politikai események is. Ehhez csatlakozik a Nagy Balázs Vince történész-levéltáros szerkesztésében megjelent jelenlegi kiadvány, Benkő Lajos, a Puma repülőezred vadászpilotájának a naplója.

Benkő Lajos naplója a második világháború utolsó veszprémi napjainak, majd a Passauhoz közeli pockingi hadifogolytáborban történt hónapoknak a krónikája. A naplóról folyamatosan rögzítette személyes élményeit, leírva az életére kiható kisebb-nagyobb eseményeket, ugyanakkor olvasható benne a korabeli közélet sok története is. Az akkor 25 esztendőes fiatalember szerző stílusa közvetlen, mondatfűzése a napló műfajának megfelelően egyszerű, esetenként laza. Ugyanakkor, különösen a háborús időszak városához kötődő, Veszprémmel kapcsolatos feljegyzései dokumentumértékűek. A lokális napi események közlésén túl rendkívül izgalmas és beszédes a pockingi hadifogolytábor mindennapjainak részletes leírása, benne a repülősokhöz köthető (sokszor veszprémi vagy Veszprémhez kapcsolódó) személyekre vonatkozó megjegyzésekkel.

Az 1944. május elsején megalakított veszprémi 101. vadászrepülő ezred (köztük a veszprémi Pumák) pilótáinak és az ezred egyik jeles tagjának, Benkő Lajosnak emléket állító kötet a repülő hadnagy rövid életrajza után, a repülőezred rövid történetével kezdődik.³ Ezt követi a pockingi, a legnagyobb második világháborús nyugati, magyar hadifogolytábor rövid bemutatása, ahol közel 9 000 fogoly élt.

A kötet legnagyobb részét természetesen a Napló teszi ki, amelyben az első bejegyzés dátuma 1945. március 2. péntek. A magán-történetre jellemző bejegyzések mellett rendszeres a város hadieseményeinek a rögzítése, köztük is jelentős helyet foglalnak el az akkor már szinte naponta bekövetkező bombázásokkal kapcsolatos információk. Ezek többségénél a helyeket (városrész, utca) és a személyeket is fel-

tünteti Benkő hadnagy. Várostörténeti szempontból érdekes a bejegyzések adatainak összevetése a Nagy István⁴ vezette „Veszprém város légiriadó naplója” adataival, amit Veress D. Csaba publikált 1995-ben, ahol a bombatámadások találatait rögzítő térkép egy részletét is közölte a szerző.⁵

Benkő hadnagy – naplóírása szerint – 1945. március 22-én, csütörtökön hagyja el a várost, Tapolcán keresztülutazva Kemenesmagasiban tölt néhány napot. Március 25-iki bejegyzése szerint Veszprém 24-én reggel esett el, és „az oroszok elérték Pápát.”⁶

Szombathelyi rövid tartózkodás után Grosspetersdorfbán, a magyar határ közeli burgenlandi településen, Nagyszentmihályon keresztül majd másfél hétig tartott az út Pockingba, ahol „Állománybavétel, szálláskeresés és egy riadó” várta őket. A magyar repülő- és tűzeralakulatokat a németek rendelkezésére akarták bocsátani. A szétzilálódott katonai csapatok a front közeledtével már az amerikaiakat várták. Május elsején a németek eltűntek a táborból, 2-án megtörtént a pockingi magyarok amerikai fogságba esése, amit Benkő hadnagy naplójában nem túlzottan gyászos eseményként rögzít, amiben nyilván benne a könnyen alkalmazkodó fiatalság lendülete is. A napló tartalma: a napi létezés, élelmezés, a folytonosan változó társaság rögzítése mellett a rádión keresztül követett világpolitika, a háború lezárása. A mi lesz velünk, a mikor mehetünk haza, a mi történik otthon kérdése mindig szerepel a napi eseményeket leíró mondatokban.

A napló szerint a május 19-én érkezett új amerikai táborparancsnok nyilvánította hadifoglyoknak a pockingi tábor lakóit, akik elhagyhatják a tábort, de akkor „... mint német polgári egyént fogják kezelni.” Folyamatosan hallgatva a párizsi, londoni, belgrádi és moszkvai rádiók híreit Benkő hadnagy és társai bent maradnak a táborban. Már akkor látszott a két szövetséges, az amerikaiak és az oroszok közti ellentét fokozódása – olvasható a naplóban, amiben a későbbi napok során azt rögzíti, hogy Magyarország amerikai megszállását várták. A hazamenetel bizonytalansága ellenére folyamatosan készültek a hazautazásra. Közben Benkő Lajos a magyar táborlakók részére létrehozott sajtószolgálat munkáiban vett részt.

A hazautazásról szóló első hírek július végén röppenek fel, de az első konkrét bejelentés csak augusztus utolsó napjaiban érkezik, az ún. Hazaszállítási Bizottság viszont csak szeptember 7-én adta ki első közleményét. Végül szeptember 18-án elindult az első szerelvény Magyarországra. A naplóíró Benkő hadnagy folyamatosan rögzítette napról-napra a hazamenetelre vonatkozó híreket, benne a megállapítást, hogy még mindig Pockingban van.

A napló utolsó bejegyzése: Pocking, 1945. október 2. kedd. És a lakonikus megállapítás: „Reggel megtudjuk, hogy holnap kórházvonat fog indulni. Erre megint nem tudunk feljutni.”

A kötet elején közölt életrajz alapján azonban tudjuk, Benkő Lajos vadászrepülő az október 5-én induló vonattal tér haza, Magyarországra.

A kötetet néhány melléklet teszi még értékesebbé, köztük a Pockingban tartózkodott Veszprém megyei lakosok névsora, benne a magyarországi lakhely és esetenként a kint tartózkodás státusza. Végül, a felhasznált irodalom és források után a kötet szerkesztője – zömmel a Benkő családtól származóan – a naplóirot bemutató fényképsorozattal zárta a kötetet.

Nagy Balázs Vince szerkesztőnek köszönhetően bőségesen jegyzetelt *Veszprémtől Pockingig* című napló jelentős forráskiadványa a korszaknak. Benne olyan ismeretanyagokkal, részben a háborús Veszprémre, részben a hadifogolytábori körülményekre vonatkozó feljegyzésekkel találkozunk, melyek nem csak az egyén és a szűkebb környezet szempontjából érdekesek, de a köztörténet részére is értékesek. Ezek a naplójegyzetek jól használható adalékokat adnak a más forrásból származó információk megerősítésére vagy cáfolására, és nem csupán az átlagolvasónak, hanem a téma avatott szakembereinek is.

A szépen tipografált, gondosan kivitelezett kiadvány értékes része a veszprémi helytörténeti munkáknak.

CSISZÁR MIKLÓS

JEGYZETEK

- ¹ Száraz csontokba élő lelket... Horváth Dezső veszprémi evangélikus lelkész naplója 1883–1913. /közli Szalontai Árpád, szerk. Isó Gergely. – Veszprém, Veszprémi evangélikus egyházközség [2014]. – 118 p.
- ² Veress D. Csaba: A Veszprém-jutasi katonai repülőtérén összpontosított m. kir. 101/3. honi vadász-repülő-század bevetési könyve 1944. május 10. – 1945. május 16. I–III. rész. = Veszprémi Szemle 13. évf. 2011. 1. sz. 78–95. p.; 13. évf. 2011. 2. sz. 65–83. p.; 13. évf. 2011. 4. sz. 66–86. p.
- ³ Az ezred átfogó történetéről, az azokban harcoló veszprémi repülősökről B. Stenge Csaba hadtörténész, a kötet lektora tollából több helyen is megjelent publikáció.
- ⁴ Nagy István a Pannónia Áramszolgáltató Vállalat (utóbb ÉDÁSZ) tisztviselőjeként vezette a veszprémi légiriadókat rögzítő naplót. Lakása Veszprémben a Cserhát utcában volt, a Sáfár Ferenc-féle házban (Cs. M.).
- ⁵ Veress D. Csaba: Légítámadások Veszprém ellen 1944. június 30. – 1945. március 23. = Veszprémi Szemle 1995. 1. sz. 24–40. p.
- ⁶ A Veszprém-jutasi katonai repülőtér építéséről Bontó Józsefné (Veszprémi Szemle 7. évf. 2003. 1–2. sz. 17–37. p.), a korszakról és a veszprémi repülősökről Hangodi László (Veszprémi Szemle 7. évf. 2003. 1–2. sz. 89–93. p.; 8. évf. 2005. 1. sz. 123–125. p.; 8. évf. 2005. 3–4. sz. 77–81. p.) is írtak a Veszprémi Szemlében.

Évfordulónaptár 2017 – Veszprém

775 éve

született MARGIT, Szent (Klissza [Dalmácia], 1242. jan. 27. – Nyulak-szigete, Margit-sziget, 1271. jan. 18.) apáca. IV. Béla király leánya, akit szülei (fogadalmuknak megfelelően) 4 éves korában adtak a Domonkos Nővérek Szent Katalinról elnevezett veszprémi kolostorába (a Benedek-hegy alatt), ahol tízéves koráig, 1252-ig nevelkedett. Innen a Nyulak-szigetén működő kolostorba került, ahol 1254-ben tette le az ünnepélyes fogadalmat. Életét a Szent Margit legenda örökíti meg, amely három részre tagolódik. Az első Margit kolostori életét mutatja be, a második a csodákat, a harmadik a szentté avatási jegyzőkönyvek alapján a nővérek vallomásait tartalmazza. Az eredeti latin nyelvű legenda szerzője frater Senior, aki valószínűleg azonos Margit gyóntatójával, Marcellus páterrel. Ennek alapján készült Johannes Vercellensis műve, amelyet Ráskai Lea, margitszigeti domonkos apáca másolt le, és 1510-ben a maga korának helyrajzi viszonyaira alkalmazott. Veszprémben a domonkos kolostor romján – a róla elnevezett téren – és a Várban, a volt Államigazgatási Főiskola falán van emléktáblája.

475 éve

halt meg STATILEO János, Statilius (15. sz. vége – Gyulafehérvár, 1542. ápr. 8.) r. k. püspök. A dalmát származású magyar főpap 1513-ban veszprémi kanonok és felsőörsi prépost, majd budai prépost volt. 1515-ben a török elleni harcokban részt vevő Beriszló Péter püspök helyetteseként vezette a veszprémi zsinatot. 1521-ben II. Lajos király Velencébe küldte, hogy segítséget kérjen a török ellen. Mohács után János királyhoz pártolt, aki őt erdélyi püspökké tette. 1527 márciusában János király szószólója volt az olműzti tanácskozásban; 1528. októberben I. Ferenc francia királynál járt és vele szövetséget hozott létre. Nagy része volt az 1538. évi váradai békében is, később határozottan védte Izabella királyné érdekeit. Nevéhez fűződik az első anyakönyvezés elrendelése.

400 éve

halt meg VERANCSICS Faustus, Verantius (Sibenik [Horvátország], 1550 – Velence, 1617. jan. 27.) várkapitány, természettudós, polihisztor, író, szótáríró. Pozsonyban és a Padovai Egyetemen tanult. 1579-ben Veszprém várkapitánya, a püspöki javak kormányzója, udvari tanácsos. 1594-ben tisztségéről lemondott és Velencében egyházi rendbe lépett. Ötnyelvű szótárát is Velencében, 1595-ben jelentette meg. 1598-ban csanádi püspökké nevezték ki, de 1608-ban erről a tisztségről is lemondott, a következő esztendőben, Rómában a Pálosok Rendjébe lépett. Ettől kezdve csak tudománnyal foglalkozott. Velencébe költözött és itt jelentette meg híres építészeti, technikai és haditechnikai kérdésekkel foglalkozó munkáját, amelyben rajzok kíséretében megtaláljuk a szél-turbina ösét, vízfolyással szemben haladó hajókat, sajtoló- és zúzógépeket, hadi gépezeteket, az ejtőernyő ösét stb. Firenzében mutatta be az első, maga szerkesztette használható ejtőernyőt. Veszprémben a Vár u. 5. számú épület falán 2011-től bronz emléktábla őrzi emlékét.

350 éve

halt meg PÁZMÁNY Miklós, panaszí (1623? – Brünn [Brno, Csehország], 1667. márc. 17.) főkapitány, író. Pázmány Péter unokaöccse. Neveléséről nagybátyja gondoskodott, morva honoságot, grófi címet szerzett neki. A jezsuitáknál az 1636–1639-es években előbb Bécsben, majd Olmützben tanult. 1639-ben európai körutazást tett, járt Rómában is, majd évekig élt Párizsban. 1646-ban részt vett a pozsonyi országgyűlésen. Katonai pályára lépett, 1646-ban pápai,

1648–1650 között veszprémi főkapitány. Az 1650-es években pohárnok, tíz évvel később tanácsosi címet kapott. Zrínyi Miklóst dicsőítő verse az *Adriai tengernek Syrenia* 1651. évi kiadásának példányába írva maradt meg.

250 éve

született KISS Ferenc, farádi (Veszprém, 1767. márc. 1. – Veszprém, 1825. febr. 27.) r. k. nagyrépost, káptalani helynök. 1784-ben vették fel a Veszprémi Szemináriumba, filozófiát Győrben, teológiát Pozsonyban tanult. 1790-ben szentelték pappá. A pesti egyetemen 1796-tól a dogmatika, később az erkölcsan tanára. 1806-tól veszprémi kanonok, majd olvasókanonok. 1822-től káptalani helynök és püspöki helynök. 1824-től nagyrépost, rövid idő múltán ismét káptalani helynök. Az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* c. folyóirat támogatója és cenzora. A veszprémi székesegyház sírboltjában nyugszik.

született PÉTERI TAKÁTS József, Takáts (Keszthely, 1767. márc. 18. – Győr, 1821. máj. 3.) író, költő. A középiskolát Győrben és Keszthelyen végezte, Győrben és Pozsonyban volt papnövendék. Elhagyva a papi pályát 1791-től Festetics György fiának nevelője, eleinte Keszthelyen, majd Bécsben élt. Később Veszprémben telepedett le, káptalani ügyészként dolgozott. 1808-tól Téten földbirtokos, 1816-tól Győr vármegye főjegyzője. Kezdeményezte a *Magyar Minerva* c. sorozat kiadását, amely a magyar irodalmi összefogás első kísérlete. Kiadta Kisfaludy Sándor *Kesergő szerelem* és a *Boldog szerelem* c. alkotásait, 1801 és 1807-ben.

született ZSOLDOS János (Köveskál, 1767. máj. 2. – Pápa, 1832. máj. 12.) orvos, író. Elemi iskolába Alsóöcsön, középiskolába Sopronban és Debrecenben járt. 1790–1792-es években Halason tanított, majd Bécsben orvosi tanulmányokat folytatott, 1795-ben kapott diplomát. 1796-tól Pápan orvos, végül Veszprém vármegye főorvosa. Tevékenyen részt vett a nyelvújítási mozgalomban, egészségügyi népszerűsítő munkákat is írt. A *Frantziák Pápan* c. művében az 1809. évi nemesi felkelés pápai emlékeit írta meg.

225 éve

született HIESZ Mátyás (Győrsziget, 1792. febr. 25. – Halimba, 1840. febr. 15.) r. k. lelkész, zeneszerző. Egy évig jogot tanult Győrben, majd Veszprémben papnövendék. Pappá szentelték 1817-ben. Először káplán Látványban, 1817-ben Balatoncsicsón, a következő esztendőben Márkón. 1825-től kisegítő Romádon, 1832-től adminisztrátor, majd plébános Halimbán. M. Tóth Antal feltételezése szerint a veszprémi székesegyház 1825. évi kottakatalógusában szereplő *B-dúr mise* szerzője.

200 éve

született HALÁSZ Péter (Mohács, 1817. jún. 29. – Veszprém, 1892. ápr.) tanító. A gimnáziumot szülővárosában, a tanítóképzőt 1835-ben Pécsen végezte, majd Zircen segédtanító. 1837-ben Tihanyban megválasztották kántortanítónak, egyben a községi jegyzői teendőket is ellátta. 1851-től negyven évig Veszprémben tanított. Írt imákat és énekeket. Pályájáról és munkájáról visszaemlékezéseket közölt a *Pedagógiai Szemle* 1883. évi számában.

175 éve

született EÖTVÖS Károly (Mezőszentgyörgy, 1842. márc. 11. – Budapest, 1916. ápr. 13.) író, újságíró, ügyvéd, politikus. Az akkor Veszprém megyéhez tartozó Mezőszentgyörgyön született, középiskoláit a Pápai Ref. Kollégiumban végezte. 1860 és 1862 között a Pápai Jogakadémián végzett tanulmányokat, majd 1866-ban, Kerkápoly Károly meghívására pár hónapig a városban dolgozott. Erre az időre esnek első irodalmi próbálkozásai. A jogi államvizsgát már Pesten tette le. Veszprémben megyei aljegyző, majd királyi ügyész. 1866-ban *Veszprém* címmel megindította a

város első hetilapját. 1872-ben a veszprémi választókerület országgyűlési képviselőjének választották. A Deák-párthoz csatlakozott és a *Pesti Napló*ba írta cikkeit. 1878-ban Budapesten ügyvédi irodát nyitott, sokat publikált. A magyar közélet egyik meghatározó egyénisége lett, amikor vállalta és sikerrel védte a tiszaezlári zsidóellenes vérvádper gyanúsítottjait. A per anyagát 1904-ben, három kötetben jelentette meg. (Új kiadása: 1968-ban.) Regényei, novellái közül azok a legsikerültebbek, amelyekben közvetlen személyes élményeit vagy a szabadságharc eseményeit elevenítik fel. Kiemelkedő alkotása az *Utazás a Balaton körül*. E munkában jelentős kultúrtörténeti, és néprajzi kincsekkel gazdagította az utókort. 1968-ban a Veszprémi Megyei Könyvtár és az Alsóörsi Művelődési Ház vette fel a nevét. Két mellszobra van a megyében: egyik Zsákodi Csizsér János alkotása Balatonfüreden, a Gyógy-téren; a másik Borsos Miklós alkotása Veszprémben, a megyei könyvtár bejáratához vezető lépcsők fölött található. Sírja a veszprémi Alsóvárosi temetőben van.

halt meg ROHONTZY János, felsőpulyai (Pápa, 1775. nov. 9. – Veszprém, 1842. márc. 2.) Veszprém vármegye alispánja, 1825–1827-ben konzervatív országgyűlési követe. Az 1824-ben alakult Veszprémi Zenetársaság elnöke. Vallásos és jogi értekezéseket, verseket is írt. Lakóházát halála után szeretetháznak építették át. Az üresen álló épület használója utóljára a Dohnányi Zeneművészeti Szakközépiskola volt.

150 éve

született CSERESNYÉS József (Veszprém, 1867. jún. 1. – Veszprém, 1944. júl. 28.) orvos. Veszprémben tanult, de a középiskola utolsó osztályait Sopronban végezte, ott is érettségizett. Egyetemi tanulmányokat Bécsben, Berlinben és Budapesten folytatott. 1893-ban hazakerült szülővárosába, a városi kórház másodorvosa és a MÁV orvosa volt. 1904-től az újonnan átadott Gyermekmenhely igazgató főorvosa. 1922-ben egészségügyi főtanácsosi rangot kapott. A szaklapokban gyermekgyógyászattal kapcsolatos írásai jelentek meg. Elnöke volt a megyei orvosszövetségnek és főgondnoka a ref. egyházkerületnek. A veszprémi Alsóvárosi temetőben, családi kriptában nyugszik.

született KISS Arisztid István (Pápa, 1867. aug. 9. – Andocs, 1913. ápr. 6.) ferences szerzetes. Gimnáziumba Pápán járt, a bölcséletet Nagyszombatban, a teológiát Esztergomban és Pozsonyban hallgatta. 1884-ben lépett a ferencesek közé, 1890-ben szentelték pappá. Működését 1890-ben, Veszprémben kezdte, majd Székesfehérvárott hitszónok és hitoktató. Egy ideig a Szentföldön, misszióban dolgozott. Írásai a *Veszprém* és a *Veszprémi Közlöny* c. újságokban jelentek meg. Sorozatban közölte a Veszprémi Ferences-rendi zárda történetét.

1867. június 8-án koronázta meg Erzsébet királynét Simor János esztergomi bíboros érsek, hercegprímás és RANOLDER János (Pécs, 1806. máj. 16. – Csopak, 1875. szept. 12.) r. k. püspök, tanár, író, könyvtáros. A veszprémi egyházmegye püspökévé 1849. november 10-én nevezték ki, 1850. január 7-én szentelték fel. Valóságos titkos tanácsos, pápai trónálló. A koronázási szertartás emlékére Erzsébet királyné a veszprémi egyházmegyének ajándékozta a koronázási palást másolatát és a koronázáskor használt díszruhát.

1867. augusztus 4-én jelent meg Veszprém címmel az első veszprémi újság.

125 éve

született BÁLINT Péter (Kisszállás, 1892. febr. 18. – Veszprém, 1967. február 19.) tanító, iskolaigazgató. Kiskunhalason járt gimnáziumba, 1906 és 1909 között Kalocsán, a tanítóképzőben tanult, majd 1910-ben Felsőlövön (ma Burgenland, Ausztria) az Evangélikus Tanítóképzőben képesítőzött. Elvégezte az ipariskolai közismereti és a szemléltetőeszköz-készítő tanfolyamot. Még az évben Szentpéterfán kezdte, egy év múltán Nagynardán, 1913-tól Nagyrádán folytatta a pedagógusmunkát, kántor is volt. 1926-ban került Veszprémbe, ahol nyugdíjazásig dolgozott. Az

első világháború elején két hónapig a fronton volt, megsebesült és 1916-tól rokkantként szabadságolták. 1937 szeptemberében címzetes igazgató-tanító kitüntetést kapott. 1938-ban a Devecseri járásban iskolai felügyelő. 1941. november 1-jétől a Veszprém Városi Fiú Elemi Iskolák igazgatója, az iparostanonc-iskolában pedig óraadóként tanított. 1948-ig, az iskolák államosításáig a katolikus fiúiskola igazgatója, majd 1960-ig az Állami Tanítóképző Gyakorló Általános Iskolájában gyakorlatvezető tanár. A Veszprémi Dalegyesület tagja, később az Árpád-házi Boldog Margit Vegyeskar titkára. 1940-ben a Veszprémvármegyei Általános Tanítóegyesület elnöke, tagja a városi képviselő-testületnek és a vármegyei törvényhatóságnak, 1950-től, a tanácsok megalakulásától a városi tanács oktatási bizottságának.

halt meg DIÓSY Márton, 1845-ig Neussbaum (Szilágynagyfalu [Románia], 1818 – London, 1892. márc. 21.) újságíró, borkereskedő. Veszprémben tanított, majd Pesten élt. 1848 előtt a *Honderű* és a *Pesti Divatlap* c. lapokban jelentek meg különböző témájú írásai. A szabadságharc idején Kossuth Lajos titkára volt. A bukás után külföldre menekült, Londonban telepedett le, ahol borászati szaküzletet működtetett. Angol lapokban jelentek meg cikkei, az 1860-as években hazai lapok is közölték gazdasági témájú tudósításait. Magyarra fordította Dumanoir-Dennery: *Don Caesar de Bazan* c. drámáját, amelyet a Pesti Nemzeti Színház 1882-ben bemutatott. Szerkesztette az első magyar zsidó naptárt (évkönyvet), amely 1848-ban jelent meg Pesten.

halt meg LOVASSY László (Nagyszalonta, 1815. máj. 8. – Nagyszalonta, 1892. jan. 6.) politikus, újságíró. A hagyomány szerint a református lelkészi család a Veszprém megyei Lovas község nevét vette fel. Debrecenben az országgyűlési ifjak egyik vezetője, Késmárkon és Nagyváradon jogot tanult. 1834-ben többekkel megalakította Pozsonyban a Társalkodási Egyletet és ennek elnökeként üdvözölte 1836-ban Pesten Wesselényi Miklóst, a reformeszmék jeles képviselőjét a mellette rendezett rokonszenvtüntetésen. Az egyletbe beépült rendőrségi besúgó segítségével 1836. május 2-án több társával együtt letartóztatták. Tízévi várfogságra ítélték és Spielbergbe szállították. A börtönben elméje elborult. Az országgyűlés közbenjárására 1840. május 12-én kegyelmet kapott. Börtöndala a *Sárospataki Órallóban* jelent meg. Veszprémben a Lovassy László Gimnázium nevének felvételével őrzi emlékét. Nagyszalonta temetőjében nyugszik.

született LUKCSICS Pál (Kerta, 1892. máj. 30. – Budapest, 1936. nov. 16.) tanár, művelődéstudomány. A veszprémi gimnáziumban tanult, később Eötvös-kollégistaként tanári képesítést szerzett. 1914–1918-as években katona. 1920 után tanár az Eötvös-kollégiumban, majd a Római Magyar Intézetben kutató. Elsősorban a 14–16. századi okleveles anyagok iránt érdeklődött. Sírja a Rákoskeresztúri temetőben van.

született MINDSZENTY József, Pehm (Csehimindszent, 1892. márc. 29. – Bécs, 1975. máj. 6.) r. k. érsek-bíboros, író, szerkesztő. Középkolai tanulmányait és a teológiát Szombathelyen végezte. 1915-ben pappá szentelték. 1919-ben két hónapra internálták. A veszprémi egyházmegye püspökévé 1944. március 25-én szentelték fel. Több dunántúli főpásztor nevében a nyilasoktól azt kérte, hogy a Dunántúlt ne tegyék a harcok színterévé, a Szent Koronát ne vigyék külföldre. 1944. november 27-én 26 papjával együtt a veszprémi börtönbe hurcolták, onnét Sopronkőhidára, majd Sopronba kerültek. 1945 októberében XII. Pius pápa esztergomi érsekké nevezte ki, 1946-ban pedig bíborosi rangra emelte. Az esztergomi egyházmegyét 1948. december 26-ig kormányozta, amikor koholt vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélték. Egészségi állapota miatt egy idő után a felsőpetényi (Nógrád megye) püspöki nyaralóban őrizték. Az 1956. évi forradalom idején kiszabadították, november 4-én az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségére menekült. A magyar állam és a római szentszék közötti tárgyalások már 1963-ban megkezdődtek ügyében, de csak 1971-ben jártak eredménnyel, amikor szeptember 28-án végleg elhagyta az országot és Bécsben telepedett le. Veszprémi püspöksége idején a megyében önálló lelkészségeket szervezett. Plébániát alapított Veszprémben (Szent Margit), Nemesgulácson. Pontos és teljes kimutatást készített az

egyházmegyét ért háborús károkról. A tapasztaltakat körlevélben tárta a papság elé. Máriazellben temették el. Hamvait 1994-ben hazahozták és Esztergomban helyezték örök nyugalomba.

halt meg RACZEK Frigyes (Troppau [Opava, Csehország], 1841. júl. 19. – Veszprém, 1892. febr. 18.) hegedűművész. A Raczek-testvérek (Frigyes, Zsófia és Viktor) ifjú korukban Európaszerte hegedűs csodagyerekeként keltek nagy feltűnést. 1855-ben indultak első nagyobb hangversenykörútra. Bejárták Európát, felléptek minden jelentősebb városban. 1859-től Frigyes és Zsófia három nagy hangversenykörutat tett Oroszországban is. 1866-ban Aradon adták utolsó közös hangversenyüket. Zsófia megismerkedett Ruzitska Alberttel és feleségül ment hozzá. Frigyes a veszprémi székesegyházhoz került. 1870-ben megnősült és végleg Veszprémben telepedett le. Misét, dalokat írt.

1892 szeptemberében megkezdődött a tanítás a Veszprémi Állami Polgári Fiúiskolában.

100 éve

halt meg HORNIG Károly, hornburgi (Pest, 1840. aug. 10. – Veszprém, 1917. febr. 9.) r. k. püspök, író. A középiskolát Bécsben, Budán és Nagyszombatban, a teológiai tanulmányokat a Pesti Központi Szemináriumban végezte. A német és latin mellett tökéletesen elsajátította a magyar nyelvet. 1862-ben pappá szentelték, 1869-ben teológiai doktorrá avatták. 1888. április 17-én nevezték ki veszprémi püspöknek, 1912-ben X. Pius pápa áldozár-bíborossá, így püspökként a bíborosi kollégium tagjává nevezte ki. Saját költségén három templomot építtetett: Lajoskomáromban, 1907-ben Veszprémben a Feltámadás-templomot és Farkasgyepűn templomot iskolával. Aigner Sándor építész tervei szerint átépítette a veszprémi székesegyházat. Püspöksége alatt az egyházmegye legtöbb templomát restaurálták. 1894-ben új anyakönyvi szabályzatot, 1896-ban új egyházmegyei *Szertartáskönyvet* adott ki. Megbecsülte és támogatta a tehetséges embereket. Tudományos munkát is végzett Egy ideig szerkesztője volt a *Magyar Állam* c. politikai napilapnak, később átvette a *Religió* c. folyóirat szerkesztését. Az általa emeltetett veszprémi Károly-templomban lévő családi sírboltban nyugszik.

hunyt el HUNKÁR Dénes, heidenzi (Szolgagyőr, 1852. szept. 4. – Veszprém, 1917. ápr. 26.) főispán. Atyja Hunkár Sándor, 1861-ben a vármegye alispánja. A Hunkár-ösök Győr megyéből erednek, az 1809-iki nemesi fölkelésben már Veszprém megyei nemesekként vettek részt. 1907-től haláláig a vármegye főispánja. Írásai jelentek meg a *Köztelek* (1903), valamint a *Vadász- és Verseny lap* (1903/04, 1906) című lapokban.

halt meg MATKOVICH Tivadar, szentgyörgyi (Mezőszentgyörgy, 1853. júl. 4. – Veszprém, 1917. jún. 19.) jogász, politikus, szerkesztő. 1877-ben jogi doktori, 1879-ben ügyvédi oklevelet szerzett. 1882-től ügyvéd Veszprémben, 1891–1892-ben irányította a *Veszprémi Hírlapot*, amelybe vezércikkeket és tárcákat írt. 1897-ben alapította és szerkesztette a *Veszprémvármegye*, később a *Veszprémvármegyei Lapok* c. hetilapot, amelynek nagyobb részét maga írta. 1901 után szerkesztette az *Iparosok Lapját*. 1884-től 1896-ig Függetlenségi Párt programjával az enyingi választókerület országgyűlési képviselője. Írt elbeszéléseket is; veszprémi történeteket tartalmaz a Senior álnéven kiadott *Nagyapó meséi* c. kötete. Ő írta „Az amerikai vőlegény” című operettszöveget Mátrai László karnagy számára, de az, Mátrai közbejött halála miatt, s mivel befejezetlen maradt, nem kerülhetett színpadra.

született PÉCHY László (Csökmő, 1917. júl. 26. – Budapest, 1998. nov. 17.) egyetemi tanár, vegyészmérnök. A kémiai tudomány kandidátusa (1966). 1939-ben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen vegyészmérnöki, 1966-ban a VVE-en műszaki egyetemi doktori címet szerzett. Pályáját egyetemi oktatóként kezdte, majd a Shell Kőolajfinomító Rt. csepeli telephelyén dolgozott. Rövidesen a paraffingyár vezetőjévé nevezték ki. 1950-ben vádemelés nélkül internálták Recskre. A köfjéttel töltött három év után folytathatta csak szakmai munkáját. Először a Vegyiműveket Tervező Vállalatnál dolgozott, 1954-ben került Veszprémbe. A VVE

Ásványolaj- és Szénfeldolgozó Iparok Tanszékére Varga József akadémikus, a tanszék alapítója hívta meg. A Varga-tanítvány, Retezár Árpád tanszékvezető nyugdíjba vonulása után, 1960-ban nevezték ki az Ásványolaj és Széntechnológia Tanszék vezetőjévé. 1971-től 1977-ig az egyetem rektorhelyettese volt. Az 1960–1970-es években a magyar kőolaj- és petrokkémiai üzemekben munkába álló vegyészmérnökök döntő többsége a Péchy tanszékről került ki. Elnöke volt a MKE Oktatási Bizottságának. Tagja volt a *Kőolaj és Földgáz*, valamint a *Hungarian Journal of Industrial Chemistry* szerkesztőbizottságának. Kutatási területe a kenőolajok kutatása, reológiai tulajdonságokat javító detergens-diszpergens hatású metakrilát-adalékok előállítására, vizsgálata. Számos közleménye jelent meg, több szabadalom társszerzője.

született RÉVAI József (Devecser, 1917. jún. 6. – Kaposvár, 1993. okt. 5.) r. k. plébános, esperes. Bécsben a Pazmaneum növendékeként szerzett diplomát és doktori címet, ahol 1941. július 13-án szentelték pappá. 1942 után alkántor Veszprémben. Közben a *Veszprémi Hírlap* főszerkesztője, majd 1943-tól az Egyházmegyei Nyomda és Könyvkereskedés igazgatója. 1947-től KERMA papíráru gyár ügyvezető igazgatója. 1950 és 1979 között Somogyszentpálon plébános. 1965-től kerületi esperes, 1969-től tb. kanonok, 1975-től segesdi főesperes. 1979-ben Marcaliba helyezték plébánosnak, ahol 1982-ben címzetes préposti címet kapott. Somogyszentpálon a műemlék jellegű templomot tataroztatta, majd 1964 és 1970 között, a veszprémi Vándor Ferenc építészmérnök irányításával felújította.

született STRAUB Gyula (Pozsony, 1917. febr. 27. – Veszprém, 2000. ápr. 12.) vegyészmérnök, egyetemi tanár. A kémiai tudományok kandidátusa (1964). Felesége Bodonyi Judit könyvtáros. 1935-ben a Budapesti Piarista Gimnáziumban érettségizett. 1941-ben a budapesti műegyetemen szerzett vegyészmérnöki oklevelet. 1941–1942-ben gyakornok, az 1942–1946-os években tanársegéd, 1946–1949-ben adjunktus Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. 1949-től 1953-ig osztályvezető a NEVIKI-ben, Veszprémben. 1949–1950-ben a VVE meghívott előadója, 1950 és 1958 között tanszékvezető intézeti tanár, 1958-tól 1963-ig tanszékvezető egyetemi tanár az Analitikai Kémia Tanszéken, 1963 és 1978 között tanszékvezető egyetemi tanár a Radiológiai Tanszéken, az 1978–1982-es években egyetemi tanár. A VVE egyik alapító tagja. A budapesti műegyetemi évek alatt és Veszprémben, az első években szerves kémiai, majd kémiai és műszeres analízissel foglalkozott. Az 50-es évek végétől az Analitikai Kémiai Tanszéken megalapozta a radiokémia és a radioanalitika művelését. Nevéhez fűződik az izotóplaboratórium létrehozása és a Radiokémiai Tanszék, illetve a radiokémiai ágazat megalapítása. A 60-as évek közepétől nyugdíjba vonulásáig szilárdtest- és félvezető-fizikával foglalkozott. Vendégprofesszorként oktatott a drezdai és a leningrádi egyetemen. Publikációi hazai és nemzetközi folyóiratokban, közleménykötetekben jelentek meg. Több szabadalom társszerzője.

75 éve

született BORBÉLY László (Budapest, 1942. máj. 2. – Veszprém, 1989. jan. 27.) technikus, amatőr versmondó. Alapítója és három évtizeden át aktív tagja volt a Váci Mihály Irodalmi Színpadnak. Elsősorban Radnóti Miklós, József Attila és Váci Mihály verseit mondta szívesen és nagy átéléssel. Halála óta egykori színpada minden év januárjában a *Versbarátok Találkozója* rendezvénnyel ápolja emlékét. A veszprémi Vámosi úti temetőben nyugszik.

született HORVÁTH Balázs (Budapest, 1942. aug. 13. – Veszprém, 2006. júl. 2.) ügyvéd, politikus. 1966-ban a budapesti tudományegyetem jogi karán szerzett oklevelet. 1966-tól Veszprémben ügyvédjelölt, 1968-tól ügyvéd. 1988-tól Veszprémben alapító tagja volt a Magyar Demokrata Fórumnak, 1990-ben az Antall-kormány belügyminisztere, 1991 és 1993 között tárca nélküli miniszter. Belügyminisztersége idején dolgozta ki munkatársaival az önkormányzati törvényeket, a rendőrségi törvény tervezetét. Balatonalmádi (Vörösberény) temetőjében nyugszik.

1942 áprilisában veszprémi csapatokat vittek a szovjet frontra.

1942. április 24-én a soproni gyalogezred veszprémi 4/III. zászlóalja elindul a keleti frontra.

1942. aug. 4-én Vida Andor gépmester és Vida Zoltán szedő a református egyház támogatásával nyomdát alapított Veszprémben. A nyomda 1942. augusztus 4. – 1949. dec. 29. között működött.

50 éve

hunyt el NEUMAYER Károly (Kecskemét, 1895. nov. 3. – Veszprém, 1967. febr. 7.) r. k. lelkész, tanár. Apja kádár volt. A gimnáziumot Gyöngyösön végezte. A teológiát Veszprémben kezdte, majd Budapesten folytatta, szentírástudományból szigorlatozott. 1918-ban szentelték pappá. Csóton, majd 4 éven át Siófokon volt káplán. 1922 és 1943 között hitoktató Veszprémben az Angolkisasszonyoknál, az irgalmas-nővéreknél, az állami fiú polgári- és kereskedelmi iskolában. 1943 után hittudományi főiskolai tanár, a káptalani könyvtár és levéltár vezetője, egyben középiskolai hittanár is. 1966-ban tb. kanonok. Nyári szabadságai idején beutazta szinte egész Európát. Ezekről az utakról részletes beszámolókat írt a *Veszprémi Hírlapban*. Az Irgalmas Nővérek kriptájába temették.

halt meg SZLABEY Dezső (Szeghalom, 1882. okt. 6. – Veszprém, 1967. aug. 15.) r. k. lelkész, árvaház-igazgató. Apja: Szlabey István kereskedő. A gimnáziumot Veszprémben végezte. Az itteni szeminárium növendékeként 1905. június 26-án szentelték pappá. 1905-től Szentbékállán, majd Veszprémben káplán. 1914-től székesegyházi sekrestyeigazgató és az Egyházmegyei Nyomda igazgatója. 1917 és 1946 között a Veszprémi Davidikum igazgatója, 1920 és 1948 között zsinati bíró. 1942-ben pápai kamarás címet kapott. A Dávid Árvaház államosításakor nyugalomba vonult. Munkatársa és segédszerkesztője volt a *Veszprémi Hírlapnak*. Irányította és támogatta a piarista Mária-kongregáció és a diákszövetség munkáját.

25 éve

hunyt el BOGNÁR Zoltán (Párizs, 1924. nov. 28. – Veszprém, 1992. jún. 10.) grafikus, rajz-tanár. 1950-ben Bernáth Aurél növendékeként végzett a Budapesti Képzőművészeti Főiskolán. 1953 és 1985 között művésztanár Balatonfüreden és Veszprémben. Vörösberényben, 1976-tól Veszprémben élt. Nagyméretű, folklorisztikus mondanivalójú zománcgrafikái mellett archaikus történeti témákkal, népi mondákkal, balladákkal és illusztrációkkal is foglalkozott, drámai és groteszk, farce-os linómetszetein. 1977-től írókat, zenészeket, képzőművészeket bemutató, nagyméretű linó-portrészorozatot készített. Veszprémben, a Vámosi úti temetőben nyugszik.

1992. április 1-én megkezdtek a Dózsavárosi temetőben a 2. világháború során eltemetett német katonák exhumálását.

1992. május 7-én először adják át a Gizella-díjakat, a május 7–24. között először megrendezett Gizella-napi ünneppsorozat.

VERESKUTI KLÁRA – TEIERMAYER ANDREA

A ZENEISKOLA SZEGLETHY UTCAI ÉPÜLETE AZ 1960-AS ÉVEKBEN

A PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁG ERZSÉBET TÉRI ÉPÜLETE
 AZ 1910-ES ÉVEKBEN

AZ SZMT-SZÉKHÁZ AZ 1970-ES ÉVEKBEN

**A CSERMÁK ANTAL ZENEISKOLA ÉPÜLETE
A 2015-ÖS FELÚJÍTÁS ELŐTT**